

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ATLAS

Çanakkale

Muharebe Alanları Gezi Rehberi

113 ZİYARET NOKTASI

Anıtlar
Şehitlikler
Önemli Alanlar

TARİHİ OLAYLAR

İzler
Kişiler
Anılar

HARİTA

Yollar
Patikalar
Fiziki Coğrafya

KONAKLAMA

Ulaşım
Oteller
Önemli Telefonlar

ÇANAKKALE MUHAREBE ALANLARI GEZİ REHBERİ

ATLAS

Yayıncı
Doğan Burda
Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.

İcra Kurulu Başkanı
Mehmet Y. Yılmaz

Tüzel Kişi Temsilcisi ve Yayın Direktörü
Murat Köksal

Yayın Yönetmeni
Özcan Yüksek

Yazı İşleri Müdürü
Hüseyin Keçe

Yazılar ve Harita
Gürsel Akingüç

Fotoğraflar
Turgut Tarhan

Araştırma Editörü
Kemal Tayfur

İdari Müdür Yardımcısı
Nazlı Kurt

Editöryal Servis
Fotoğraf: Sinan Çakmak
Türkçe: İbrahim Baştuğ
Araştırma: M. Türker Erşen

Görsel Yönetmen
Tunç Erkoç

Sayfa Yapım
Bahadır Erşik

atlas@doganburda.com
www.kesfetmekicinbak.com
www.facebook.com/ATLASDergisi

Baskı ve Cilt
Le Color / Levent Print City
Tel: 0 212 637 15 30

© Mart 2012. Her türlü kullanımı izne tabidir.
Tamamen veya kısmen,
kaynak gösterilerek dahi kopyalanamaz.

Gelibolu Yarımadası'nı Gezmek

Gelibolu Yarımadası, donanmaların ve orduların boğazlaştığı küçük bir kara parçasıydı. İnsanlığın ikiye bölündüğü bir hattı. O hatta işgalci ve işgale direnen, saldırgan ve savunan kafa kafaya geldi. 19 Şubat 1915-9 Ocak 1916 tarihleri arasında daha önce örneği görülmemiş savaşa sahne oldu. Burada sadece savaşan tarafların değil, dünyanın kaderine yön verildi, tarihin seyrini değiştirdi.

Adına Çanakkale Muharebeleri denilen bu savaş, asıl olarak Türkiye'nin kaderini belirledi. Ateş ve barutla yoğrulmuş toprağa filiz gibi evlatlarını, büyük bir gönül ferahlığı içinde gönderen ve onların ölüm haberini bile beklemeyen bir halkın, Türk halkının geleceği burada kuruldu. Mustafa Kemal gibi komutanlar, Seyit Onbaşı gibi askerlerle sergilenen direniş ve kazanılan zafer, bir kahramanlık ve fedakârlıklar söylencesi olmanın ötesinde bir ulusun doğuşuna işaret etti. Çanakkale Muharebeleri'nin, "Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinin başlangıcı" olarak kabul edilmesinin nedeni de buydu.

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı her metrekaresinde, işte bu muharebelerin izlerini ve anılarını taşıyor. Burada toprağa düşenlerin mezarları, siperler, tabyalar; savaşa ve savaşanlara ait adlar taşıyan tepeler, sırtlar, sonradan yapılan anıtlar, heykeller, şehitlikler; yaşanmış hikâyeler ya da sonradan kurgulanmış efsaneler...

ATLAS bu sayıda Gelibolu Yarımadası'nı ziyaret edecek okurlarına, çok değerli bir armağan sunuyor. Yıllarını Çanakkale Savaşları ve muharebe alanları üzerine araştırmaya adanmış Gürsel Akingüç'ün hazırladığı "Çanakkale Muharebe Alanları Gezi Rehberi", gezilecek tüm noktaları ve rotaları savaşa ait ayrıntılarıyla anlatıyor. Ziyaret noktalarının tanınmasını ve kolaylaştırması açısından bazı mevkilerin siyah beyaz eski fotoğrafları da yer alıyor. Rehberin sonunda bir de noktaları gösteren harita var.

Gelibolu Yarımadası şimdi barışa adanmış topraklar olarak, Türkiye'nin dört bir yanından ve başta Avustralya ile Yeni Zelanda olmak üzere dünyanın her tarafından ziyaretçilere kapılarını açıyor. Bu davete icabet etmek gerekir. Orada unutulmaması, unutturulmaması şart olan insanlar yatıyor, yarımada'nın havasında o insanların anıları salınıyor.

ATLAS

İçindekiler

Akbaş Şehitliği	3	Anzak Tören Alanı	51
Bigalı Kalesi	4	Mehmetçiğe Saygı Anıtı	52
Kilye Koyu	5	Karayörük Deresi Şehitliği	53
Eceabat	6	Kanlı Sirt Kitabesi	53
Çamburnu Kalesi ve İsimsiz Yüzbaşı Şehitliği	7	Kanlı Sirt (Lone Pine)	54
Çamburnu Balkan Harbi Şehitler Anıtı	8	Kırmızı Sirt ve Johnston's Jolly Mezarlığı	55
Ağadere ve İsimsiz Topçu Yüzbaşı Şehitliği	9	Merkez Tepe ve Courtney's & Steel's Post Mezarlığı	56
İstihkâm Yüzbaşı Tahir Bey Anıtı	10	Yarbay Hüseyin Avni Bey ve Çataldere Şehitlikleri	57
Değirmen Burnu Tabyası	10	Yüzbaşı Mehmet Şehitliği	58
Dur Yolcu	11	Bomba Sirtı	59
Kaşıklı Dede	11	Kesik Dere Şehitliği	59
Kilitbahir Kalesi ve Köyü	12	57'nci Alay Şehitliği ve Karargâhı	60
Namazgâh Tabyası	13	Türk Askerine Saygı Anıtı	61
Rumeli Hamidiye Tabyası	14	Cesaret Tepe ve Mehmet Çavuş Anıtı	61
Rumeli Mecidiye Tabyası ve Seyit Onbaşı Anıtı	15	The Nek (Boyun)	63
Rumeli Mecidiye Tabyası Şehitliği	16	Arıburnu Yarıları	64
Feyzi Efendi'nin Mezarı	17	Serçe Tepe (Walker Sirtı) Mezarlığı	65
Halil Paşa Çeşmesi ve Havuzlar Şehitliği	18	180 Rakımlı Tepe (Baby 700) Mezarlığı ve Mesudiye Topu	66
Baykuş (Mesudiye) Bataryası	19	Kılıç Bayırı	67
Soğanlı Dere Vadisi	20	Düz Tepe	68
Melek Hanım Çiftliği	21	Talat Göktepe Anıtı	69
Soğanlı Dere Şehitliği	22	Atatürk'ün Geri Çekilen Askerlere Rastladığı Yer	70
Behramlı Köyü	22	261 Rakımlı Tepe / Conkbayırı Mehmetçik Parkı Kitabeleri	71
Şahin Dere Şehitliği ve Teğmen Mustafa Efendi'nin Mezarı	23	Şahin Sirtı	72
Alçıtepe Köyü	24	Conkbayırı-Conk Tepesi	73
Alçıtepe Şehitliği	24	Conkbayırı Atatürk Anıtı ve Atatürk'ün	
Alçıtepe	25	Saatinin Parçalandığı Yer	74
Fevzi Çakmak Anıtı	26	Üsteğmen Nazif Çakmak Şehitliği	75
Kudsi Bey Tepesi	26	Conkbayırı Yeni Zelanda Anıtı ve Mezarlığı	75
Kaymakam Hasan Bey Anıtı	27	Besim Tepeler	76
83 Rakımlı Tepe / Kemal Bey Tepesi	28	Abdal Geçidi	76
Çanakkale Şehitler Abidesi	29	Kocaçimen Tepesi	77
Morto Koyu	30	Su Yatağı	77
Fransız Mezarlığı	31	Topçular Sirtı	78
Skew Bridge Mezarlığı	31	Kemal Yeri	78
Seddülbahir Köyü	32	Kaba Tepe Simülasyon Merkezi	80
Seddülbahir Kalesi	33	Kocadere Hastane Şehitliği	80
İlk Şehitler Anıtı ve Seddülbahir Cephane Şehitliği	34	Kocadere Köyü	81
Harapkale ve Doughty-Wylie Mezarı	34	Bigalı Köyü	82
Ertuğrul Koyu / Yahya Çavuş Şehitliği	35	Bigalı Atatürk Evi	83
Ertuğrul Tabyası	36	Büyük Anafarta Şehitliği	84
V Sahili Mezarlığı	37	Anafarta Topları	84
Gözcü Baba Tepesi ve İngiliz Helles Anıtı	38	Yusufçuk Tepe Kitabeleri	85
Ay Tepe	39	Mestan Tepe Mezarlığı	86
Lanchashire Landing Mezarlığı	40	Azmak Mezarlığı	87
İkiz Koyu	40	Kireçtepe Jandarma Şehitliği	88
Pink Farm (Pembe Çiftlik) Mezarlığı	42	Softa Tepe Mezarlığı	89
Twelve Tree Copse (On İki Ağaç Korusu) Mezarlığı	42	Büyük Kemikli Burnu Kitabesi	89
Son Ok Anıtı	43	Bomba Tepe (Hill 60)	90
Sargıyeri Şehitliği	43	Damakçılık Bayırı Kitabesi	91
Nuri Yamut Anıtı	44	7'th Field Ambulance (7'nci Sahra Hastanesi) Mezarlığı	92
Chatnam's Post ve Kel Tepe	45	Emberkation Pier (Tahliye İskelesi) Mezarlığı	92
Küçük Arıburnu ve Sahil Mezarlığı	46	Yeni Zelanda 2 No'lu İleri Karakol Mezarlığı	93
Büyük Dere (Şarapnel Vadisi)	47	No. 2 Outpost (2 No'lu İleri Karakol) Mezarlığı	93
Anzak Koyu	48	Balıkçı Damları	94
Hain Tepe	49	Canterbury Mezarlığı	95
Arıburnu	50	Rehber ve Harita	96
Sfenks	50		

Kahramanların Yurdu

Gelibolu-Eceabat yolu yakınında, Eceabat merkeze 12 kilometre mesafedeki Akbaş mevkiinde, Yalova köyü ile Kumköy'e giden yola dönüldüğünde, bu yolun hemen sol yanında ve Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı sınırları dışında bulunmaktadır. İstanbul istikametinden bölgeyi ziyarete gelenler için ilk ziyaret noktası olabilir.

"Akbaş Şehitliği" adıyla bilinen bu şehitlik, aslında "temsili" bir şehitlik olup, 1000 metrekareden daha büyük olan bu alanı kaplamaktadır. Temsili olarak tasarlanan Akbaş Şehitliği, ilk kez 1945 yılında yapılmış, günümüzdeki haliyle 1992 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yeniden düzenlenmiştir.

Asıl şehitlik alanı ise temsili şehitliğin karşısında, Yalova köyü ile Kumköy istikametine giden yolun sağ yanında, yol seviyesinden yaklaşık 10 metre daha yüksek bir alan üzerinde yer almaktadır. Neredeyse varlığı unutulmuş asıl şehitlik alanı, Temmuz 2008'de bu bölgede çıkan orman yangınında üzerini kaplayan bitki örtüsü ortadan kalkınca görünür hale gelmiş ve yeniden hatırlanmıştır.

Akbaş mevki, Çanakkale Kara Muharebeleri'nin başladığı 25 Nisan 1915 gününden itibaren Kilye Koyu ile birlikte, bilhassa İstanbul'dan denizyolu ile cepheye sevk edilen asker, silah, mühimmat ve çeşitli malzemelerin karaya çıkartıldığı, dağıtımının yapıldığı önemli bir lojistik merkezdir.

Çanakkale Kara Muharebeleri'nin başlaması ile birlikte, 19. Tümen'in sıhhiye bölüğü tarafından burada bir sahra hastanesi de kurulmuştur. Asıl şehitliğin bulunduğu alanın yaklaşık 300 metre kadar kuzeyindeki küçük vadi içinde

kurulmuş olan bu sahra hastanesi, Arıburnu ve Anafartalar cephelelerinde yaralanan ve çeşitli hastalıklara yakalanan askerlere hizmet vermiştir.

Daha iyi donanıma sahip hastanelerde bakımı ve bu nedenle sevk edilmesi gereken yaralı ve hasta askerler de yine buradan gemilere bindirilip, İstanbul'a gönderilmişlerdir. Esas itibarıyla bir "sevk hastanesi" niteliğinde görev yapan Akbaş mevkiindeki sahra hastanesinde tedavileri sırasında veya düşmanın uçak ve denizaltı taarruzları sonucunda batan, hasar gören gemilerde şehit düşenler, asıl şehitlik alanında bulunan tek kişilik mezarlara gömülmüşlerdir. Etrafı taşlarla çevrelenmiş şehit mezarlarının bir kısmı, belirgin bir şekilde görülebilmektedir.

Milli Savunma Bakanlığı, Personel Dairesi tarafından hazırlanıp 1998 yılında yayınlanmış olan *Şehitlerimiz* adlı 5 ciltlik eserde yer alan bilgiler üzerinde yapılan araştırma sonucu, Akbaş mevkiinde hayatını kaybettiği belirtilen ve dolayısıyla buradaki şehitlikte gömülü olması kuvvetle muhtemel "648

şehit" askerimizin isimleri tespit edilmiş durumdadır.

Akbaş mevkiinde bulunan bir diğer önemli tarihi kalıntı, geçmişi antik döneme kadar uzanan Sestos (veya Sestus) kentidir. Akbaş Şehitliği'nin batısındaki Ulufllu Tepe'nin eteklerinde yer alır. Stratejik bakımdan önemli bir mevkiye yer alan şehir, İÖ 650'de Aioller tarafından bir Atina kolonisi olarak kurulmuştur. Kurulduğu dönemden İS 1400 yıllarına kadar çeşitli dönemlerde iskân görmüştür. İÖ 550'den İÖ 300'lerin ortalarına kadar tahıl yükleme merkezi olarak kullanılmış, Hellenistik ve Roma dönemlerinde önemini kaybetmiş, Justinianus (Jüstinyen) döneminde yeniden önem kazanmıştır.

Antik dönemde, doğu tarafında, boğaz kıyısında küçük bir limanının bulunduğu anlaşılmıştır. Şehrin hemen doğusunda yine Justinianus dönemine ait bir Bizans kalesi (Akbaş Kalesi) ve Osmanlı dönemine ait bir tekke bulunur. Akbaş Kalesi, Kültür Bakanlığı tarafından 14 Kasım 1980 tarihinde "arkeolojik sit alanı" olarak tescil edilmiştir ■

Bigalı Kalesi

Boğazın Anahtarı

Bigalı Kalesi, Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasında yer alan Osmanlı dönemi kalelerden biridir. Gelibolu-Eceabat yolu üzerinde, Eceabat merkeze yaklaşık 6 kilometre mesafede, yol ile sahil arasında ve Nara Burnu'nun tam karşısında yer almaktadır. Günümüzde oldukça harap durumda olup, çok ciddi bir onarıma muhtaçtır.

Amiral John Duckworth komutasındaki İngiliz donanmasının, 19 Şubat 1807'de herhangi bir direniş görmeden Çanakkale Boğazı'nı

geçmesi sonrasında boğaz savunmasını güçlendirmek için ilave tedbirler alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bu kapsamda 1807 yılında Sultan III. Selim döneminde, yapılacak işleri düzenlemek üzere Fransız Mühendis Juchereau de Saint Denys getirilir. Adı geçen kişinin önermesi üzerine Çanakkale Boğazı sahillerine yeni istihkâmlar yaptırılmasına karar verilir.

Bu karar doğrultusunda, boğazın en dar mevki olan Çanakkale-Kilitbahir hattı ile Nara

Burnu-Bigalı hattı arasında savunmanın güçlendirilmesi kararlaştırılır. Böylece Anadolu sahillerinde Nara ve Köse Burnu kaleleri, Rumeli sahillerinde ise bunların tam karşısında yer alacak şekilde Bigalı ve Çamburnu kaleleri yaptırılmıştır.

Kalelerin inşaatına eşzamanlı olarak 1807 yılı sonlarında başlanır. Ancak inşaat süreci, özellikle iç karışıklıklar nedeniyle uzamış ve bu kaleler, Sultan II. Mahmut döneminde, 1822 yılında tamamlanmıştır. Bigalı Kalesi, hemen karşı kıyıdaki Nara Burnu üzerinde yer alan Nara Kalesi ile birlikte, Çanakkale Boğazı'nın Marmara Denizi doğrultusundaki son savunma istihkâmlarını oluşturmuştur.

Bigalı Kalesi, Çanakkale Muharebeleri sırasında, "3. Kolordu Ešliha (Silah) Tamirhanesi" olarak da kullanılmıştır. Bu durumu belgeleyen fotoğrafta, 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa ve yanında bulunanlar Bigalı Kalesi'nin kuzeydoğu yönüne bakan kapısı önünde görülmektedir.

Bigalı Kalesi, dikdörtgen planlı bir yapıdır, karayoluna bakan kesiminde bulunan köşelerinde çokgen planlı kuleler bulunmaktadır. Karadan gelecek saldırılara karşı kalenin savunması bu şekilde güçlendirilmek istenmiştir. Kalenin daha dar olan kuzeydoğu ve güneybatı kenarlarının her birinde birer adet kemerli giriş kapısı vardır.

Bigalı Kalesi, 14 Kasım 1980 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından "arkeolojik sit alanı" olarak tescil edilmiş olmasına rağmen, 2008 yılında Eceabat Kaymakamlığı tarafından yapılan temizleme çalışması haricinde herhangi bir bakım ve onarım görmemiştir ■

Tarihin Kıyısı

Kilye Koyu, adını günümüzdeki Kilye Ana Tanıtım Merkezi'nin bulunduğu sırtlarda, antik dönemde yer alan Koila yerleşiminden alır. Bazı kaynaklarda burada yer alan yerleşim yerinin, Atinalı Kelius tarafından kurulduğu belirtilirse de kuruluş tarihi hakkında net bir bilgi bulunamamıştır. Ancak bölgede tespit edilen bazı buluntuların Roma dönemine ait olduğu tespit edildiğinden, kentin Romalılar tarafından kurulmuş olması muhtemel görülmektedir. Kuruluşundan itibaren kentin "Koila" ya da "Coele" olarak tanımlandığı tespit edilmiştir. Daha güneyde bulunan Madytos'un (Eceabat'ın), zaman içinde daha çok ön plana çıkmasıyla birlikte Koila yerleşiminin önemi azalmıştır.

Bölgenin bir yerleşim yeri olarak seçilip kullanılmasının başlıca nedeni ise kuzey rüzgârlarına karşı nispeten korunaklı, doğal bir liman konumunda olan Kilye Koyu'dur. Bu özellik, Çanakkale Muharebeleri sırasında Kilye Koyu'nun bir lojistik merkez olarak kullanılmasına neden olmuştur. O dönemde kullanılan iskelelerin kalıntıları, günümüzde de Kilye Koyu sahilinde durmaktadır.

Türk tarafı için lojistik açıdan önemi nedeniyle İngiliz gemilerinin Kaba Tepe açıklarından bölgeyi hedef alan bombardımanlarına sahne olmuştur; 1915 yılındaki bu bombardımanlar, özellikle buradaki antik dönem kalıntılarına da bir hayli zarar vermiştir. Yıllar süren ihmaller ve Kilye Ana Tanıtım Merkezi inşaatı sırasındaki dikkatsizlikler gibi tahribatı arttıran etkenler, antik döneme ait izlerin oldukça azalmasına neden olmuştur.

İmza tarihi 30 Ekim 1918 olan

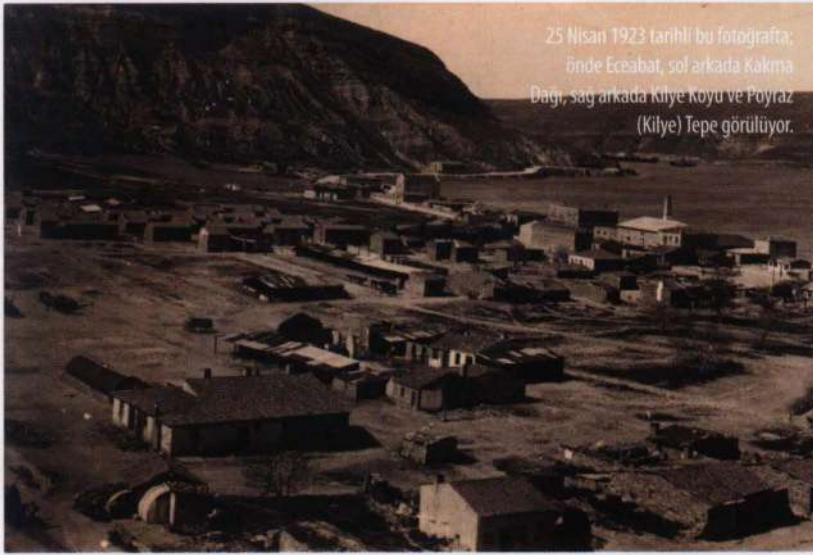

GÜREL ANINDAÇ ARŞİVİ

Mondros Mütarekesi'nden kısa bir süre sonra, 4 Kasım 1918 günü bölgeye gelen İngilizler, 8 Kasım günü Çanakkale Boğazı'nı savunan tahkimatın işgaline başlarlar; 26 Kasım 1923 gününe kadar 5 yıl, 22 gün sürecek olan işgal döneminde Kilye Koyu ve yakın çevresi, İngilizler tarafından bir üs olarak kullanılmıştır ■

Çanakkale Muharebeleri döneminde 1915'te, Kilye Koyu'ndaki tekne, develerle taşınan malzemeler ve zemindeki dekovic hatları dikkat çekiyor.

Mustafa Kemal'in Karargâhı

25 Nisan 1923 tarihli bu fotoğrafta; önde Eceabat, sol arkada Kalkma Dağı, sağ arkada Kilye Koyu ve Poyraz (Kilye) Tepe görülüyor.

İlk kurulduğu günden bu yana, yaklaşık 5 bin yıldır sürekli insanların yaşadığı nadir yerleşimlerden biridir. Tarihte bilinen ilk adının, "Madyta" olduğu bilinmektedir. Daha sonraları kent, "Madytos" adıyla tanımlanmıştır. "Madytos" adına, 787 yılında İznik'te yapılan "7. Ruhaniler Toplantısı" kayıtlarında rastlanılmıştır. Bu kayıtlarda tespit edilen "Madytos Piskoposluğu" ibaresi, o dönemde burasının bölgedeki önemli yerleşim merkezlerinden biri olduğunun

en belirgin göstergesi olarak kabul edilir.

Gelibolu Yarımadası'nın 1354 yılından itibaren Osmanlı topraklarına katılmasıyla birlikte "Maydos" olarak anılmıştır. Çanakkale Muharebeleri döneminde de aynı isim kullanılmıştır. "Maydos" ismi, 1934 yılında, "Eceabat" olarak değiştirilmiştir. Eceabat ismi, Gelibolu Yarımadası toprakları üzerinde şehit düşen ilk Türk komutanı Halil Ece Bey'e atfen verilmiştir.

Çanakkale Muharebeleri

sırasında kasaba içinde, günümüzdeki "Gençlik Merkezi" binasının bulunduğu yerde, bir askeri hastane olduğu bilinmektedir. Eceabat ilçe merkezi, sözü edilen hastane de dâhil olmak üzere, askeri anlamda belirgin bir hedef olmasını gerektirecek hemen hiçbir şeyi barındırmamış olmasına rağmen, müttefik uçakları ve gemilerince defalarca bombalanmıştır.

Eceabat ilçe merkezinde bulunan ve "Yarbay Mustafa Kemal Karargâhı" olarak bilinen bina ise 25 Şubat 1915 tarihinde bölgeye gelip "Maydos Bölge Komutanı" sıfatıyla göreve başlayan 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'in (Atatürk) karargâh olarak kullandığı binadır.

Kurmay Yarbay Mustafa Kemal, Sofya Askeri Ataşesi olarak görev yaptığı dönemde, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte, Harbiye Nezareti'nden bir kıta görevine atanmasını ısrarla ve defalarca talep etmiştir. Nihayetinde bu talebi uygun bulunmuş ve bir "irade-i seniyye" ile 20 Ocak 1915 tarihinde, 3'üncü Kolordu kuruluşunda Tekirdağ'da kurulmakta olan 19. Piyade Tümeni komutanlığına atanmıştır.

Bu görevlendirme üzerine Mustafa Kemal, Tekirdağ'a gelerek tümenin komutasını almış, gerek kuruluş, gerekse eğitim faaliyetlerinin tamamlanmasına çalışmıştır. Tümenin kuruluş ve eğitim faaliyetlerinin devam ettiği dönemde, 21 Şubat 1915 tarihinde Başkomutanlık Vekâleti, 19. Tümen Komutanlığı'na bir emir yayınlamıştır; 19'uncu Tümen'in 3. Kolordu Komutanlığı emrinde kalmakla beraber Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın

genel ihtiyatını oluşturacağını ve bu doğrultuda Eceabat'a intikal için hazır olunması belirtilmektedir.

Bu emir gereğince 19'uncu Tümen, 23 Şubat 1915 günü Tekirdağ'dan denizyoluyla hareket etmiştir. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal'in emir ve komutasında tümen karargâhı ve 57. Piyade Alayı'ndan oluşan öncü unsurlar, 25 Şubat 1915 tarihinde Eceabat'a ulaşmışlardır.

Asli görevi olan 19. Piyade

Tümeni Komutanlığı görevinin yanı sıra, "Maydos Bölge Komutanlığı" görevini de üstlenen Kurmay Yarbay Mustafa Kemal, bu görevleri ifa ettiği süre içinde Eceabat'ta bulunan bir binayı hem karargâh, hem de konut olarak, 25 Şubat-18 Nisan 1915 tarihleri arasında 52 gün süreyle kullanmıştır. Aynı bina, 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'in emirleri doğrultusunda, Maydos Bölge Komutanlığı görevini 26 Mart 1915 tarihinden itibaren

19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'den devralan 9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey ve karargâhı tarafından da kullanılmıştır. Sonraki yıllarda bir süre başka amaçlarla da kullanılan bina, daha sonra terk edilmiş ve uzun yıllar harap bir durumda kalmıştır. Eceabat Kaymakamlığı'nın girişimleri ile 2007 yılında restore edilmiş ve "Yarbay Mustafa Kemal Karargâhı" adı altında "kültür evi" niteliğinde hizmet vermeye başlamıştır ■

Çamburnu Kalesi ve İsimsiz Yüzbaşı Şehitliği Karargâh ve Hastane

KONUM
5

Çanakkale Boğazı'nı 19 Şubat 1807 tarihinde rahatlıkla geçen İngiliz donanmasının İstanbul önlerine kadar gelmesi üzerine, boğazdaki mevcut tahkimatın pekiştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu kapsamda; Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmut'un saltanat yıllarında inşa edilmiş Bigalı, Nara, Köse Burnu kaleleri ile birlikte aynı dönemde (1807 – 1822) yapılmıştır. Aslında diğerleri gibi korunaklı bir topçu mevzisi olup, kuzeydoğu – güneybatı ekseninde inşa edilmiştir.

19. Tümen'in kuruluşundaki unsurların Eceabat'a geldiği 25 Şubat 1915 tarihinden itibaren 57. Alay Karargâhı, bir dönem Çamburnu Kalesi'nde görev yapmıştır.

Çanakkale Kara Muharebeleri başladıktan bir süre sonra ilk olarak güney grubunun sıhhiye malzemeleri deposu olarak kullanılmıştır. Sonrasında ise 12. Tümen Seyyar Hastanesi ile Emraz-ı Adıye (basit hastalıklar) Hastanesi, bu kalede hizmet vermiştir.

Çamburnu Kalesi'nin Şubat 2012'de genel görünümü.

12. Tümen Seyyar Hastanesi'nde tedavi gördüğü sırada hayatını kaybederek şehit düşen askerlerimiz, Çamburnu Kalesi yakınındaki bir bölgeye gömülmüş olduğu düşünülmektedir. Ancak bu şehitlerimizin gömülü olduğu alanın neresi olduğu bilinmemektedir. Milli Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan *Şehitlerimiz* adlı eserde, Çanakkale Muharebeleri sırasında,

Çamburnu'ndaki hastanede şehit düşenlerden adları belirtilenlerin sayısı "26" olarak tespit edilmişse de bu sayının daha fazla olması, kuvvetle muhtemeldir.

Bu ihtimale karşılık kalenin güney tarafında, Eceabat – Kilitbahir yolunun hemen altında, sadece tek bir şehit mezarı bulunmaktadır. Mezarın üzerinde ise "İsimsiz Yüzbaşı Şehitliği" şeklinde bir

ibare vardır.

İsimsiz Yüzbaşı Şehitliği, Eceabat – Kilitbahir yolunun 1. kilometresinde, Çamburnu mevkiinde, yol kenarında, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Müdürlüğü tesisleri içinde ve Çamburnu Kalesi'nin güneyinde bulunur. Şehitliğin 1915 yılından kalmış olması kuvvetle muhtemelse de bazı kaynaklarda şimdiki haliyle 1918 yılında yapıldığı belirtilmektedir. Şehitlikte sadece bir kişinin gömülü olduğu tahmin edilmekle birlikte, burada yatan kişinin kimliği belli değildir. Ancak şehitliğe verilen isim, "yüzbaşı" rütbesinde bir subay olduğu olasılığını vurgulamaktadır ■

Çamburnu Kalesi'nin güneyinde, kalenin hemen yanı başındaki İsimsiz Yüzbaşı Şehitliği.

Çamburnu Balkan Harbi Şehitler Anıtı

İki Savaşın Anısına

Eceabat-Kilitbahir yolunun 2. kilometresinde, Çamburnu mevkiinin güneyinde, yolun sağ yanında ve yoldan yaklaşık 4-5 metre daha yüksek bir noktada yer alır. Anıta ulaşmak için, yoldan itibaren yaklaşık 20 metre kadar, kısmen basamaklı bir yolu yürümek gerekir. Bir kaide üzerine oturtulmuş 2 buçuk metre yüksekliğindeki anıt, Balkan Savaşları'nda ve Çanakkale Muharebeleri'nde şehit düşenlerin anısına, 1962 yılında, "Çanakkale Şehitleri Abidelerine Yardım Derneği" tarafından yaptırılmıştır.

Anıtın kuzeye bakan tarafındaki bölümünde, Necmettin Halil Onan'a ait "Dur yolcu, bilmeden gelipbastığın/ Bu toprak, bir devrin battığı yerdir" mısraları yazılıdır.

Güneye bakan tarafındaki

bölümünde ise "Burada Balkan ve Çanakkale harplerinde şehit düşen binlerce kahraman yatar" yazısı bulunur. Ancak güney yüzünde yazan bu ifade, her ne kadar anıtın

hemen etrafında şehitlerin yattığı kanaatini uyandırır da anıtın bulunduğu alanda gömülü herhangi bir şehit mezarının varlığı bugüne kadar tespit edilememiştir ■

Hastane Vadisi

Eceabat'tan Kilitbahir'e doğru giderken, Çamburnu Kalesi'ni geçtikten yaklaşık 1 kilometre sonra, yolun yeniden deniz seviyesine indiği mevkide, sağ yanda, batı yönünde, tepeler arasında yer alan küçük bir vadi görülür. Burası Ağadere Vadisi'dir. Ağadere Vadisi, Kilitbahir Platosu'nun boğaz sahillerine doğru uzanan bölümünde yer alan iki vadiden biridir. Diğer vadi ise Havuzlar Vadisi'dir.

Çanakkale Kara Muharebeleri başladıktan hemen sonra (25 Nisan 1915 sonrasında) burada, ilk olarak 9. Tümen'in sahra hastanesi kurulmuş ve hizmet vermeye başlamıştır. Çanakkale Cephesi'ndeki

çarpmaların şiddetlenmesi üzerine aynı bölgede 3. Kolordu'nun 1. sahra hastanesi ile 4. Tümen'in sahra hastanesi de görev yapmıştır. Burada görev yapan ve "Ağır Mecruhin Hastanesi" (Ağır Yaralı Hastanesi) olarak kullanılan bu hastaneler, aynı zamanda birer sevk hastanesidir. Bir başka deyişle, kendilerine gelen ağır yaralıların ön tedavilerini yapıp, daha donanımlı hastanelere sevk edilebilir duruma getirmek için çalışmaktadırlar.

Bu hastanelerde tedavi gören askerlerimizden şehit düşen yaklaşık 3 bin (kimi araştırmacılara göre 2 bin 200) kadarının mezarları ise, Kilitbahir yönündeki yamaçlarda bulunmaktadır. Buradaki şehitliğin

kaderine terk edilmiş durumunun, yakında başlatılacak çalışmalarla giderileceği öğrenilmiştir.

İsimsiz Topçu Yüzbaşı Şehitliği ise Eceabat-Kilitbahir yolu üzerinde, Kilitbahir'e 800 metre mesafede, yolun sağ yanında ve yoldan yaklaşık 7-8 metre yüksek bir noktada yer alır. Yol kenarından itibaren basamaklı bir yol ile şehitlik alanına ulaşmak mümkündür. Bu şehitlikte yatan kişi hakkında bir topçu yüzbaşısı olduğundan başka, bilinen herhangi bir kayıt yoktur. Ancak burada bulunan şehit mezarının, Ağadere Şehitliği'nin sahile doğru uzanan bir bölümü olma ihtimali yüksek görülmektedir ■

İstihkâm Yüzbaşı Tahir Bey Anıtı

Deniz Kahramanı

Çanakkale Muharebeleri sırasında, anıtın bulunduğu noktanın açığında, deniz üzerinde meydana gelen bir olay sonucu, yanındakilerle birlikte hayatını kaybeden İstihkâm Yüzbaşı Tahir Efendi anısına yapılmış bir anıttır. Yapıldığı tarih, kesin olarak bilinmemektedir. Anıtın kitabesinde; “1331 yılında bindiği kayığın mayına çarpıp vazife uğrunda şehit olan İstihkâm Yüzbaşı Tahir’in aziz ruhu şad olsun. El Fatiha” yazılıdır.

Anıtın kitabesinde yer alan bu ifadeler karşılık, “Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı” tarafından 2004’te baskısı yapılan, *Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü, 1914-1922, Deniz Mayınları Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey* adlı eserin 67. sayfasında ilginç bir olaya dair anlatım dikkati çekmektedir. Yüzbaşı Tahir Efendi ile yanındaki bulunanların şehit düşmesine

neden olduğu tahmin edilen bu olayın anlatımı, “9 Mayıs 1915” gününe ait notlar arasında yer almakta olup şu şekilde ifade edilmektedir: “Bugün iki sandalcı ve dört yolculu bir sandal, Değirmen Burnu açıklarında, ateş neticesinde batmış,

içindekilerin hepsi boğulmuşlardır. Bu olayın bir mayından mı yoksa düşman tarafından atılan bir mermiden mi olduğu anlaşılamamıştır. Değirmen Burnu Tabyası’ndaki Binbaşı Nuri, sandalın bir mermi ile parçalandığını söylemektedir.” ■

Değirmen Burnu Tabyası

Kıyının Nöbetçisi

İsimsiz Topçu Yüzbaşı Şehitliği’ni geçer geçmez hemen yolun sağ yanındadır. Çanakkale Boğazı’nın savunması için inşa edilen tabyaların nerelere yapılacağını belirleyen kişi, Sultan III. Mustafa döneminde görev yapan, Macar asıllı Fransız Topçu Mühendisi Baron De Tott’dur. Baron De Tott, o dönemi, orijinal adı *Mémoires du Baron de Tott, sur les Turcs et les Tartares-Amsterdam 1785* olan ve 18. Yüzyılda Türkler başlığı altında, Tercüman Yayınları tarafından Türkçe olarak da yayımlanan kitabında anlatmıştır. Kitapta şu ifade yer almaktadır: “Rumeli kıyısındaki

hisara daha yakın olan Değirmen Burnu, Anadolu yakasındaki iki batarya ile çaprazlama gelebileceğinden orada da bir batarya kurulması gerekiyordu.” Değirmen Burnu üzerinde savunma amaçlı bir tesisin yaptırılması fikrinin Baron De Tott’a ait olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde mevcut olan tabya, 1890’lı yıllarda Sultan II. Abdülhamit döneminde yaptırılmıştır. Kışla binası, yine aynı dönemde yapılmış olup, 19. yüzyıl Türk askeri mimarisinin güzel bir örneğidir. 18 Mart 1915 günü gerçekleşen Çanakkale Boğaz Muharebesi sırasında, muharebenin yapıldığı bölgenin

görüş ve dolayısıyla atış açısı dışında kalması nedeniyle, Topçu Binbaşı Nuri Bey komutasındaki Değirmen Burnu Tabyası, herhangi bir faaliyet göstermemiştir ■

Değirmen Burnu Tabyası, 1890’lar.

Vatan Kalbinin Attığı Yer

Değirmen Burnu Tabyası'nın arkasındaki tepenin yamacında yer alır. "Dur Yolcu" şiirinin ilk iki mısrası ile iki figürden oluşur. Tepenin yamacında yer alan mısralar ile Mehmetçik ve meşale figürü, 1960 yılında bölgedeki garnizonda asteğmen olarak askerlik görevini yapan Seyran Çebi tarafından yapılmıştır.

Yamaçta yazılı olan mısraların alındığı "Dur Yolcu" isimli şiir, şair Necmettin Halil Onan'a ait olup, şiirin bütünü ise şöyledir:

DUR YOLCU

*Bilmeden gelip bastığın bu toprak
Bir devrin battığı yerdir
Eğil de kulak ver bu sessiz yığın
Bir vatan kalbinin attığı yerdir.*

*Bu ıssız, gölgesiz yolun sonunda
Gördüğün bu tümsek Anadolu'nda
İstiklâl uğrunda, namus yolunda
Can veren Mehmet'in yattığı yerdir*

*Bu tümsek koparken büyük zelzele
Son vatan parçası geçerken ele
Mehmet'in düşmanı boğduğu sele
Mübarek kanını kattığı yerdir*

*Düşün ki haşrolan kan, kemik ve etin
Yaptığı bu tümsek amansız, çetin*

*Bir harbin sonunda bütün milletin
Hürriyet zevkini tattığı yerdir*

Çanakkale kent merkezinin tam karşısında yer alan "Dur Yolcu", geceleri aydınlatılmakta olup, hem boğazdan geçen bütün gemiler, hem de Çanakkale tarafından rahatça görülebilmektedir ■

Kaşıklı Dede

İsimsiz Şehitler

Eceabat yönünden gelindiğinde, Kilitbahir köyü girişinde yolun hemen sağ yanında "Kaşıklı Dede" adıyla bilinen bir mezar görülür. Burası yöre halkı ve ziyaretçiler tarafından bir yatır olarak kabul edilmiştir. Kimileri, bu mezarda çeşitli adaklar adar, dileklerinin gerçekleştiğine inandıklarında da tekrar gelip mezara bir kaşık saplar. Ancak Yeditepe Yayınları tarafından yayımlanan, Harp Akademisi 1934-1935 Tedrisatından, *Çanakkale Savaşı'ndan Alınan Dersler-Muallim Kurmay Albay Fahri Belen* adlı kitapta şu bilgiye

rastlanır: "Karavanadan rahatça yemek yiyebilmek için bizim askerlerin hepsinin bir tahta kaşığı vardı, dolaklarının içinde taşır-lardı. Seneler önce yol açma sırasında güzergâhtaki şehitlerimizin toplanan kemikleri yol yakınında açılan bir çukura konmuş, üzeri bir kişilik mezar şeklinde kapanmış, yeri belli olsun diye bulunan kaşıklarla mezarın etrafı çevrilmiş. Yöre halkı burasını 'Kaşıklı Şehit' adı ile bir yatır yeri olarak kabul etmiş. Her adağı olan mezarın üzerine sapından bir kaşık saplamış. Şimdi üzerinde yüzlerce kaşık var." Fahri Belen'e ait

bu ifadelerden anlaşılan, Kaşıklı Dede mezarının aslında birçok şehidimize ait kemiklerin topluca gömüldüğü bir yer olduğudur ■

Denizin Kilidi

Cumhuriyetin ilk yıllarında Kilitbahir. Karşı kıyıda ise Çanakkale.

1 453 yılında İstanbul'un fethi ile sonuçlanan kuşatma sırasında Bizans'a yardım etmek amacıyla gelen Papalık donanması, Çanakkale Boğazı'ndan kolaylıkla geçmiş ve İstanbul'a ulaşmıştır. Bu donanmanın Haliç'e girmesi ve getirdiği yardımı Bizans'a ulaştırması da engellenememiştir. Bu olay nedeniyle Çanakkale Boğazı'nda da tedbir almak isteyen Sultan II. Mehmed (Fatih), 1462-1464 yıllarında, boğazın en dar yerine, karşılıklı olarak iki kale yaptırmıştır. Evliya

Çelebi tarafından, kale üzerindeki Sultan II. Mehmet'e ait kitabede 1452 yılı yazdığı ifade edilmekteyse de bu tarihin gerçeği yansıttığı pek söylenemez.

Mimar Murat Ağa tarafından planlanıp yapıldığı tahmin edilen bu kalelerden Anadolu yakasında, Sarı Çay (veya Koca Çay) ağzının hemen kuzeyinde yer alanına "Kala-i Sultaniye" (Sultan Kalesi), Rumeli yakasında yer alanına ise "Kilid-ül Bahir" (Denizin Kilidi) adları verilmiştir.

Sultan I. Süleyman (Kanuni) döneminde tamir ettirilmiş ve iki kule ile sur eklenmiştir. Kulelerden kuzeyde yer alanı yıkılmış ve yok olmuştur. Güneyde yer alanı ise halen durmakta ve "Güney Kulesi" veya daha çok "Sarı Kule" olarak bilinmektedir. Deniz tarafındaki surların ise önemli bir bölümü günümüze ulaşmamıştır.

Hiçbir yerde uygulanmamış özgün bir planı vardır. Havadan görünümü genelde yonca yaprağına benzetilirse de "asma kilit" şeklinde olduğu ve "denizin kilidi" anlamındaki isminin de bundan dolayı verildiği söylenmektedir. Surlara pek önem verilmemiş, ancak buna karşılık üç avlulu iç kale korunaklı yapılmıştır. Zemininde bir de su kuyusu bulunan iç kale, yedi katlı olup, genelde kalede görev yapan askerlerin barınma yeri olarak kullanılmıştır. Duvarlar düzgün moloz taştan yapılmıştır.

Adını kaleden alan Kilitbahir köyünün ise Osmanlı dönemi öncesinde iskân gördüğüne dair bir buluntuya, bugüne kadar rastlanmamıştır. Buradaki yerleşimin, kalenin yapımı sırasında veya hemen sonrasında başladığı tahmin edilmektedir. Bu durum Çanakkale kent merkezi için de geçerlidir.

Kilitbahir köyünün bulunduğu bölgenin tarihte bilinen ilk adının, "Kynossema" (Köpek Mezarı) olduğu tespit edilmiştir. Bu isim; mitolojide geçen bir öyküye dayanmaktadır. Söz konusu öyküde, Troia Savaşı'nda bütün ailesini kaybeden Troia Kraliçesi Hekuba'nın, üzüntüsünden dışı bir köpeğe dönüştüğü ve burada öldüğü anlatılmaktadır. İÖ 4. yüzyıl ortalarında basıldığı tespit edilen Madytos sikkelerinin arka yüzünde bulunan köpek motifi, hem

bu öyküyü hatırlatmakta, hem de Kynossema'yı simgelemektedir.

Pelopones Savaşları sırasında, İÖ 411 yılında, Atina ve Sparta donanmaları arasında, Kilitbahir önlerinde büyük bir deniz savaşının gerçekleştiği ve bu savaşı Atinalıların kazandığı belirtilmektedir.

Sultan II. Mehmet (Fatih) döneminde yaptırılan kalenin inşa

edilmesi ile birlikte bir kıyı yerleşimi olarak gelişen Kilitbahir köyünün kapladığı alan içinde birçok Osmanlı dönemi esere rastlanmaktadır. Bir bölümü harap durumdaki bu eserler arasında Fatih Camii, Cahidi Sultan Camii, Tabip Hasan Camii, yıkılmış olan Kırklar Camii, Uşşaki Dergâhı (Ahmed Tâlibi Tekkesi), çok sayıda çeşme,

geleneksel konutlar, iki hamam kalıntısı ve Cahidi Sultan Camii çevresindeki mezar taşları dikkat çekicidir.

Aslında dikkat çeken bir diğer konu, Kilitbahir'den çok daha eski bir yerleşim yeri olan Eceabat'ta, bu yoğunlukta ve nitelikte Osmanlı dönemine ait eserlere rastlanmıyor olmasıdır ■

Namazgâh Tabyası

Topçu Karargâhı

KONUM
13

Kilitbahir Kalesi'nin bir bölümü olan ve güneyinde yer alan Sarı Kule ile neredeyse bitişik vaziyettedir.

Sultan III. Mustafa döneminde Osmanlı ordusunun topçu birliklerinin islahı için ülkemize gelen Baron De Tott'un önermesiyle 1770 yılında inşasına başlanmış, yıllar içinde tabyaya ilave edilen bina ve tesisler ile birlikte büyümüştür. Çanakkale Boğazı'nda yapılan ilk ve en büyük tabyadır. Tabyanın yerinin belirlendiği ve inşasına başlandığı dönemde boğaz komutanı; yine aynı yıl Seddülbahir Muhafızlığı ile Boğaz Seraskerliği'ne tayin edilen, eski sadrazam Moldovancı Ali Paşa'dır.

İlk yapıldığı dönemden sonra Sultan II. Mahmut, Sultan Abdülmecit ve Sultan II. Abdülhamit dönemlerinde yapılan yeni ilavelerle daha da büyümüş ve bir anlamda "merkez tabya" niteliği kazanmıştır. Günümüze ulaşan son halini, 1890'ların sonunda Sultan II. Abdülhamit döneminde almış ve 2005-2006 yıllarında Kültür Bakanlığı tarafından restore edilerek, 18 Mart 2006 tarihinde ziyarete

açılmıştır.

18 Mart 1915 günü yapılan boğaz muharebesi sırasında, bölgedeki tabyalarda görev yapan bataryaların bağlı olduğu, Yarbay Mehmet Zekeriya AKGÜN komutasındaki 4. Ağır Topçu Alayı'nın karargâhının da bulunduğu bu tabya, İtilaf donanmasının başlıca hedeflerinden biri olmuştur. Bu muharebe sırasında tabyada bulunan 16 topun ancak 2'si (2 adet 240/35 mm) 14.800 metrelik menzilleri ile toplam "33 mermi" atarak düşmana

cevap verilebilmiştir. Tabyanın diğer 14 topu ise menzil yetersizliği nedeniyle ateş edememiştir ■

Kilitbahir Kalesi'ne Kanuni döneminde eklenen Sarı Kule ve Namazgâh'ın 1890'lardaki görünümü.

Kıyıdaki Göz

Rumeli Hamidiye Tabyası; Sultan II. Abdülhamit döneminde, 1896 yılında, Kilitbahir bölgesindeki top sayısını arttırmak ve boğaz savunmasını güçlendirmek amacıyla yaptırılmıştır.

Kilitbahir Kalesi'nin güney tarafında yer alan Rumeli Hamidiye Tabyası, hemen yanındaki Namazgâh Tabyası ile daha güneyindeki Rumeli Mecidiye Tabyası arasındaki bölgede, yolun sağ yanındaki çam ağaçlarının arasında bulunuyor.

Deniz seviyesinden yaklaşık 10 metre yükseklikte inşa edilmiş olan Rumeli Hamidiye Tabyası, üç bonet ve iki top platformundan oluşan, iki topun mevzilendirildiği bir tabyadır. Günümüzde tabyadaki bonetlerin üzeri ve tabyanın bulunduğu alan bütünüyle çam ağaçları ile kaplı olduğundan, yoldan geçerken ancak dikkatle bakılırsa fark edilebilir.

Tabyanın dış görünümü, diğer bütün tabyalarda olduğu gibi doğal çevreye uyum sağlayan, topraktan küçük tepcikler halinde olup, bu tepciklerin iç kısmı kesme taştan yapılmış ve üzerleri tonozla örtülmüş bonetlerdir. Bonetler ise genelde cephanelik, kimi zaman da asker koğuşu olarak kullanılmış, kare veya dikdörtgen planlı odalardan oluşan yapılardır.

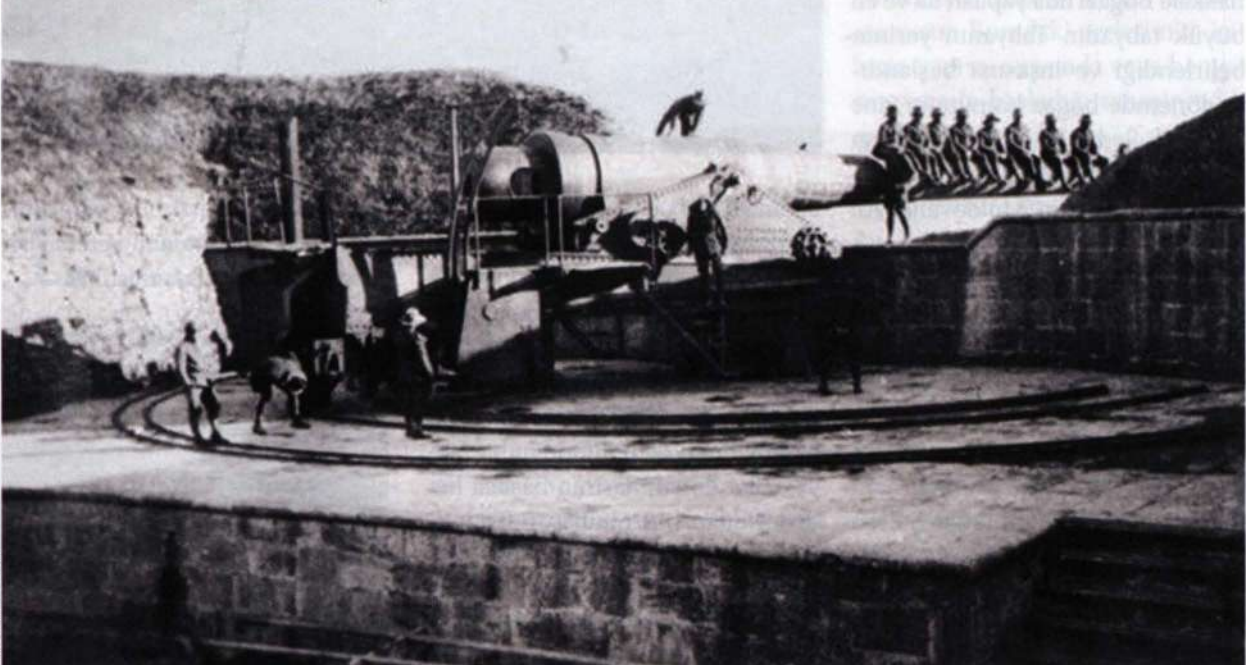
Rumeli Hamidiye Tabyası'nda bulunan toplar, her biri 355/35 mm'lik, uzun namlulu toplardır. 620 kg. ağırlığındaki mermilerini 16 bin 900 metre mesafeye ulaştıran menzilleriyle Çanakkale Boğazı savunmasının en ağır ve güçlü silahlarını oluşturan bu toplar, Çanakkale Boğazı'nda toplam 5 adet olarak konuşlandırılmıştır. Bu 5 adet top, Rumeli Hamidiye Tabyası'nda bulunan 2 adet topun haricinde, 2'si Anadolu Hamidiye Tabyası'nda, 1'i ise Çimenlik Kalesi'nde olmak üzere yerleştirilmişlerdir.

II. Abdülhamit zamanında 1892 yılında Almanya'dan toplam 7 adet satın alınan Krupp yapımı 355/35 mm'lik toplardan günümüze ulaşabilen tek örnek, İstanbul Harbiye'de bulunan Askeri Müze'nin bahçesinde sergilenmektedir.

18 Mart 1915 günü Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı topçusunun harcadığı cephane miktarını gösteren tablo (*Çanakkale Cephesi Harekâtı*, I. Kitap, Genelkurmay Basımevi, 1993 / Sayfa 210) incelendiğinde, Çanakkale Boğazı Muharebesi'nin gerçekleştiği o gün Rumeli Hamidiye Tabyası'nın, Birleşik Filo gemilerine hiç ateş etmediği anlaşılmaktadır.

Bu durumun nedeni ise 18 Mart 1915 günü öğleden önceki saatlerde, bölgeyi hedef alan düşman bombardımanı sırasında, Rumeli Hamidiye Tabyası'nda bulunan toplardan birinin döşeme raylarının kırılması, diğerinin ise nişan tertibatının hasar görmüş olmasıdır ■

Rumeli Hamidiye Tabyası'ndaki toplardan biri görülüyor.

Savaşı Sırtlayan Onbaşı

Namazgâh ve Rumeli Hamidiye Tabyalarını geçtikten yaklaşık 300 metre sonra yolun sağ yanında yüksekçe bir yerde inşa edilmiş bulunan Rumeli Mecidiye Tabyası, 4. Ağır Topçu Alayı'nın 2. Ağır Topçu Taburu'na bağlı 5. Batarya'nın bulunduğu merkez istihkâmlarından biriydi.

Çanakkale Boğazı'nın savunulması bakımından önemli bir konuma sahip olan Rumeli Mecidiye Tabyası, 18 Mart 1915 tarihli boğaz muharebesi sırasında Birleşik Filo'nun başlıca hedefleri arasında yer almıştır. Burayı hedef alan İngilizlerin "Agamemnon" ve "Lord Nelson" isimli muharebe gemilerinin sahip olduğu 8 adet 305 mm'lik ve 20 adet 234 mm'lik toplam 28 topuna karşılık bu tabyada, 4 adet uzun namlulu 240/35 mm'lik ve 2 adet kısa namlulu 280/22 mm'lik top bulunmaktadır.

Boğaz muharebesi sırasında Rumeli Mecidiye, Rumeli Hamidiye ve Namazgâh tabyalarının bulunduğu bu bölgeye yüzlerce top mermisi düşmesine karşılık, tabyada bulunan toplardan yalnızca 240/35 mm. çapında olanlar kullanılmış ve düşman gemilerine toplam 93 atış yapılabilmektedir.

"Çanakkale Geçilmez" deyişini tarihe yazdıran Mehmetçiklerden biri olan Seyit Onbaşı, 18 Mart 1915 günü boğaz muharebesi sırasında görev yaptığı 240/35 mm'lik topun 140, 190, 215 kg. ağırlığındaki mermilerini sırtlayıp, kaldırarak ateşin devamını sağlamıştır.

Bu durum; Rumeli Mecidiye Tabyası'nda görev yapan bataryanın komutanı Yüzbaşı Mehmet Hilmi'nin anılarında (*Çanakkale Geçilmedi – Yüzbaşı Mehmet Hilmi*, Gazanfer SANLITOP, GOA

Yayınları, 2005 / Sayfa 136) şu şekilde anlatılmaktadır:

"Cephane tamamlama işlerini hızlandırmak için 190 – 215 kg. ağırlığındaki mermileri koltuğunda ve sırtında taşıyanlar vardı. Bu durumu bütün millete göstermek için 18 Mart savaşından hemen sonra, o zamanki Savunma Bakanlığı'nın foto muhabirleri bataryaya gelerek, Edremitli Seyit'in topa mermi çıkardığının resmini çekmişlerdi. Bu resim Harp Mecmualarında da vardır."

Aslında o gün Seyit Onbaşı ve arkadaşları, o veya bu ağırlıkta bir mermiyi değil, koskoca bir milletin var olma direncini yerden alıp ayağa kaldırmışlar ve Türk ulusunun var olma azmini ve inancını tarihe yazdıranların simgeleri haline gelmişlerdir.

Seyit (Çabuk) Onbaşı kimdir?

Seyit Onbaşı, 1889 yılının Eylül ayında Havran ilçesi Çamlık köyünde (bugünkü adıyla Koca Seyit köyü) dünyaya geldi. Babasının adı Abdurrahman, annesinin adı Emine'dir. 1909 yılı Nisan ayında askere alınmış ve 1912'de Balkan

Savaşları'na katılmıştır. Savaş bittiğinde terhis edilmemiş ve topçu eri olarak Çanakkale Cephesi'nde görev almıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, 1918 yılı sonbaharında köyüne dönerek, asıl mesleği olan ormancılık ve kömürcülüğe devam etmiştir. 1934 yılında çıkan Soyadı Kanunu gereğince "Çabuk" soyadını aldı. 1 Aralık 1939 yılında akciğer rahatsızlığı nedeniyle vefat etti. Mezarı doğduğu köydedir ■

Meçhul Askerler

Kilitbahir köyünün 1 kilometre kadar güneybatısında, Namazgâh Tabyası'nı geçtikten yaklaşık 350 metre sonra, Eceabat-Alçıtepe yolunun sağ yanında, yoldan yaklaşık 15-20 metre daha yüksek bir mevkide ve Rumeli Mecidiye Tabyası'nın hemen yanında Rumeli Mecidiye Tabyası Şehitliği bulunur.

Şehitlikte bulunan anıtın yapım

tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 1973 yılı ve sonrasında yaptırılmış olması ihtimal dâhilindedir. Şehitlikte; 18 Mart 1915 günü meydana gelen boğaz muharebesi sırasında Rumeli Mecidiye Tabyası'nda hayatını kaybeden 16 şehit yatmaktadır.

Şehitlik içinde bulunan anıtın kitabesinde; Ispartalı Ali Çavuş, İvrindili İsmail oğlu Mehmet ve Mustafa

oğlu Süleyman adları vardır. Burada yatan diğer 13 şehidin kimliğine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. 18 Mart 1915 tarihinde Rumeli Mecidiye Tabyası'nda şehit düşen askerlerimizin ilk gömüldüğü alan, aslında tabyanın yaklaşık 300 metre batısındaki bir mevkidedir. Bu mevkide bulunan asıl şehitliğin, iki ayrı dönemde (1919 ve 1973 yıllarında) çekilmiş fotoğrafları arşivlerde mevcuttur.

Bu fotoğraflardan ilki 1919 yılında, bölgenin işgal altında olduğu dönemde İngiliz ordusu tarafından çekilmiş bir fotoğraftır. Australia War Memorial (Avustralya Savaş Anıtı) arşivinde yer alan bu fotoğrafta şehitliğin o dönemdeki durumu açıkça görülmektedir.

Diğer fotoğraf ise *Çanakkale Savaşları ve Harp Sahaları Rehberi*, (Mehmet İRDESEL, 1973) adlı eserde yer almaktadır. Bu ikinci fotoğrafta şehitlik ve şehitliği çevreleyen duvarlar olduğu gibi durmakta, 1919 yılındaki halinden farklı olarak içinde servi ağaçları bulunmaktadır. Söz konusu ağaçlar, günümüzde de hâlâ yerinde durmaktadır.

Mehmet İrdesel'e ait kitabın hazırlandığı dönemde asıl şehitliğin yerinde durduğu, kitapta yer alan fotoğraftan da açıkça anlaşılmaktadır. Bu durumda; asıl şehitlik 1973 yılı sonrasında, şimdiki yerine taşınmış olmalıdır. Taşınma işlemi sırasında asıl şehitlik alanındaki mezarlar açılmış, şehitlerimizin kemikleri şimdiki şehitlik alanına götürülmüş ve burada yeniden gömülerek, gömüldükleri alanın üzerine de günümüzdeki şehitlik yaptırılmıştır. Şehitlerimizin kemiklerinin taşınması sırasında veya sonrasında ise asıl şehitlik alanını çevreleyen orijinal duvar yıkılmış ve yok olmuştur ■

Defterdar, Mimar, Matematikçi

Rumeli Mecidiye Tabyası Şehitliği'nin hemen yanında tek kişilik bir mezar bulunur. Bazı kaynaklarda bu mezarın, 18 Mart 1915 tarihindeki Çanakkale Boğaz Muharebesi öncesinde birliğinden firar eden, ancak daha sonra pişman olarak geri dönen ve 18 Mart günü şehit düşen bir askere ait olduğu, askerin firar suçu işlediği için, şehit olan diğer arkadaşlarından ayrı gömüldüğü ileri sürülür. Hatta bölgede rehberlik yapan bazı kişiler tarafından bu mezarın, Seyit Onbaşı'nın mezarı olduğu dahi söylenmektedir.

Ancak Feyzi Efendi; Osmanlı Padişahı III. Selim zamanında yaşamış mimar, matematik bilgini ve devlet adamıdır.

1804 yılında kaleme aldığı ve denizcilerin bulundukları yerin mevkiinin hesaplanmasını konu alan "Muhazarat-ı Feyziye" adlı el-yazması bir eseri bulunmaktadır.

Devlet kademesinde İrad-ı Cedid Defterdarlığı'na (Nizam-ı Cedid Ordusunun Hazine Defterdarlığı) kadar yükselmiş, kalelerin güçlendirilmesi göreviyle Çanakkale Boğazı'na gönderilmiştir. İngiliz donanmasının 19 Şubat 1807 yılında boğazı geçmesi olayında kusurlu bulunmuş ve bu olaydan bir süre sonra idam edilmiştir.

Kilitbahir köyü ilkokulunun bahçesinde dağılmış olan mezar taşları toplanarak 1980 yılı Nisan ayında Rumeli Mecidiye Şehitliği'nin yanına konulmuştur.

Mezar taşında yazılı olan ifadeler şöyledir:

Sonsuz olan Allah'tır
Eski Defterdar Feyzi Efendi
İdam hükmü bu soylu kişiye verildi
Akdeniz Boğazı'na onarıma
gitmişti
Verdi boğazı ele cennete attı can

Şüphesiz seyyid imiş Muharremde
oldu şehit

Hak Teâlâ kabrini cennet bahçele-
rinin kapılarında etsin

Tövbe istiğfar edip Kuran'ı bir kez
hatmetmiş

Yüzünü dönüp Hakka cennete
yürüdü

Gözyaşı damlasını tarihe döktü
Feyzi Efendi ahiret ırmağını mekân
eyledi dedi

30 Mart 1807 ■

Şehitler Anıtı

Rumeli Mecidiye Tabyası ve Seyit Onbaşı Anıtı'nın bulunduğu bölgeden Alçıtepe'ye doğru ilerlerken bir süre sonra yolun sol tarafında, yol ile deniz kıyısı arasında yer alır. Şehitlik ve anıta gelmeden hemen önce yolun sağ yanında, yapım tarihi 1627 yılı olan Halil Paşa Çeşmesi bulunur.

Havuzlar Şehitliği ve Anıtı, 175 metre karelik bir alanı kaplar. Şehitlik ve anıtın bulunduğu bu alanın etrafı, alçak bir duvar ile

çevrelenmiş olup, giriş kapısı yola bakan tarafta yer alır.

Şehitliğin ortasında bulunan ve bir kaide üzerinde yükselen anıt 6 metre yüksekliğinde olup, dört yüzünün her birinde birer kitabe bulunur. Anıtın kuzey yüzünde yer alan kitabe; burada yatan şehitlerin isimleri listelenmiştir. Anıtın kaidesi üzerinde yer alan şehitlerin isimleri şöyledir:

- 1- İkinci Fırka Erkan-ı Harp Yzb. Kemal
- 2- 126'ncı Alay Yaveri Selanikli

Mülazım İsmail

3- Kırşehirli İbrahim oğlu Hüseyin Çavuş

4- Nasuh Onbaşı

5- Kalecikli İbrahim oğlu Hüseyin

6- Eskişehirli Mehmet oğlu Abdurrahman

7- İnegöllü Mehmet oğlu Mustafa

8- Ankaralı Kadir oğlu Sadık

9- Konyalı Mikail oğlu S. Ali

10- Çankırılı Elvan oğlu İbrahim

Doğu yönüne bakan yüzünde yer alan kitabe yazılı olan ifade şöyledir:

"2'nci Fırka Komutanlığı 21 Haziran 1915 tarihli müdafaa emrinden: İlai dinü millet ve vatan uğrunda feda-i can ederek rütbe-i şahadeti ihraz edenlerindir. O makam-ı muallâya ulaşanlar kollarını açmış bizleri bekliyor. Koşunuz oraya, hep beraber koşalım ki vatan kurtulsun. 2'nci Fırka K. Yrd. Erkan-ı Harp Yzb. Kemal"

Anıtın güney yüzünde Nail Melik'ten alındığı belirtilen bir dörtlük yer alır.

"Azmayliyerek millet için can-ı fedaya

Koşmuşlar o günlerde büyük borcu edaya

Tazimleri takdime yetersiz kalır insan

Bir Fatiha, bin minneti söyler şühedaya"

Batı yönüne bakan yüzünde yer alan kitabe de şöyledir:

"Çanakkale Şehitleri Abidesi Yardım Derneği tarafından inşa ettirilmiştir. (1960 – 61)" ■

Havuzlar mevkiindeki Halil Paşa Çeşmesi ve önünde dinlenen Mehmetçikler, yıl 1915.

Baykuş (Mesudiye) Bataryası

Gürleyen Toplar

KONUM
19

Havuzlar mevkii geçildikten yaklaşık 3 kilometre sonra, yolun sol yanında, yol seviyesinden yaklaşık 15 metre aşağıda, deniz kıyısında beyaz boyalı bir deniz feneri kulesi görülür. Anılan deniz fenerinin hizasına gelindiğinde yolun sağ yanında, yol seviyesinden yaklaşık 10 metre kadar yüksek ve yola doğru çıkıntı yapan bir alan bulunur. Üzerinde ilerlediğimiz yolun, etrafında dönemeç yaparak Soğanlıdere istikametinde devam ettiği bu küçük yükselti Baykuş Tepe olup, Mesudiye Bataryası'nın mevzilendiği noktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı dönemde, Alman subayların danışmanlığında Çanakkale Boğazı'ndaki Türk savunması yeniden düzenlenirken, yaşlı Mesudiye Muharebe Gemisi Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı emrine gönderilmiş ve gemi Kepez Burnu'nun kuzeyindeki Sarısığlar Koyu'nda sığ suda demirleyerek yüzer batarya olarak kullanılması düşünülmüştür. Geminin bordalarının bir tarafındaki toplarla boğaz ağzını yalayıcı ateş altına alacağı, ancak diğer bordadaki topların bu durumda atıl kalacağı anlaşılmış ve bunların sökülerek karada boğaz savunması için kullanılması düşünülmüştü.

Mesudiye, 5 Eylül 1914 günü Çanakkale'ye gelmiş ve Sarısığlar Koyu'nda demirlemiştir. İngiliz B-11 denizaltısı tarafından torpil lenerek batırıldığı 13 Aralık 1914 gününe kadar, sancak bordasındaki altı topundan sökülebilen 3 adet 150/45 mm. çapındaki top, 2 Ocak 1915'de Baykuş Tepe üzerinde hazırlanan mevzide ateşe hazır duruma getirilmiştir.

Karargâhı   Namazgâh
Bataryası'nda bulunan 4. Ağır Topçu

Alayı'nın 2. Tabur'una bağlı olan Mesudiye Bataryası'nın 150/45 mm'lik toplarının menzilleri, 12 bin 600 metredir. Batarya Komutanı, Deniz Binbaşı Hasan Bey'dir. Batarya personeli; tamamı denizci 3 subay, 81 erbaş ve erden oluşmaktaydı.

Baykuş Bataryası'nın görevi; boğaz girişi ile Kepez Burnu arasındaki bölgede düşman gemilerinin hareketlerine ve mayın arama tarama gemilerinin faaliyetlerine engel olmaktır. Bu görev; boğazın karşı yakasında Kepez Burnu üzerinde bulunan, 18 Mart 1915 sonrası "Hasan Mevsuf Bataryası" adını alan Dardanos Bataryası ile birlikte icra edilecek bir görevdi.

İtilaf donanması (Birleşik Filo), 25 Şubat 1915 günü boğaz girişini koruyan tabyaları susturmayı başarmış ve sonrasında Çanakkale Boğazı girişi-Kepez Burnu arasındaki bölgede harekâtını sürdürmüştür. Düşmanın 18 Mart 1915 gününe kadar sürdürdüğü bu harekâtının amacı; Çanakkale Boğazı'nın bu kesiminde Türk mayın hatlarını ve topçu bataryalarını tespit ve imhaya yöneliktir.

Bu dönemde Baykuş

Bataryası'nda görev yapan denizci personel, düşman gemilerinin dönüş manevralarını, İntepe önlerindeki Erenköy Koyu'nda yaptıklarını tespit ederek durumu üst makamlarına bildirmişlerdir. Tespit edilen bu durum üzerine, Erenköy Koyu'nun da bir mayın hattı ile kirlenmesi kararı verilmiş ve bu kararın uygulanması görevi de Nusret Mayın Gemisi tarafından 7/8 Mart 1915 gecesi yerine getirilmiştir.

Bilindiği gibi Nusret'in döktüğü 26 adet mayın, 18 Mart 1915 günü Çanakkale Boğazı Muharebesi'nin kaderini belirlemiş ve İtilaf donanmasının yenilgisindeki en önemli faktörlerden biri olmuştur. Nusret'in başarısında, Baykuş Bataryası'nın gözlemlerinin etkisi yadsınamaz.

Batarya Komutanı Deniz Binbaşı Hasan Bey, 18 Mart 1915 günü Çanakkale Boğaz Muharebesi'ne dair yaşananları raporunda şu şekilde anlatmaktadır:

"8.200 metre mesafede bulunan Irresistible'a saat 11.45'te ilk ateşi açtık. Rotasında ağır yolla ilerleyen düşman, yakınına düşürülen mermilerin etkisiyle geriye manevra

yaparak kendisini idare ediyordu. Nihayet 6.800 metre mesafede mermilerimizin infilakları düşman gemisinin birçok yerinde görüldü.

Geçen süre içinde bataryamız isabet almış, düşmanın attığı mermiler ikinci top gerisindeki siperi tahrip etmiş, birinci topa cephane sevk eden rah-ı mestur (kapalı yol) ve çevresini toprak altına gömmüştü. İkinci topun gerisinde bulunan cephaneliğe isabet eden iki mermi, cephaneliğin üstünü ve etrafını tahrip etmişti. Bataryanın ilerisindeki çalılar ateş alınca, mecburen bir an için ateşe ara verildi.

Saat 14.30'da 6.400 metreden ateşe tekrar başladık. Bouvet, Erenköy hizasında koyu dumanlar çıkartarak alabora oluyor, İnflexible kruvazörü, canavar düdüklüleri çekerek, hem İrresistible'a hem de hasar gören muhriplere yardım edilmesini ihtar ediyordu. Bu arada düşman, ateşini bataryamız üzerinde toplayıp, bataryamızı işe yaramaz hale getirmeye çalışıyordu. Ateşe ara vermek zorunda kaldık. Telefon hatlarımız da parçalanınca haberleşme de kesildi.

Bir süre sonra Ocean gemisinin de İrresistible gibi aynı akıbete

uğradığı görüldü. Düşmanın terk ettiği İrresistible gemisine 14 mermi daha yapıştırdık. Düşman son sıkı ateşiyle bataryayı ve etrafını epeyce dövdü.

Bu günkü muharebede toplam 114 mermi harcadık. Bunun 79 adedi külahlı zırh delici, 17 adedi külahsız zırh delici, 18 adedi adi çeklik dane idi."

Ne yazık ki günümüzde Baykuş Bataryası'nı işaret eden bir tabela olmadığı gibi, bu gazi bataryamızın bulunduğu yere ulaşılmasını sağlayacak, düzgün bir patika da mevcut değildir ■

Soğanlı Dere Vadisi

Seddülbahir Cephesi'nin Gerisi

Soğanlı Dere Vadisi'nin 1915 yılındaki görünümü.

Eceabat'tan gelip Kilitbahir ve Havuzlar üzerinden Alçıtepe yönünde devam eden yol, uzun bir süre Çanakkale Boğazı'na paralel gittikten sonra, Soğanlı Dere Vadisi girişinden itibaren kuzeybatıya dönerek, deniz kıyısından ayrılır. Bu noktadan itibaren yol boyunca, Şahin Dere Şehitliği'ni geçinceye

kadar içinde ilerlenecek olan vadi Soğanlı Dere Vadisi'dir.

Soğanlı Dere'nin yatağı, kendi adını taşıyan vadi içerisinde, Alçıtepe köyü yönünde ilerleyen yolun sol yanında bulunur. Soğanlı Dere de Gelibolu Yarımadası'nın güney kesiminde yer alan hemen bütün dereler gibi, genelde yazları kuru,

kışları ise suludur.

Çanakkale Kara Muharebeleri sırasında Soğanlı Dere Vadisi, Seddülbahir Cephesi'nde çarpışan Türk kuvvetlerinin en önemli geri bölgesini oluşturmuştur. Seddülbahir Cephesi'nde 25 Nisan 1915-9 Ocak 1916 dönemindeki çarpışmalar boyunca bu vadi, düşman ateşine kapalı konumu nedeniyle güvenli bir mekân olarak kabul edilmiş ve söz konusu cephenin en önemli lojistik destek merkezi olarak kullanılmıştır. Her türlü malzeme ve mühimmat bu vadiye depolandıktan başka, bazı sahra hastaneleri de burada hizmet vermişlerdir.

Ayrıca cepheye yorulan, yıpranan, zayıf verdiği için kadrosu eksilen birlikler, geri alındıklarında genelde bu vadi içinde dinlendirilmişler, mevcutlarını bütünlemişler ve diğer her türlü ikmallerini de yine buradaki ordugâhlarında tamamlamışlardır ■

Yaraları Sarmak

Soğanlı Dere Vadisi girişinden itibaren yaklaşık 1 kilometre sonra, yolun sağ yanında, yoldan yaklaşık 40 metre kadar içerde, yamacın altında, Sapan Dere kenarında harap durumda bir taş bina kalıntısı bulunur. Burası “Melek Hanım Çiftliği” olarak bilinir ve 1916 yılında yapılmış olan Şevki Paşa Haritası’nın 29 no’lu paftasında da yeri işaretlenmiş olduğu gibi ayrıca (Osmanlı Türkçesi) yazı ile belirtilmiştir.

İtilaf donanması (Birleşik Filo), 25 Şubat 1915 tarihindeki saldırısı sonucunda, Çanakkale Boğazı girişini savunan Türk tabyalarını susturmayı başarmıştı. Sonrasında da Türk topçu bataryalarının mevzilerini ve mayın hatlarını tespit ve imha etmek amacıyla, Boğaz girişi – Kepez Burnu arasında faaliyet göstermeye başlamıştı.

Düşmanın bölgede yoğunlaşan faaliyetleri nedeniyle, 25 Şubat-18 Mart 1915 tarihleri arasındaki dönemde, boğazın her iki yakasında, muhtelif yerlerde sargı yerleri (ilkyardımlar istasyonları veya revirler) kurulmuştur. Bunlardan biri de Soğanlı Dere Vadisi içinde bulunmaktadır.

İtilaf donanmasının 25 Şubat 1915 tarihli saldırısında boğaz girişi savunmasız kalınca, boğaz içinde mayın arama tarama faaliyetlerine girişen düşmanı engellemek gerekmiştir. Bu nedenle, Soğanlı Dere Ağzı–Kepez Burnu hattı güneyinden başlayıp, Değirmen Burnu Tabyası – Çimenlik Kalesi hattına doğru uzanan bölgede sıralanan mayın hatlarını korumak için bazı ilave tedbirler almak gerekmiştir.

Bu tedbirlerden biri de mayın arama tarama gemilerine karşı kullanılmak üzere, Soğanlı Dere Ağzı bölgesinde, genelde 75 mm’lik

sahra toptarından oluşturulmuş ve “set bataryası” olarak tanımlanmış topçu bataryalarının mevzilendirilmesidir. Bu bataryalarda görev yapan personelin, olası sağlık sorunlarını gidermek üzere bölgede kurulan sargıyeri ise söz konusu bataryalara en yakın mevkide olması nedeni ile Melek Hanım Çiftliği’nde kurulmuştur.

25 Nisan 1915 sabahında başlayan Çanakkale Kara Muharebeleri ile birlikte, cephe gerilerindeki bölgelerde yaralı askerlerimize hizmet verecek sağlık birimlerinin oluşturulması ve buralardaki hizmetlerin organize edilmesi, önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır.

Seddülbahir Cephesi’nin şekillenmeye başladığı dönemlerde, cepheden geri bölgelere sevk edilen yaralıları için Melek Hanım Çiftliği, bünyesinde mevcut sargıyeri nedeniyle, bölgedeki ilk revir olarak hizmet vermeye başlamıştır. Sonrasında, söz konusu çiftlik

binasında hizmet veren revirin kapasitesi kısa sürede artırılmış ve yakın çevresinde ayrıca bir sahra hastanesi kurulmuştur. 7. Tümen’e ait olan bu sahra hastanesi, Melek Hanım Çiftliği’nin hemen batısında bulunan iki tepenin arasındaki düzlükte yer almıştır.

Soğanlı Dere Vadisi’nin boğaza yakın olan kesimindeki bu bölgede, muhtemelen kara muharebeleri başlamadan önceki dönemde düşmanın hava taarruzları sırasında hayatını kaybeden 10 askerimiz, çiftlik binası ile sahra hastanesi arasındaki mevkide, yol kenarına ve yoldan yaklaşık 2–3 metre yüksekte bulunan bir alana gömülmüşlerdir.

Günümüzde etrafı oldukça alçak bir duvarla çevrili küçük bir alanda yatan ve isimleri bilinmeyen şehitlerimiz için şehitlik duvarında yer alan kitabe ve üzerinde yazılı olan ifadeler, oldukça mütevazıdır ■

Şehitlikte Ay ve Yıldız

Melek Hanım Çiftliği'ni geçtikten az sonra yolun sağ yanında, yüksek bir mevkide yer alır. Kilitbahir Platosu'nun Soğanlı Dere Vadisi'ne uzanan güney yamacı üzerinde bulunan Soğanlı Dere Şehitliği; 1915 yılında bölgede bulunan sahra hastanesinde hayatını kaybeden askerlerimizin gömüldüğü bir alan olarak kullanılmıştır.

Bu hastanelerde; 2., 7. ve 12. Tümenlerin Sıhhiye Bölükleri hizmet vermişlerdir.

Soğanlı Dere Şehitliği'nin bulunduğu alana, buradaki sahra hastanelerinde tedavi gördükleri sırada hayatlarını kaybederek şehit

düşenler defnedilmiştir. Bu şekilde oluşturulan şehitlik; günümüzdeki haliyle yeniden düzenlenmiş ve 18 Mart 2005 tarihinde ziyarete açılmıştır.

Şehitlik; yukarıdan bakıldığında "ay yıldız" şeklinde bir mimari üslup dâhilinde yapılmıştır. Yıldız motifinin tam ortasında konik bir anıt yer almakta ve bu anıt şehitlerin gökyüzüne yükselen ruhlarını simgelemektedir.

Şehitlikteki simgesel mezar taşları ise, o dönemde askerlerimizin kullandığı "Enveriye" veya "kabalak" olarak tabir edilen başlıklar şeklinde yapılmış ve ay motifinin iç kısmına yerleştirilmiştir. Şehitliğin

kitabesinde yazılı olduğuna göre, burada yatan ve isimleri tespit edilebilmiş şehit sayısı "600" olarak gösterilmektedir. Şehitlikte bir de şadırvan bulunmaktadır ■

Perslerden Kalan Bir Köy

Eceabat ilçesine bağlı köylerden biri olan Behramlı köyü, bölgedeki en eski yerleşim yerlerinden biridir. Köy ve yakın çevresinin, antik dönemden bu yana bir yerleşim yeri olarak

kullanıldığı tespit edilmiş olmakla birlikte, yörede arkeolojik usuller dâhilinde kapsamlı bir araştırma henüz yapılmamıştır.

Bilinen en eski adı "Magram" olup, bu ismin İÖ 514-479 yılları

arasında Gelibolu Yarımadası üzerinde yaklaşık 35 yıl süren Pers hâkimiyeti döneminden kaldığı sanılmaktadır.

Alçıtepe yolu ile köy arasında kalan ve yol boyunca birkaç yüz metre devam eden alanda yoğun tuğla ve kiremit parçalarına rastlanmış olması, buradaki yerleşimin, bu kesimde yoğunlaştığını göstermektedir.

Beyramlı köyü mezarlığı köyün kuzeybatısındaki bir mevkide olup, Şevki Paşa Haritası'nın 30 no'lu parçasında söz konusu mezarlık alanı işaretlenmiştir. Köy mezarlığını ilginç yapan durum ise, mezarların bir bölümünün kırmızı renkle işaretlenmiş olmasıdır. Şevki Paşa Haritası üzerinde kırmızı renkle işaretlenmiş Müslüman mezarları, aynı zamanda "şehit mezarı – şüheda kabristanı" anlamını taşımaktadır ■

Kurtarılamayan Yaralılar

Şahin Dere; Soğanlı Dere'nin kollarından biridir. Bu dere-nin oluşturduğu küçük vadecik, Seddülbahir Cephesi'nin geri bölgesi olan Soğanlı Dere Vadisi'nin başlangıcında ve Alçı-tepe köyünün yaklaşık 3 kilometre kuzeydoğusunda yer alır.

Cepheye yakın, düşman ateşi-ne karşı korunaklı, ağaçlık ve sulak bir yer olmasından dolayı burası, 1915 yılındaki muharebeler sırasında bir sargiyeri olarak seçilmiş ve kullanılmıştır. Şehitlik; buradaki sargiyerinde tedavi gördükleri sırada hayatını kaybedip şehit düşen askerlerimizin gömülmesi ile oluşmuştur. Şehitlerimizin gömüldüğü alan, Şahin Dere'nin oluşturduğu küçük vadiciğin doğu yamacı üzerinde yer alır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yeniden düzenlenerek, ziyarete açıldığı 18 Mart 2005 tarihine kadar, ne yazık ki büyük bir bölümü tarla olarak kullanılmış ve bu nedenle şehit mezarlarının çoğu yok olmuştur. Burada tedavi gördükleri sırada hayatını kaybedip şehit düşen askerlerin sayısı 2 bin 177 olarak tespit edilmiştir. Bunların tamamının isimleri, şehitliğin duvarlarında yazılıdır.

Şehitlikte kimliği belli tek bir mezar vardır. Demir parmaklarla çevrili bu mezarın baş kısmında bulunan mezar taşında yazılı olanlar şöyledir:

"1886 doğumlu Ali Şadi oğlu Mülazım-ı Sani (Teğmen) Mustafa Efendi, 10'uncu Tümen'in 30'uncu Alay'ından olup 18 Eylül 1915'te şehit olmuştur."

Ayrıca mezarda yer alan bir başka ifade ise şu şekildedir:

"Vatanın şanlı ve genç şehidi, vazifesinin şerefli ve aziz kurbanı."

Ancak şehitlik otoparkına

ŞAHİN DERE ŞEHİTLİĞİ

TEĞMEN MUSTAFA EFENDİ MEZARI

ulaşan yolun girişinde bulunan taşın üzerinde "Mülazım-ı Sani" rütbesinin karşılığı "Teğmen" olması gerekirken, "Üsteğmen" olarak yazılmış ve bu yanlışlık şehitliğin açıldığı tarihten bu yana bir türlü düzeltilmemiştir.

Şehitlikte kullanılan mimari üslup, Soğanlı Dere Şehitliği'nde kullanılan üslubun aynısıdır. Tıpkı Soğanlı Dere Şehitliği'nde olduğu gibi burada da bir şadırvan bulunmaktadır ■

Kahramanca Savunma

Çanakkale Muharebeleri'nden önceki dönemde daha çok Rum ahalinin yaşadığı bir köydür. O yıllardaki adı, "Kırte" olarak bilinir. İngilizler bu köyü "Krithia" olarak ifade etmişlerdir.

Çanakkale Muharebeleri başlamadan önce bu köyde yaşayan Rum ahali, sivillerin hayati tehlikesi nedeniyle bölgeden tahliye edilmiştir. Bu köyden ayrılanlar bir daha geri dönmemişler ve 1934-1936 yıllarındaki mübadele kapsamında değerlendirilmişlerdir; 1936 yılına kadar boş ve harabe bir şekilde kalan köye, bilhassa Romanya'dan Türkiye'ye göç eden Türk ailelerden bir kısmı yerleştirilmiştir.

Çanakkale Kara Muharebeleri'nin başladığı gün olan 25 Nisan 1915 günü Seddülbahir bölgesinde İngilizlerin çıkarma yaptıkları bütün sahilleri kapsayan bölgenin savunmasından sorumlu olan 9. Tümen'in 26. Alay'ının

SALIM MUTLU MÜZESİ, ALÇITEPE KÖYÜ

karargâhı, o gün itibariyle bu köydedir. Yarbay Hafız Kadri Bey komutasındaki 26. Alay, bölgede bulunan iki taburuyla, sabahtan akşama kadar düşmanın karaya çıkarttığı yaklaşık 13 taburluk bir kuvveti, kahramanca sürdürdüğü savunmasıyla durdurmayı başarmıştır.

Muharebelerin ilerleyen safhalarında Seddülbahir Cephesi'nde 28 Nisan 1915, 6-8 Mayıs 1915 ve 4-6 Haziran 1915 tarihlerindeki muharebeler I, II ve III. Kırte Muharebeleri olarak bu köyün adıyla anılmıştır.

Kırte adı, 1934 yılında "Alçıtepe" olarak değiştirilmiştir ■

Servinin Gölgesinde

Eceabat veya Kaba Tepe yönünden Alçıtepe Köyü'ne gelindiğinde, köye girmeden hemen önceki yol ayrımından sola döndükten yaklaşık 400 metre sonra, "Alçıtepe Bakı Terası" yoluna sapılır sapılmaz, yolun hemen sağ yanında, yoldan yaklaşık 10 – 15 metre kadar içerde yer alır.

Kare planlı olup, etrafı beyaz boyalı taş duvarla çevrelenmiştir. Şehitliğin etrafını çevreleyen duvarın köşelerine, birer adet kırmızı

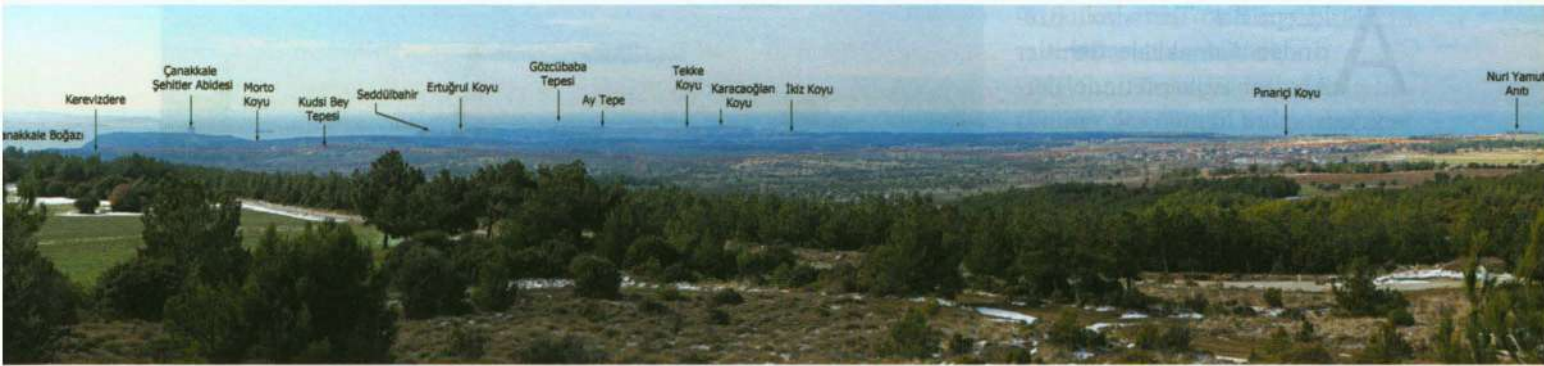
boyalı taş gülle konulmuş, ayrıca içine üç adet servi ağacı dikilmiştir.

Yapıldığı tarih ile ilgili kesin bir bilgi olmamasına karşılık, Alçıtepe köyünde yeniden yerleşimin başladığı 1936 yılından sonra yapılmış olması kesindir. Çünkü bu şehitliğe, Alçıtepe köyünde yaşayanların, tarlalarından topladıkları kemiklerin bir kısmı topluca gömülmüşlerdir. Bu şehitlikte yatanların kimlikleri hakkında da herhangi bir bilgi yoktur ■

GÜRESEL ANİTİÇİ ARAŞI

Aşılmaz Yükseklik

Gelibolu Yarımadası'nın güney ucunda yer alan Seddülbahir bölgesi ile Çanakkale Boğazı'nın Adalar Denizi (Ege Denizi) ile birleştiği bölgeye bütünüyle, boğazın Anadolu kıyılarına ise kısmen ancak önemli ölçüde hâkim olan bu tepenin deniz seviyesinden yüksekliği, yaklaşık olarak 219 metredir.

Bu özelliği ile Alçıtepe, Çanakkale Boğazı'na taarruz etmek ve bu suretle boğazı geçerek İstanbul'a ulaşmayı "stratejik hedef" olarak planlayanlar için çok önemli bir "taktik hedef" olarak değerlendirilmiştir. Çünkü boğaz savunmasını düşürebilmek için ele geçirilmesi gerekli asıl hedef olan Kilitbahir Platosu'na doğru geliştirilecek her türlü ileri harekâta olanak sağlayan bir konumdur.

18 Mart 1915 günü donanma ile boğazın merkez tabyalarını suşturmaya ve bu tabyaların koruduğu mayın hatları içinde bir geçit açmayı, dolayısıyla Türk tarafının asıl savunma sistemini çökertmeyi amaçlayan harekât sırasında ağır zayıat vererek geri çekilen İngiliz ve Fransız kuvvetleri, bu kez karaya asker çıkarmak suretiyle hedeflerine ulaşmak istediler.

Bu doğrultuda yaptıkları saldırı planı, 25 Nisan 1915 sabahı başlayan çıkarmanın sıklet merkezinin, Alçıtepe'nin tamamen hâkim olduğu Seddülbahir bölgesi olmasını öngörmekteydi.

"Amfibi harekât" niteliğindeki taarruz planı ile öngörülen amaç, ilk 24 saat içinde Alçıtepe'yi almak ve Gelibolu Yarımadası'nın güney ucunda, kuzeybatı-güneydoğu çizgisinde, bir yanı boğaz tarafındaki Üç Tepeler'e, diğer yanı ise Adalar Denizi tarafındaki Yassı Tepe'ye dayalı bir hattı işgal etmektir.

Kuzeyde, Arıburnu sahillerine çıkacak Anzak kuvvetlerinin de ilk 24 saat içinde, sol yanlarını Conkbayırı-Kocaçimen Tepesi bloğuna dayamak suretiyle sağlam bir kıyı başı tesis etmelerinin ardından, hem kuzey hem de güney yönünden taarruzlarla Kilitbahir Platosu ele geçirilecekti.

İtilaf kuvvetleri için Kilitbahir Platosu'nun ele geçirilmesi demek, boğaz savunmasının düşürülmesi anlamına gelmekteydi ki bu durumda Çanakkale Boğazı, İtilaf donanmasının geçişine açık bir hale gelecekti. Sonrasında ise İstanbul'a gidilecek ve Osmanlı Devleti teslim alınacaktı. İşte bu planlar

doğrultusunda başlayan çıkarmalar ve ardından 259 gün süren kara muharebeleri boyunca, İtilaf Devletlerinin orduları ne Alçıtepe'yi ne de kuzeydeki Conkbayırı-Kocaçimen Tepesi bloğunu almayı başarabildi.

Alçıtepe'nin güneye bakan yamacına, "bakı terası" olarak nitelendirilen noktaya geldiğinizde, önünüzde uzanan araziye bakarsanız, İngiliz ve Fransızların bu tepeyi almak, Türklerin ise vermemek yolunda sürdürdükleri kanlı mücadelelerin yaşandığı Seddülbahir Cephesi'ni bütünüyle görebilirsiniz.

Alçıtepe'nin yamacından gördüğünüz bu arazi, belki bugün size pek bir şey ifade etmeyebilir. Ancak unutmayınız ki bugün sessiz ve sükûnet içinde görülen bu arazide 1915 yılında bir cehennem vardı. O cehennemi yaratanların karşısına dikilen Mehmetçik, Alçıtepe'den Seddülbahir'e doğru uzanan bu yamaçlarda, tepelerde, vadilerde, kırsacası gözünüzle görebildiğiniz her alanda bedenini vatana siper ederek toprağa on binlerce karışmış ve karşılığında bu toprakları gelecek kuşaklara, yani bizlere emanet bırakmıştır ■

Hilal Sırtı

Alçıtepe Bakı Terası yolu üzerinden Çanakkale Şehitler Abidesi istikametinde ilerlerken, yolun hemen sağ yanında yer alan, beton kaide üzerine yerleştirilmiş bir adet top mermisinden ibaret bir anıt bulunur. Anıtın bulunduğu yer, "Hilal Sırtı" olarak tanımlanmaktadır.

1941 yılında yaptırılan bu anıt, Temmuz 1915 ortalarından itibaren Seddülbahir Cephesi'nin sol kanadının sorumluluğunu üstlenen 5. Kolordu'nun Komutanı Mirliya (Tuğgeneral) Mustafa Fevzi Paşa'nın (Mareşal Çakmak) "muharebe idare yerini" bize göstermektedir.

Bazı kayıtlarda yer alan "Fevzi Çakmak Karargâhı" ifadesi yanlış

bir tanımlamadır. Çünkü Mareşal Mustafa Fevzi Çakmak'ın Çanakkale Muharebeleri sırasında karargâh

olarak kullandığı yer, Alçıtepe'nin güneyinde bulunan Salim Bey Çiftliği'dir ■

Geçilemeyen Hat

Çanakkale Kara Muharebeleri sırasında Fransız kuvvetlerinin Alçıtepe istikametinde ulaşabildikleri son noktadır.

Alçıtepe Bakı Terası yolu üzerinden Çanakkale Şehitler Abidesi yönünde gidilirken yolumuz, Alçıtepe köyünden gelip yine aynı yöne giden bir diğer yol ile kesişir. Her iki yolun birleştiği noktada, yolun sağ yanında, üzeri ağaç ve çalılarla kaplı küçük bir yükselti görülür. Bu yükselti, Seddülbahir Cephesi'ndeki muharebeler sırasında 7 Ağustos 1915 günü şehit düşen 55. Piyade Alayı, 1. Tabur Komutanı Binbaşı Hafız Kutsi Bey'in adıyla anılan, 86 metre rakımlı Kutsi Bey Tepesi'dir. Kereviz Dere'nin kuzeybatı yamaçlarına hâkim bir noktada, Alçıtepe'nin güneybatı

yönünde uzanan ve "Yüzbaşı Şevki Sırtı" olarak tanımlanan sırtın üzerinde yer alır. Bazı haritalarda "Kuddusi Bey Tepesi" olarak da

gösterilmektedir.

Çanakkale Kara Muharebeleri sırasında Fransızlar, yaptıkları hava keşifleri sırasında bu noktada

bulunan Türk siperlerinin bir dörtgen şeklinde olduğunu gördüklerinden, buraya "Quadrilateral" (dörtgen) adını vermişlerdir.

28 Haziran-5 Temmuz 1915 tarihleri arasında, bilhassa cephenin kendilerine göre sol kanadında yaklaşık 1 kilometre ilerleyen İngiliz kuvvetleri ile beraber taarruz eden Fransızlar da bu tepe

üzerindeki Türk hatlarının bir bölümünü, 30 Haziran 1915 günü ele geçirmişlerdir.

Taarruzlarını daha da ileri götürmek isteyen Fransız kuvvetleri, Kerevizdere Vadisi'ne bütünüyle hâkim olmak ve bu vadinin kuzeydoğu yamacını oluşturan Cesaret Sırtı'nı da ele geçirmek amacıyla 12-13 Temmuz 1915 günlerinde

Türk hatlarına yönelik çok şiddetli taarruzlar düzenlediler.

"İkinci Kerevizdere Muharebesi" olarak bilinen bu muharebelerde İngiliz ve Fransız kuvvetleri, bölgede öngördükleri hedeflerine ulaşmayı ve Alçıtepe yönünde bu noktadan daha ileriye geçmeyi başaramamışlardır ■

Kaymakam Hasan Bey Anıtı

Komutanı Hatırlamak

30

Kutsi Bey Tepesi'ni geride bırakıp Çanakkale Şehitler Abidesi yönüne hareket ettikten bir süre sonra, yolun sol yanında ve yoldan yaklaşık 200 metre kadar içeride yer alan bir anıt dikat çeker.

Yolun kenarında yer alan yönlendirme tabelasının üzerinde de yazılı olduğu gibi burası 17. Alay Komutanı Yarbay Hasan Bey anısına, eski 2. Kolordu Komutanlarından Korgeneral Muzaffer Alanuş tarafından yaptırılmış bir anıt olup, 2007 yılında Eceabat Kaymakamlığı tarafından yenilenmiş ve çevresi de yeniden düzenlenmiştir.

Anıtın kitabesinde; "6'ncı Tümen 17'nci Alay Komutanı P. Kaymakam Hasan Bey burada şehit olmuştur. Ruhuna Fatiha, 11 Temmuz 1915" ifadesi yazılıdır.

Ancak 18 Mart Üniversitesi öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Burhan Sayılır'ın yaptığı araştırmalar sonucu, Çanakkale Muharebeleri sırasında şehit düşen yarbay rütbesindeki subaylarımız arasında "Hasan" isminde birinin olmadığı saptanmıştır.

Aynı araştırma kapsamında ortaya atılan tez, "Kaymakam (Yarbay) Hasan Bey Anıtı" (hatta mezarı) olarak bilinen bu anıtın bulunduğu bölgenin daha gerisinde yer alan Domuzdere'de 12 Temmuz 1915 günü yaralanan ve ertesi gün Güney Grubu Hastanesi'nde şehit düşen 6. Tümen, 17. Alay Komutanı Binbaşı Hüseyin Hilmi Bey anısına ait olması gerektiği yönünde olup, değerlendirilmesi gereken bir sonuç içermektedir ■

17. Alay Komutanı Binbaşı Hüseyin Hilmi Bey
13 Temmuz 1915 günü şehit oldu.

Siperlerin İzleri

2. Tümen Kurmaylarından
Kurmay Yüzbaşı Kemal Efendi.

Çanakkale Şehitler Abidesi yönünde ilerlerken, Yarbay Hasan Bey Anıtı hizasından yaklaşık 300 metre sonra, Seddülbahir yol ayrımına gelmeden, yolun sağ yanında görülen en yüksek noktadır. Yolun sağ yanında, yola paralel olarak uzanan sırtın (Yüzbaşı Şevki Sırtı) Morto Koyu yönünde alçalmaya başladığı noktada, sırtın ufuk çizgisi üzerinde yer alır.

Yola doğru uzanan yamacı, seyreker zeytin ağaçlarının yer aldığı tarlalar ile bezeli olup aslında bir tepe şeklinde görülmez. Günümüzde yoldan bakıldığında üzerinin, çalı türü bodur bitkiler ile kaplı olduğu görülür.

Muharebeler sırasında Fransızlar, yaptıkları hava keşifleri sonucu buradaki Türk mevzilerinin şekli nedeniyle bu tepeye, fasulye anlamında "Haricot" adını vermişlerdir.

Aslında tepenin üst kısmına çıkılırsa, bölgedeki siperlerin izleri, kısmen de olsa görülebilmektedir.

21-22 Haziran 1915 günlerindeki "I. Kerevizdere Muharebesi" sırasında bu yükselti üzerinde bulunan Türk direnek noktası, Fransız kuvvetlerinin ele geçirmeyi planladığı başlıca hedeftir. Buradaki Türk direnek noktasının başlıca hedef olarak seçilmesinin gerekçesi ise burasının, Morto Koyu'ndan bölgedeki Fransız ön hatlarına ulaşan ve Fransızlar tarafından irtibat yolu olarak kullanılan Süleyman Reis Deresi yatağına hâkim durumda olmasıdır. Bu durum, Fransızları oldukça rahatsız etmektedir.

Bu tepe ve civarında gerçekleşen çok şiddetli ve kanlı muharebeler sonucunda 83 Rakımlı Tepe ve yakın çevresindeki bazı Türk siperleri, I. Kerevizdere Muharebesi

sonucunda Fransızların elinde kalmıştır.

I. Kerevizdere Muharebesi sonrasında 83 Rakımlı Tepe, 21 Haziran 1915 günü bu tepe üzerinde vurularak ağır yaralanan ve 26 Haziran'da Çanakkale'deki hastanede şehit düşen ve mezarı Havuzlar Şehitliği'nde bulunan, 2. Piyade Tümeni karargâh subaylarından Kurmay Yüzbaşı Kemal Efendi'nin adıyla anılmıştır ■

Göge Uzanan Mehmetçik

Çanakkale Kara Muharebeleri süresince en kanlı çarpışmaların yaşandığı Gelibolu Yarımadası toprakları üzerinde görkemli bir Türk anıtı yaptırılması amacıyla, o dönemde Genelkurmay Başkanı olan Mareşal Mustafa Fevzi Çakmak'ın önerisi ile Milli Savunma Bakanlığı tarafından 1944 yılında bir proje yarışması açıldı ve yarışmaya toplam 37 proje sunuldu.

Bu 37 proje arasından, Doğan Erginbaş ile İsmail Utkular tarafından hazırlanan proje birinciliği kazanarak uygulanmasına karar verildi.

Birinci seçilen projenin uygulanabilmesi için öncelikle yer seçiminin yapılması gerekiyordu. Bu nedenle 1952 yılında Prof. Emin Onat, Prof. Mustafa İnan, Prof. Orhan Sefa ve proje mimarlarından

oluşan bir komite kuruldu. Komite, 1952 Ekim ayında başladığı çalışmalarını sonucunda Abide'nin yapılacağı yer olarak, Hisarlık Tepe'yi seçti.

Çanakkale Muharebeleri sırasında şehit düşen ve birçoğunun nerede yattığı meçhul olan on binlerce Mehmetçiğin anısına dikilen bu anıt, vatanın dört bir yanından gelip, vatan uğrunda bu topraklarda şehit düşen ve "Şehit Mehmetçik" olarak kabul edilen bütün şehitlerimizi simgelemekte ve onların anısını yaşatmaktadır.

Çanakkale Şehitler Abidesi'nin temeli 17 Nisan 1954 yılında atılmış ve altı yıldan fazla devam eden inşaat süreci tamamlandıktan sonra, İkinci Anafartalar Zaferi'nin 45. yıldönümü olan 21 Ağustos 1960 günü ziyarete açılmıştır.

Çanakkale Şehitler Abidesi, her

bir kenarı 25 metre uzunluğunda olan kare planlı bir kaide üzerinde dört ayaklı olarak yapılmıştır. Abidenin yüksekliği 41,70 metre olup, ayaklar tepeye doğru hafifçe konikleşir ve tabanda 25 metre uzunluğunda olan kenarlar, ayakların tavanla birleştiği noktada 24,50 metreye düşer. Dört ayaktan her birinin, köşelerden içe doğru genişlikleri 7,50 metre olup ayaklar arasındaki boşluklar, her yönde 10 metredir.

Çanakkale Şehitler Abidesi tören alanının boğaza bakan tarafında bulunan bayrak direği 2008 yılında dikilmiştir. Bir benzeri Anıtkabir'de bulunan, yekpare yapılmış ve 32 metre yüksekliğindeki eski bayrak direğinin yerine dikilen bu yeni bayrak direği, parçalı bir şekilde yapılmış olup, 70 metre yüksekliğindedir ■

Denizdeki Kahramanlık

İngilizler 25 Nisan 1915 sabahı başlayan çıkarmalar sırasında bu kumsalın özellikle Şehitler Abidesi'nin üzerinde yükseldiği Hisarlık Tepe yamaçlarındaki kıyıları da ayrı bir çıkarma planlamışlar ve çıkarmanın yapılacağı sahili "S" kumsalı olarak kodlamışlardı.

İngiliz planına göre Hisarlık Tepe'nin alınması ile Morto Koyu'na hâkim en önemli nokta ele geçirilmiş olacağı gibi Seddülbahir'deki Türk savunması da yan ve gerilerinden tehdit edilebilecekti.

Türk savunması aşıldıktan sonra Alçıtepe'ye doğru girişilecek ileri harekât sırasında ise Hisarlık Tepe ve Morto Koyu, kendi cephelerinin sağ yanının emniyetini sağlamak açısından önemli görülmekteydi. Ayrıca Hisarlık Tepe üzerinden Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasındaki Türk topçusu baskı altında tutulabileceği gibi Morto Koyu da bir ikmal noktası olarak kullanılabilecekti.

General Hamilton'un planları dâhilindeki hedeflere ulaşabilmek için 25 Nisan 1915 sabahında İngiliz çıkarması, üç bölüklü 2. Güney Galler Sınır Muhafızları Taburu (yaklaşık 750 kişi) ile başladı.

Morto Koyu'nda çıkarma bölgesi olarak İngilizler tarafından seçilen sahil kesimi, Eski Hisarlık Tepesi'nin hemen altı idi. Günümüzde burada, birbirinden kot farkıyla ayrılan iki otopark bulunur. Otoparkın Morto Koyu yönünde bulunan iskele kalıntısı, muhtemelen antik dönemden kalmadır ve İngilizler işte bu antik dönem iskele kalıntısının sahille birleştiği kesime çıkmışlardır.

İngilizlerin bu kesime yönelen çıkarma harekâtının planı ise şöyleydi:

- Üç bölüklü 2'nci Güney Galler

Sınır Muhafızları Taburu'nun iki bölümü, yukarıda tarif edilen sahil kesimine çıkacak ve Eski Hisarlık üzerindeki Türk kuvvetini kendi cephesine çekecekti.

- İngiliz taburunun diğer bölümü ise Eski Hisarlık Tepesi'nin Çanakkale Boğazı'na bakan dik yamaçları altına çıkacak ve bu yamaçlardan tırmanarak, tepeyi savunan Türk birliğinin geri bölgesini kuşatacaktı.

Yukarıda belirtilen plan dâhilinde hareket eden yaklaşık 750 mevcutlu İngiliz taburunu 25 Nisan 1915 sabahı burada karşılayanlar ise 26. Alay'ın 2'nci Tabur'unun 8'inci Bölük'ünden, mevcudu yaklaşık 80 kişi kadar olan bir takımdı. Bu takımın gerisindeki arazi ise derinlikte boş olduğundan, yakınlarda yardım alabileceği başka bir birlik de bulunmamaktaydı.

Bulunduğu mevzileri, kendisinden neredeyse 10 kat üstün bir tabura karşı savunmaya çalışan bu takım, Hisarlık Tepe'nin boğaza bakan sarp yamaçlarından tırmanarak geri bölgelerine sarkan bir İngiliz bölümünün, kendisini iki ateş arasında bırakması nedeniyle geri çekilmek zorunda kaldı.

Bu koya verilen "Morto" adı ise sanılanın aksine Fransızlar tarafından verilen bir isim olmayıp aslında İtalyanca kökenli bir kelimedir (Fransızca karşılığı "mort") ve Türkçe karşılığı "ölü" anlamına gelmektedir. Yapılan araştırmalar, bu ismin 1915 yılından daha önceki dönemlerden bu yana kullanıldığını ortaya koymuştur. Muhtemelen ticari, askeri ve korsanlık gibi çeşitli amaçlarla bölgeye gelen Venedik veya Ceneviz kökenli denizcilerin verdiği bir isim olmalıdır. Bu denizcilerin, "Morto" ismini bu koya vermelerinin nedeni ise poyraz ve lodos rüzgârlarına karşı korunaklı konumu nedeniyle, yılın büyük bir bölümünde koy içinde denizin durgun olmasıdır. Bu özelliğinden dolayıdır ki günümüzde de balıkçıların ve yatçıların teknelerini demirledikleri bir mevkidir.

Çanakkale Muharebeleri sırasında Morto Koyu'nda yaşanan bir olay hem Çanakkale Muharebeleri tarihi hem de Türk denizcilik tarihi açısından büyük önem taşır. Bu olay; Muavenet-i Milliye torpido muhribinin, İngiliz zırhlısı Goliath'ı batırmasıdır ■

Ge Sömürge Askerleri

Çanakkale Kara Muharebeleri sırasında, Seddülbahir bölgesinde İtilaf kuvvetleri cephesinin sağ kanadından sorumlu olan (başlangıçta tümen, sonrasında kolordu seviyesinde) Fransız kuvvetleri, 27 Nisan 1915 akşam saatlerinden itibaren Gelibolu Yarımadası'na çıkmışlar ve 28 Nisan 1915 günü gerçekleşen I. Kirte Muharebesi ile birlikte Seddülbahir Cephesi'ndeki çarpışmalara katılmışlardır.

12 Aralık 1915 tarihinden itibaren tahliye edilmeye başlanan Fransız kuvvetlerinden geriye kalan son birliğin de 24 Aralık 1915 günü çekilmesine kadar bölgede görev yapan Fransızlar, Türk kuvvetleri karşısında pek fazla bir varlık gösterememişler ve sadece küçük mevzi başarılarla yetinmek zorunda kalmışlardır. Seddülbahir Cephesi'nin doğu kanadı üzerinde Fransız kuvvetlerinin ilerleyebildiği son hat, Kutsi Bey Tepesi'dir.

Bu bölgedeki muharebeler esnasında hayatını kaybeden Fransız ordusu personeli, yine

muharebeler süresince bölgedeki 13 ayrı noktada oluşturulan mezarlıklara defnedilmiştir. Muharebeler sırasında Fransızlar tarafından oluşturulan mezar yerleri, Şevki Paşa Haritası'nın 38 ve 42 No'lu paftalarında işaretlidir.

Fransız hükümeti, Çanakkale Muharebeleri'nden yaklaşık 10 yıl sonra Lozan Antlaşması'nın savaştan mezarlıkları ile ilgili hükümlerine dayanarak ve o dönemdeki

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile anlaşarak, kendilerine tahsis edilen bölgede (şimdiki mezarlık alanı-Tombabahçe kuzeyi) 1926-1930 yılları arasında, bugünkü anıt mezarlığı inşa etmişlerdir. Mezarlıkta toplam 14 bin 382 kişi gömülüdür. Bunların önemli bir bölümü, o dönemde Fransız sömürgesi olan Senegal, Fas ve Cezayir gibi ülkelerden getirilmiş askerlerdir ■

Skew Bridge Mezarlığı

Kanlı Dere Köprüsü

Çanakkale Şehitler Abidesi'nden Seddülbahir yönünde gidilirken, Seddülbahir-Alçıtepe yolu ile birleşme noktasına yaklaşıldığında sağ yanda görülebilir. Ağaçlıklı bir alan içinde yer almaktadır. Mezarlık, adını, muharebeler sırasında Kanlı Dere üzerinde bulunan tahta köprüden almıştır. Bu köprüden, günümüze herhangi bir kalıntı ulaşmamıştır.

Skew Bridge Mezarlığı'nda 250'si İngiliz, 9'u Avustralyalı, 2'si Yeni Zelandalı, 1'i Hintli ve 345'i kimliği meçhul olmak üzere toplam 607 kişi gömülüdür ■

Deniz Setti

Günümüz Türkçesi ile anlamı "denizin setti" demek olan Seddülbahir köyünün bu isimle ne zaman anılmaya başlandığı pek bilinmemekle beraber, Osmanlı dönemi eseri olan kalenin yapımından sonra olması muhtemeldir.

Seddülbahir köyünde yerleşimin başladığı dönemin, kalenin yapımı ile eşzamanlı olduğu sanılmaktadır. Köyün bir yerleşim alanı olarak ilk kez kullanılması, Harapka Tepe üzerindeki kalenin yapımını takip eden dönemde gerçekleşmiş olabilir. Buna karşılık, özellikle 1659-1660 yıllarında yaptırılan Seddülbahir Kalesi'nin inşaatı sırasında veya sonrasında, bir yerleşim yeri olarak daha çok ilgi görmüş olmalıdır.

Günümüze ulaşan çok az kalıntısı olan Harapka Tepe üzerindeki kalenin ise Cenevizliler tarafından

yapılmış bir kale olduğuna dair bazı kaynaklarda çok kısa bilgilere rastlanmaktadır. Ancak bu tepe üzerindeki kalenin hangi tarihte yapıldığı konusunda, herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

25 Nisan 1915 sabahı saat 06:00'da başlayan İngiliz çıkarmasından önce İtilaf donanmasının bombardımanı sadece Ertuğrul Koyu yamaçlarında bulunan Türk savunma mevzilerini ve Seddülbahir Kalesi'ni değil, Seddülbahir köyünü de hedef almıştır.

Gerek bombardımanın etkisi, gerekse 26 Nisan 1915 sabahından itibaren köy içinde yaşanan sokak çarpışmaları nedeniyle Seddülbahir köyü neredeyse tamamen harap olmuştur.

Köy bütünüyle 26 Nisan 1915 öğleden sonra, saat 14:30 sonrasında İngilizlerin eline geçmiş ve 27

Nisan 1915 akşamı itibarıyla da İngilizler tarafından Fransız kuvvetlerine devredilmiştir.

Tıpkı Alçıtepe köyünde olduğu gibi Çanakkale Muharebeleri öncesinde Seddülbahir köyünde yaşayan ahalinin de muharebeler öncesinde buradan tahliye edildiği tahmin edilmektedir.

Seddülbahir köyü ahalisinin bölgeden tahliyesi, muhtemelen 3 Kasım 1914 tarihinde Seddülbahir Kalesi ve civarının bombardımanı sonrasında gerçekleşmiş olabilir. Alçıtepe köyünde yaşayanların tahliyesi de yine aynı dönemde gerçekleştirilmiş olmalıdır. Bölgede yaşayan sivillerin tahliyesi, 3 Kasım 1914 bombardımanında askeri personelden kayıplar verilmesi üzerine, sivillerin de can güvenliği kaygısı ile alınmış bir tedbirden başka bir şey olmasa gerekir ■

Gelibolu'nun Kalkanı

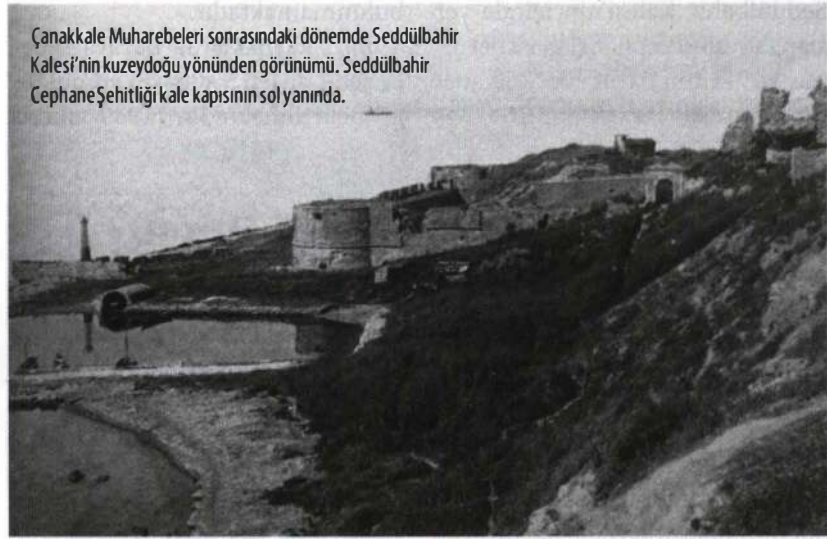
Seddülbahir köyünün en belirgin özelliği olan Seddülbahir Kalesi, Venediklilerin 1656'da Limni ve Bozcaada'yı işgal etmeleri üzerine, Çanakkale Boğazı girişini savunmak amacıyla, Anadolu kıyısındaki Kumkale ile birlikte 1659-1660 yıllarında inşa edilmiştir.

Dikdörtgen biçimindeki kale, birbirinden farklı seviyede iki kat halinde ve iki ayrı bölüm olarak inşa edilmiştir. Daha alçak seviyede tasarlanıp yapılan bölümü, Çanakkale Boğazı yönüne bakmaktadır. Bir anlamda kalenin alt katını oluşturan bu bölümde yer alan sur duvarlarının zemin kısmında top mazgalları bulunmaktadır. Kalenin üst katını oluşturan bölümü ise toprakla doldurularak berkitilmiştir. Bu yöntemle, asıl tahkimatı oluşturan bölümün savunma bakımından direnci artırılmaya çalışılmıştır.

Çanakkale Muharebeleri sırasında kaleye toplam 12 adet top yerleştirilmiştir. Bu toplar, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı kuruluşunda bulunan 5. Ağır Topçu Alayı'nın 2. Ağır Topçu Taburu'na bağlı bir batarya olarak görev yapmışlardır.

Trablusgarp Savaşı sırasında İtalyan donanması tarafından bombalanan kale, İngiliz-Fransız gemilerinden oluşan Müttefik donanması tarafından ise ilk kez 3 Kasım 1914'te bombalanmıştır.

Çanakkale Boğazı'na yönelik saldırı planını hazırlayan Amiral Carden'in öngördüğü şekilde, dış savunma hattının etkisiz hale getirilmesi amaçlı ilk saldırı, 19 Şubat 1915 günü yapılmıştır. 25 Şubat 1915 günü yapılan ikinci saldırıda, Müttefik donanması amacına ulaşmış ve Çanakkale Boğazı girişini

koruyan diğer üç tabya ile birlikte Seddülbahir Kalesi'nde bulunan tabya da susturulmuştur.

25 Nisan 1915 günü başlayan İngiliz çıkarması sırasında, kale yıkıntılarını kendilerine siper eden takım seviyesindeki bir avuç Türk askeri, Ertuğrul Koyu sahiline çıkmayı başarıp doğal bir tümseğin ardına sığınmak zorunda kalmış; düşmanı, bu koyu çevreleyen yamaçlarda mevzilenmiş diğer arkadaşları ile birlikte, sabah saat 06:00'dan akşam havanın iyice

karardığı saatlere kadar sahilde tutmayı başarmışlardır. İngilizler, ancak 26 Nisan 1915 günü öğleden sonra Seddülbahir Kalesi ve köyünü bütünüyle kontrol altına alabilmişlerdir. Kale ve Ertuğrul Koyu'nun bulunduğu bölge, 27 Nisan 1915 akşamından itibaren Fransız kuvvetlerinin karargâhına ev sahipliği yapmıştır.

Seddülbahir Kalesi, 14 Kasım 1980 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından kültürel miras olarak tescil edilmiştir ■

İlk Şehitler Anıtı ve Seddülbahir Cephane Şehitliği

Patlayan Cephane

29 Ekim 1914 günü, Alman Amirali Souchon komutasına verilen Osmanlı donanmasına ait gemiler, Karadeniz'in kuzey kıyılarında bulunan bazı Rus limanlarını bombaladılar ve yine bazı Rus gemilerini batırdılar ya da el koydular.

Misilleme olarak, 11 Ağustos 1914 gününden itibaren Çanakkale Boğazı önlerinde ablukayı sürdürmekte olan İngiliz ve Fransız gemileri, Osmanlı Devleti ile İngiltere ve Fransa arasında henüz fiili bir savaş durumu olmamasına rağmen boğaz girişini koruyan tabyalara 3 Kasım 1914 günü ateş açtılar. Seddülbahir Kalesi'nin içinde yer alan tabyanın cephaneliği isabet almış ve "11 ton barut" ve "360 adet top mermisi" infilak etmiştir. Beş

subay ile 81 erbaş ve er şehit olmuştur. "İlk Şehitler Anıtı" yukarıda anılan olayda hayatını kaybeden askerlerimizin anısına dikilmiştir.

3 Kasım 1914 günü şehit olan askerlerimizin gömülü olduğu alan ise Seddülbahir Cephane Şehitliği olarak anılmakta olup, Seddülbahir köyünden Kale Burnu'nun hemen kuzeybatısında yer alan küçük limana inen yolun sağ yanında ve Seddülbahir Kalesi'nin kuzey duvarına bitişik durumdadır. Taş ve tuğla örülerek kapatılmış eski kale kapısının hemen yanında bulunmaktadır. Yapım tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Bazı kaynaklarda buraya sadece şehit düşen 5 subayın gömüldüğü belirtilmektedir. 1939 yılında

onarım ve bakımı yapıp yeniden düzenlenmiştir ■

Harapkale ve Doughty-Wylie Mezarı

Kritik Yükselti

Yaklaşık 47 metre yüksekliği ve doğrudan Ertuğrul Koyu sahili ile Seddülbahir köyüne bakan konumuyla bölgedeki en önemli yükseltilerden biridir. Ertuğrul Koyu'nun kuzey yamacının en uç noktasıdır. Üç yönden yükselen yamaçlarla çevrelenen Ertuğrul Koyu, savunma açısından değerlendirildiğinde, sahili tam olarak cepheden gören kritik bir konuma sahiptir. Üzerinde yer alan eski bir kale kalıntısı nedeniyle "Harapkale Tepesi" olarak tanımlanmıştır. Söz konusu kaleden günümüze ulaşabilen kalıntılar çok azdır.

İngilizler tarafından yüksekliğinin "foot" cinsinden karşılığı ve Yarbey Doughty Wylie'nin mezarının burada bulunması

nedeniyle "141 Rakımlı Tepe" ya da "Doughty Wylie Kalesi" olarak adlandırılmıştır.

Bölgeyi 25 - 26 Nisan 1915 günlerinde savunan 26. Alay, 3. Tabur'un son savunma mevzileri ve tabur muharebe idare yeri, bu tepenin üzerinde yer almıştır. Bir anlamda Harapkale Tepesi, Seddülbahir sahillerini savunan Türk taburunun son savunma mevzisidir.

Ölümünden sonra "Victoria Cross" nişanı ile ödüllendirilen Yarbey Charles Doughty-Wylie ise Harapkale Tepesi üzerinde, vurulup öldüğü yere gömülmüştür. Mezarı sonraki yıllarda CWGC (Commonwealth War Greaves Commission - İngiliz Milletler

Topluluğu Savaş Mezarlıkları Komisyonu) tarafından, günümüzdeki haliyle düzenlenmiştir ■

Yarbey Doughty Wylie'nin Harapkale Tepesi üzerindeki mezarının ilk dönemdeki durumu.

Kırılmaz Direniş

Ertuğrul Koyu'na 25 Nisan 1915 sabahı saat 06:00 civarında başlayan İngiliz çıkarması, buradan yaklaşık 1 kilometre batı yönünde bulunan Tekke Koyu'na yapılacak diğer çıkarma ile eşzamanlı ve koordineliydi.

İngiliz taarruz planına göre, Ertuğrul Koyu ve Tekke Koyu sahillerine çıkacak 29. İngiliz Tümeni'ne bağlı birlikler, bu bölgede tertiplenmiş Türk savunmasını bir hamlede aşacaklar ve ardından Alçıtepe köyü yönünde durmaksızın ilerleyeceklerdi.

Derinlikte ilerleyecek olan İngiliz birlikleri, bu bölgenin doğu yönündeki Morto Koyu ile batı yönünde olup kuzeye yönelen sahil kesiminde yer alan İkiz Koyu ve Pınarıçi Koyu'na, bir başka deyişle sağ ve sol kanatlara çıkacak diğer birlikler ile Alçıtepe köyü civarında birleşecekler ve 25-26 Nisan gecesi yapacakları taarruzla Alçıtepe'yi ele geçireceklerdi. Bütün bu harekâtın ilk 24 saat içinde bitirilmesi öngörülmüştü.

Ancak İngilizler ile müttefiklerinin hazırladıkları planların akıbetini, Ertuğrul ve Tekke koylarının yamaçlarında, Ay Tepede, Gözcüba Tepesi'nde, Harapka Tepesi'nde, Seddülbağır köyünün sokaklarında çarpışan Türk askerinin kararlı ve inatçı savunması belirlemiştir.

Kanlarını dökerek, canlarını vererek sürdürdükleri kararlı ve inatçı savunmaları sayesinde sadece bir büyük savaşın değil, bir büyük milletin de kaderini belirleyen bu askerler, 9'uncu Tümen'in 26. Alay'ının 3. Tabur'una mensup, birçoğunun ismi bilinmez kahramanlardır.

Bu kahraman askerler, başlarında Tabur Komutanları Binbaşı Mahmut Sabri olmak üzere toplam

1915'te Ertuğrul Koyu. İleride solda Seddülbağır Kalesi, sağda denizde River Clyde gemisi.

GURSEL ARNEKÇİ ARŞİVİ

1300 kişiden ibarettiler ve 10'uncu Bölük'ten Yahya Çavuş'un şahsında burada anıtlashtılar.

3. Tabur, kendisiyle oranlanmayacak sayısal üstünlüğe ve yoğun topçu desteğine sahip düşmana karşı, ilk 20 buçuk saat burada tek başına dayanmıştır. Ancak 20 buçuk saat geçtikten sonra kendisine takviye olarak 25. Alay'dan gönderilen iki piyade bölüğü ve iki adet makineli tüfekten oluşan destek kuvveti ile 12 saat daha dayanmış ve kendisini bir hamlede ezip geçmeyi amaçlayan İngiliz saldırısını, toplam 32 buçuk saat boyunca bu

bölgede tutmayı başarmıştır.

İngilizler daha harekâtın başlangıcında kaybettikleri bu 32 buçuk saati, Çanakkale Kara Muharebeleri'nin sürdüğü 8 buçuk ay boyunca hiçbir zaman telafi edememişler ve ilk hedefleri olan Alçıtepe'ye asla ulaşamamışlardır.

25-26 Nisan 1915 günlerinde, buradaki çarpışmalarda şehit ve yaralı olarak kaybettığımız altısı subay 636 askerimizin tamamını temsil etmesi gerektiğini düşündüğümüz "Yahya Çavuş Şehitliği", Kültür Bakanlığı tarafından 1992 yılında yapılmıştır ■

Boğazın Muhafızı

Ertuğrul Tabyası, Seddülbahir köyünün batısında, Ertuğrul Koyu'na hâkim, Gözcü-baba Tepesi'nin Ertuğrul Koyu'na doğru uzanan güney yamacı üzerinde, denize dönük olarak bulunmaktadır. Boğaz girişini korumakla görevli dört tabyadan biri olup, Sultan II. Abdülhamit devrinde Asaf Paşa'nın çalışmaları sonucu yaptırılmıştır.

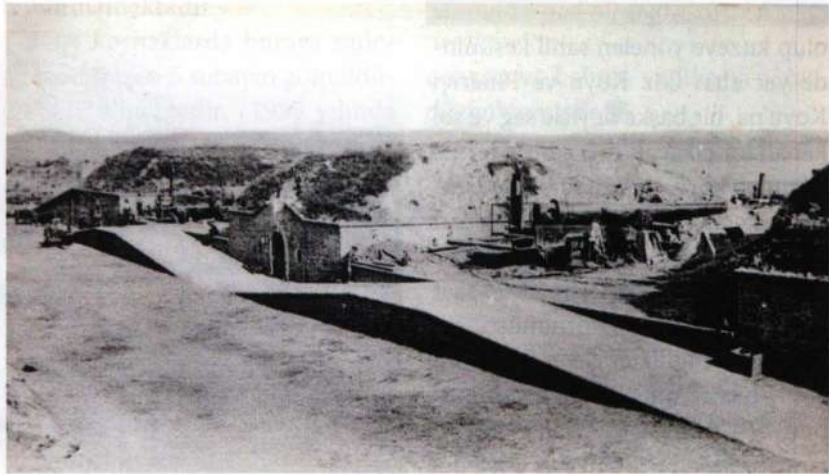
Ertuğrul Tabyası, üç bonet ve bunların arasında bulunan iki adet top platformundan ibarettir. Günümüzde tabyanın hemen kuzeydoğu yanında, Yahya Çavuş Şehitliği ve Anıtı vardır.

Tabyanın yapıldığı dönemde hemen arkasındaki araziye ayrıca askeri amaçlı bir bina daha yaptırılmıştır. Söz konusu bina, Çanakkale Muharebeleri sırasında harap olmuş, geçen zaman içinde binanın toprak üzerindeki kalıntıları da tamamen yok olmuştur. Ayrıca ortadaki bonetin giriş kapısı üzerindeki yeri belirgin bir şekilde duran tabyanın kitabesi de muhtemelen muharebeler sırasında yok olmuştur.

Ertuğrul Tabyası, 14 bin 800 metre azami menzili olan iki adet 240/35 mm'lik uzun namlulu Krupp yapımı top ile teçhiz edilmiştir. Bu toplar, Çanakkale Muharebeleri sırasında, 5. Ağır Topçu Alayı, 1. Tabur, 2. Batarya'yı oluşturmaktadır. Toplardan birinin namlusu ve kundağına ait bazı parçalar, günümüze ulaşabilmiş ve hâlâ tabya üzerindeki yerinde durmaktadır.

2006 yılına kadarki dönemde kaderine terk edilmiş ve tabyayı oluşturan yapılar yarıya kadar toprağa gömülü bir halde iken, Kültür Bakanlığı tarafından restore edilip ziyarete açılmıştır.

Çanakkale Muharebeleri'nin

Ertuğrul Tabyası, II. Abdülhamit döneminde yapıldı.

başlangıç evresinde, İtilaf donanmasının başlıca hedeflerinden biri olmuş ve 19/25 Şubat 1915 günlerinde yoğun bir şekilde bombalanmıştır. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı kuruluşunda bulunan 5. Ağır Topçu Alayı'nın 1'inci Ağır Topçu Taburu'na bağlı bir batarya olan Ertuğrul Tabyası, özellikle 25 Şubat 1915 günü gerçekleşen muharebenin ilk

anlarında, 15 dakikalık süreçte, İngiliz Agamemnon gemisine yedi isabet kaydetmiştir.

Başlangıçtaki bu başarıya rağmen sekizi İngiliz, dördü Fransız toplam 12 düşman gemisinin ateş gücü üstünlüğü karşısında daha fazla dayanmak mümkün olmamış, öğleden sonra saat 14:40 civarında Ertuğrul Tabyası'nın topları ebediyen susmuştur ■

Sessiz Sahil

Gelibolu Yarımadası güneyinde yer alan ve yapılacak çıkarmalar için belirlenen sahiller, İngilizler tarafından çeşitli harflerle kodlanmıştır. Bu kapsamda Ertuğrul Koyu sahili için, "V" kodu verilmiştir.

Buradaki mezarlık alanına, Seddülbahir'deki çarpışmalar son bulduktan hemen sonra, bölgede hayatını kaybeden askerler gömülmeye başlanmış ve muharebeler süresince de aynı amaçla kullanılmıştır. Bölgedeki diğer İngiliz anıt ve mezarlıkları gibi buradaki mezarlık da günümüzdeki haliyle 1919-1923 yılları arasında, İngilizler tarafından yapılmıştır. Mezarlık, Ertuğrul Tabyası'nın bulunduğu noktanın Ertuğrul Koyu'na uzanan yamacı altında, sahilde yer alır.

Kuzeydoğu-güneybatı eksenin-

de, 18,2x36,5 metre ebatlarında, dikdörtgen planlı olarak tasarlanmıştır; 2 bin 45 metrekare alan kaplayan mezarlıkta, tamamı İngiliz olmak üzere 696 kişi gömüldür ■

1920'lerin başları: Ertuğrul Koyu sahilindeki V Beach Mezarlığı'nda düzenlenen bir tören.

GÜRSSEL AKINLI/ARŞİVİ

Seddülbahir Zirvesi

Gözcü Baba Tepesi, yaklaşık 46 metre yüksekliğiyle, Seddülbahir bölgesindeki en önemli yükseltilerden biridir. Ertuğrul Tabyası, bu tepenin Ertuğrul Koyu'na doğru uzanan yamacında yer alır. Üzerinden Ertuğrul Koyu sahili görülmemekle birlikte Gözcü Baba Tepesi, Ertuğrul Koyu sahillerini savunanlara yönelik olarak, Tekke Koyu yönünden gelecek kuşatma girişimlerine karşı en önemli direnme noktasını oluşturur. Çünkü bu tepe ve Alçıtepe köyü yönündeki kuzey yamacını oluşturan Kızlar Sırtı, Tekke Koyu'nun doğusunda yer alan derinlikteki araziye neredeyse bütünüyle hâkimdir.

Öğleden sonra 25 Nisan 1915 günü gelişen muharebeler sırasında Tekke Koyu çevresinden çekilmek zorunda kalan 3. Tabur'un 12. Bölük'ü, bu tepe ve Kızlar Sırtı

üzerinde yeniden mevzilenerek savunmasına devam etmiştir.

İngilizlerin bölgedeki en büyük anıtı olan Helles Anıtı ise İlyas Baba Feneri'nin birkaç yüz metre kuzeydoğusunda, denizden 46 metre yükseklikteki Gözcü Baba Tepesi üzerinde yer almaktadır. Seddülbahir bölgesinin bu kesiminin, muharebeler sırasında, İngilizler tarafından "Cape Helles" (Helles Üssü) olarak tanımlanması nedeniyle, "Cape Helles Memorial" (Helles Üssü Anıtı) adı verilmiştir.

"Helles" adı ise Çanakkale Boğazı'nın tarihte bilinen en eski isimlerinden biri olan ve "Helle'nin Denizi" anlamına gelen "Hellepont" ifadesinden gelmektedir. Hellespont adının Çanakkale Boğazı ve bu boğazın Adalar Denizi ile Marmara Denizi'ne açıldığı bölgelerine nasıl verildiği ise mitolojide yer alan

bir hikâyede açıklanmaktadır.

Gözcü Baba Tepesi'nin üzerinde, dört metre yükseltilmiş bir platformda yer alan anıt, yaklaşık 2 bin metrekare büyüklüğünde bir alanı kaplamaktadır. Anıt, 4,8 metre yüksekliğinde, beyaz taş kaplı bir duvar ile çevrilidir. Platformun merkezinde yer alan anıt, 32,9 metre yüksekliğindedir. Girişin yanındaki metal plaka üzerindeki yazıtın bir kısmı şöyledir: "Helles Anıtı hem Gelibolu Savaşları için hem de bu savaşlarda ölen ve mezarları bilinmeyen veya kaybolan ya da Gelibolu sularına gömülen 20.763 kişinin anısına dikilmiştir."

Anıt üzerinde 18 bin 985 İngiliz, 248 Avustralyalı ve 1530 Hintli asker ile birlikte, muharebelerde görev yapan İngiliz gemileri ve muhtelif askeri birliklerin isimleri yazılıdır ■

Anımsanmayan Destan

Yaklaşık olarak 44 metre yüksekliğinde küçük bir tepedir. Gözcü Baba Tepesi'nin 300 metre kadar kuzeybatısında yer alır. Bazı haritalarda "Ak Tepe" olarak da tanımlanmıştır.

Tekke Koyu'na 25 Nisan 1915 sabahı yönelen İngiliz çıkarma grubunun ilk kademesi, 1. Lancashire Fusiliers Taburu'ndan oluşmaktaydı. Tabur, Anson Taburu'ndan bir takımla takviye edilmişti.

Düşmanın yaklaşık 1250 kişiden oluşan ilk çıkarma kademesine karşılık, Tekke Koyu yamaçlarında mevzilenmiş durumda, yaklaşık 250 mevcutlu bir bölükten oluşan Türk kuvveti bulunmaktaydı. Bu bölük, 26. Alay'ın, 3. Tabur'unun 12'nci Bölük'ü idi. Bu bölük, çıkarmanın başladığı saat 06:00'dan itibaren Tekke Koyu'na hâkim durumdaki mevzilerini başarıyla savunmuştu.

Ancak bir süre sonra, yaklaşık 1 kilometre kuzeyde ve 12'nci Bölük'ün savunma mevzilerinin geri bölgesinde bulunan İkiz

Koyu'na (X Sahili) çıkan diğer İngiliz kuvvetleri, sağ yanlarını Tekke Koyu'nun kuzeyindeki Karacaoğlan Tepesi üzerindeki Türk mevzilerine yönelttiler. İkiz Koyu istikametinden bu bölgeye doğru yönelen İngiliz baskısı yoğunlaşmaya başladığı andan itibaren 12. Bölük'ün sağ kanadı tamamen kuşatılma tehlikesi altında kaldı.

12. Bölük'ün sağ kanadını oluşturan Karacaoğlan Tepesi'ndeki takımın tamamen imha tehlikesi bulunduğu anlaşıncı, bölük komutanı düşmana kuvvet kaptırmamak amacıyla, saat 11:00 civarında bölüğünü gruplar halinde Ay Tepe istikametinde geri çekmeye başladı.

Geri çekilen 12. Bölük'ten, 40-50 kişilik bir grup Ay Tepe üzerindeki mevzilerde bırakıldı. Ancak Ay Tepe, konumu itibarıyla Tekke Koyu sahilini göremiyordu. Bu nedenle Tekke Koyu sahilini serbest kaldı ve İngilizler karaya çıkacak birliklerinin bir kısmını buradaki sahile yönlendirdiler. Tekke Koyu

sahiline çıkan İngiliz kuvvetleri derinlikte ilerlemeye başlayıp, Gözcü Baba Tepesi istikametine yöneldiklerinde, bu yönde rastladıkları ilk küçük yükseltiyi Ay Tepe sandılar. Bu nedenle Ay Tepe ile Lancashire Landing Mezarlığı arasındaki bölgede yer alan ve Tekke Koyu'na inilmeden önce, günümüzde üzeri ağaçlarla kaplı, belli belirsiz bir kabartı şeklindeki arazi kesimi, "Sahte Ay Tepe" olarak adlandırılmıştır.

Bir süre sonra da Gözcü Baba Tepesi ile aralarındaki en büyük engel olan Ay Tepe'yi almak için tarruza geçtiler. İki İngiliz taburu tarafından bu küçük tepeye yöneltilen şiddetli taarruzlara rağmen, Ay Tepe inatla savunuldu ve ancak saat 17:40'da düşman tarafından ele geçirilebildi.

Ay Tepe'de Türk askerinin yarattığı destan, ne yazık ki bu alanı ziyaret edenlere pek anlatılmayan ve yâd edilmeyen bir olaydır. Ancak Çanakkale'de filizlenmiş var olma yolundaki Türk inancını şekillendiren seçkin örneklerden biridir■

Suskun Taşlar

Tekke Koyu sahillerine 25 Nisan 1915 sabahı ilk kademede çıkarma yapan Lancashire Fusiliers Taburu askerleri için yapılan mezarlık, Karacaoğlan Tepesi'nin doğu yamacında yer almaktadır.

Mezarlık, Tekke Koyu'nun kuzeydoğu yönünde ve yaklaşık 500 metre kadar içeridedir. Mezarlık alanı 75x50 metre boyutlarında ve 1392 metrekare defin alanına sahip olup etrafı, bölgedeki bütün İngiliz mezarlıklarında olduğu gibi taş duvarlar ile çevrelenmiştir. Güneydoğu yönünde bulunan mezarlık girişinin sağ yanında şu ifade yer almaktadır:

"29'uncu Tümen, 25 Nisan 1915 sabahında, bu sahile çıkarma

yapmıştır."

Mezarlıkta 1170'i İngiliz, ikisi Kanadalı, 27'si Avustralyalı, 15'i

Yeni Zelandalı, üçü Hintli ve 19'u kimliği meçhul olmak üzere toplam 1236 kişi gömülüdür ■

İkiz Koyu

Yüzbaşı Yusuf Kenan

Seddülbahir'de mevzilenen Türk savunmasını, Ertuğrul Koyu ve Tekke Koyu sahillerine yapılacak çıkarmalar ile bir hamlede aşacaklarını düşünen İngilizler, adı geçen koyların haricinde diğer bazı noktalara da çıkarmalar planladılar.

Bu noktalardan biri de İngilizler tarafından "X" olarak kodlanmış İkiz Koyu idi. İkiz Koyu'nun derinliğinde uzanan arazi, bura-ya yapılacak bir çıkarmanın kolayca yayılmasına ve Seddülbahir bölgesini savunan 26. Alay'ın 3. Tabur'unun geri bölgesinden kuşatılmasına olanak sağlayacak yapıdaydı. Çünkü bu arazi, Seddülbahir'e kadar savunmasızdı ve İngilizler de bu durumdan kolayca yararlanabilirlerdi.

Önceden planlandığı şekilde, 25 Nisan 1915 sabahı İkiz Koyu'na, iki kademe halinde takviyeli bir tabur çıkardılar.

Çıkarmanın başladığı saatlerde İkiz Koyu'na bakan yamaçlarda

9-10 kişilik bir manga Türk askeri bulunmaktaydı. Bu manga, İkiz Koyu'nun yaklaşık 1,5 kilometre kuzeyindeki Zığındere ağzında bulunan 26. Alay, 2. Tabur'unun, 6. Bölük'üne bağlıydı ve gözetleme

postası olarak bölgede görev yapmaktaydı.

İngiliz çıkarmasının ilk kafilesi, saat 06:15 civarında İkiz Koyu sahiline ulaştığı sırada, yukarıda sözü edilen 9-10 kişilik mangayı oluşturan askerler ilk ateşi açtılar. Çıkarmayı destekleyen HMS Implacable muharebe gemisinin yakın mesafeden açtığı etkili topçu ateşine rağmen bu küçük Türk birliği, direnmeye çalıştı.

Ancak çok üstün düşman kuvveti karşısında yok olmak kaçınılmazdı. Oysa bir an önce buradaki durumun bölük komutanına rapor edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Zığındere ağzı yönünde çekilerek durumu komutanlarına bildirdiler. İkiz Koyu'ndaki çıkarmayı haber alan 6'ncı Bölük komutanının gönderdiği 35-40 civarındaki

Türk askeri bölgeye gelerek, İkiz Koyu'na kuzeybatı yönünden hâkim Kızıltoprak Sırtı'nda mevzilenerek karaya çıkan düşmana müdahale etmek istedilerse de takviyeli İngiliz taburu karşısında yetersiz kaldılar.

İkiz Koyu ve kuzeydoğusundaki sırtlarda bu gelişmelerin yaşandığı sırada, 26'ncı Alay Komutanı Yarbay Hafız Kadri Bey'in, Ertuğrul ve Tekke koylarını savunmakta olan 3. Tabur'a takviye olarak gönderdiği 2. Tabur'un 7. Bölük'ü, Seddülbahir istikametinde intikal halindeydi.

Bölük düşmana görünmemek için kısmen örtü ve gizleme sağlayan İkiz Koyu doğusundaki Kirte Deresi'nin yatağı üzerinden ilerlemekteydi. Bu sırada 7. Bölük Komutanı Yüzbaşı Yusuf Kenan, İkiz

Koyu'ndaki durumu fark etti ve hemen müdahale etmeye karar verdi.

Yaklaşık 250 mevcudlu 7. Bölük, o sırada mevcudu neredeyse 3 tabur seviyesine ulaşmış olan düşmana, saat 08:15 civarında ateş açtı.

7. Bölük'ün İkiz Koyu çıkarmasına müdahale ederek giriştiği mücadele, ağır zayıat vermesine rağmen akşama kadar sürmüş ve düşmanı kıyı başında tespit ederek 3. Tabur'un kuşatılmasını ve belki de Seddülbahir'deki Türk savunmasının olmadık bir anda çözülmesi engellemiştir.

7. Bölük'ün kahraman Komutanı Yüzbaşı Yusuf Kenan, yeri geldiğinde sorumluluk almanın ve inisiyatif kullanmanın ne kadar önemli olabileceğinin seçkin bir örneğini vermiş, ancak o günkü muharebe-
de şehit olmuştur ■

Pink Farm (Pembe Çiftlik) Mezarlığı

Kırmızı Topraklar

Feyzullah Çiftliği ya da Sotiri Çiftliği olarak anılan bölgede yer alır. Günümüzde dahi mezarlık girişinin yaklaşık 50 metre kuzeydoğusunda, Feyzullah Çiftliği'nin temelleri, kuyusu ve eski su pompası ağaçlık alan içinde seçilebilmektedir. İngiliz birlikleri, 28 Nisan 1915'te buradaki binalardan çok, sahip olduğu kırmızı topraktan ötürü, alana "Pink Farm" adını vermişlerdir. Dikdörtgen şeklinde bir alanı kaplayan mezarlık, 61 metre eninde ve girişten üzerinde haç sembolünün bulunduğu duvara kadar 46 metre boyundadır. İki farklı seviyede tasarlanmış olan mezarlıkta, kimliği belirlenmiş mezarların çoğunluğu aşağı bölümde, kimliği belirlenemeyenler ise yukarı

kısımda bulunmaktadır. Mezarlıkta 602 mezar vardır. Kimliği bilinen mezarlardan 421'i İngiliz, 9'u Hintli,

5'i Yeni Zelandalı, 3'ü Avustralyalı askerlere aittir. 164 mezarın ise kimlikleri belirsizdir ■

Twelve Tree Copse (On İki Ağaç Korusu) Mezarlığı

Askerin Son Uykusu

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı bünyesindeki en büyük İngiliz mezarlığıdır. Eski haritalarda "Radavuz Mevkii" olarak adlandırılan bölgede bulunur. Zığındere Vadisi'nin doğu tarafında, yine eski haritalarda "Delile Sirtı" olarak tanımlanan sırtın üzerindedir. Mezarlığın bulunduğu alan ve yakın çevresindeki arazi, bilhassa III. Kirte ve Zığındere muharebeleri sırasında kanlı çarpışmalara sahne olmuştur.

İngilizlerin 86. ve 87. tugaylarına bağlı askerleri tarafından Twelve Tree Copse (12 Ağaç Koruluğu) olarak isimlendirilen yer, bugünkü mezarlığın hemen güney yanında bulunan çamlık bir alandır. Bölgeye adını veren ağaçlar, muharebeler sırasındaki bombardımanlarda

tahrip olmuş ve ateş yakmak ya da siper tahkimatı için kullanıldığından, tamamen yok olmuştur.

Mezarlıkta şu ifade yer almaktadır: "Burada, Mayıs 1915'te, İkinci Kirte Muharebesi'nde ölen ve

mezarları sadece Tanrı tarafından bilinen, Yeni Zelanda subay ve erlerinin isimleri yazılıdır." Mezarlığın kapladığı alanın içine, buraya ismini veren ağaçları simgelemek için 12 adet çam ağacı dikilmiştir ■

Savaşın Noktası

Alçıtepe köyünden Sargıyeri Şehitliği'ne doğru giderken yolun sol yanında Alçıtepe Köy Mezarlığı'nın hemen yanındadır. Anıtın kitabesinde şu ifade yazılıdır:

"120 mm'lik Muhasara Bataryası bu mevziden düşmanı süngü hücumu ile attı ve III. Kırte Zaferi'ni sağladı. 7 Haziran 1915"

Ancak anıtın bulunduğu yer ile kitabesinde yazılı olanlar arasında önemli bir çelişki bulunmaktadır. Anıtın kitabesinde yazılı olanlardan, III. Kırte Muharebesi sırasında düşmanın, anıtın bulunduğu noktaya kadar ilerlediği ve buradan geri atıldığı kanaati oluşmaktadır. Oysa

Çanakkale Kara Muharebeleri boyunca düşman kuvvetleri, anıtın bulunduğu noktaya en fazla 1200 metre kadar yaklaşabilmişlerdir. Ayrıca bazı kaynaklarda bu anıtın buraya 1915 yılında, anıtın civarına gömülmüş 1000'den fazla şehidin anısına yapıldığı yazılıdır.

Bu ve benzeri ifadeler anıtın bulunduğu yer itibarıyla değerlendirilirse, güney-kuzey ekseninde batı yönünde, 180 derece açıyla hemen her noktadan düşman ateşine açık olan bu mevkide, muharebe ortamında bir anıt yapabilmek ve yüzlerce insanı gömebilme olanağının, ne ölçüde akla uygun olduğu da tartışmalı hale gelmektedir ■

Sargıyeri Şehitliği

60 Şehit

İlk kez 1945 yılında yapılan şehitlik, Alçıtepe köyünün batı yönünde ve köye yaklaşık 700 metre uzaklıkta, Zığındere (veya Sığındere) Vadisi'nin içinde, Nuri Yamut Anıtı'na giden yolun sağ yanında yer alır. Kültür Bakanlığı tarafından 1992 yılında yeni baştan düzenlenmiştir. Bazı kaynaklarda buradaki şehitlikte 60 şehidin yattığı belirtilmekteyse de tam sayı kesin olarak bilinmemektedir.

Meyilli bir arazi üzerinde oluşturulmuş olan Sargıyeri Şehitliği'nin yer aldığı alanda, Şevki Paşa Haritası'nın 36 No'lu parçasında işaretlenmiş bir şehitlik alanı olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle Sargıyeri Şehitliği'nin, gerçek şehitlik alanı üzerinde yer

aldığı söylenebilir.

Şehitliğin bulunduğu alanın etrafı duvar ile çevrili olup, kemerli genişçe bir kapıdan içine girilmektedir. Şehitliğin ortasında, üzerinde defne dalları motifi olan ve 18 basamakla çıkılan bir anıt bulunmaktadır.

Anıtın kitabesinde; "Zığındere Sargıyeri Şehitliği, 25 Nisan 1915-9 Ocak 1916" ibaresi yazılıdır. Giriş kapısı ile anıt arasında 4 metrelik bir kot farkı vardır.

Etrafı karaçam ve servi ağaçları ile çevrili şehitliğe, dere yatağı üzerine inşa edilmiş bir köprüden geçilerek girilmektedir. Giriş bölümünün sol yanında Prof. Tankut Öktem tarafından yapılmış, yaralı iki Türk askerini temsil eden bir heykel bulunur ■

Cephenin Önünde

Alıçtepe köyünün batı yönünde ve köye yaklaşık 2,5 kilometre uzaklıkta, Şehitler Sırtı üzerinde yer alır. Nuri Yamut Anıtı'nın bulunduğu nokta, Şevki Paşa Haritası'nın 36 no'lu paf-tasından açıkça anlaşıldığına göre, muharebeler sırasında Seddülbahir Cephesi'nin batı kanadı üzerinde, her iki taraf ön hatlarının birbirine en çok yaklaştığı, cephenin uç kesiminde yer almaktadır.

28 Haziran-5 Temmuz 1915 tarihlerinde gerçekleşen Zığındere Muharebesi sırasında, Nuri Yamut Anıtı'nın bulunduğu noktadan, güneydoğustikametinde Zığındere'ye doğru uzanan sırt boyunca ve Zığındere'nin doğu yamaçları üzerinde çok şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Bu çarpışmalarda Türk birlikleri (Genelkurmay kaynaklarına göre) şehit ve yaralı olmak üzere

15 bin 883 kişi kaybetti.

Bölgede hayatını kaybeden askerlerimizden çoğunun bedenleri, her iki tarafın ön hatları arasındaki insansız bölgede kalmış ve bunlar Çanakkale Kara Muharebeleri'nin sona erdiği 9 Ocak 1916 tarihine kadar gömülememişlerdir. 9 Ocak 1916 sonrasındaki dönemde de buradaki şehitlerimizin çoğu ya toplanmamış, ya da olduğu yerde üzerine bir miktar toprak atılmak suretiyle arazide bırakılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde genelde Rumların yaşadığı bir köy olan ve muhtemelen 3 Kasım 1914 sonrasında boşaltılan Alçıtepe, muharebeler sırasında harap olmuş ve uzun yıllar kimsenin yaşamadığı, metruk bir yerleşim yeri olarak kalmıştı. Bölgede yeniden yerleşimin 1934 – 1936 yılları arasında başlamasıyla, yakın çevredeki arazi de

köylüye tarım arazisi olarak dağıtıldı. Araziyi, köylülerin sürerek tarıma hazırlama çalışmaları sırasında, muharebelerden kalma birçok malzemenin yanı sıra, muharebeler sırasında yalınkat gömülmüş ya da kendiliğinden üstü kapanmış birçok insan kalıntısı da ortaya çıktı.

Arazide bulunan kimliği meçhul askerlere ait bu kalıntılar, o dönemde 2'nci Kolordu komutanı olan Nuri Yamut tarafından toplatıldı ve bunların toplu halde gömüldüğü yerin üzerine de 1943 yılında yine Nuri Yamut tarafından bir anıt yaptırıldı.

Anıt ve çevreleyen duvarların kapladığı alan; 1.555 metrekaaredir. Anıt; 8,50 metre yüksekliğinde olup, tabanda 17 x 15 metre ebatlarındadır. Anıtı üç basamaklı bir merdivenle ulaşılmakta ve iç kısmına girilebilmektedir ■

Süngü Bayırı

Süngü Bayırı'nın kuzey bölümü: Sağda Chatham's Post, solda Kel Tepe.

Kaba Tepe'den Arıburnu'na doğru gidilirken, yolun sağ yanında kıyıya paralel uzanan ve güneyden kuzeye sürekli yükselen sırt, "Süngü Bayırı" (Harris Ridge) olarak bilinir. "Chatham's Post" ise Süngü Bayırı'nın Kel Tepe ile birleştiği noktanın güneyinde yer alan, yaklaşık 56 metre rakımlı küçük tepeliğin adıdır. Çanakkale Muharebeleri öncesi veya sonrasında arazinin bu kesimine verilmiş Türkçe bir isim yoktur. Bu tepeye bu ad, Anzaklar tarafından Teğmen W. Chatham'ın anısına verilmiştir.

Muharebeler sırasında bu mevkinin güney yönünde, Süngü Bayırı üzerinde yaklaşık 150 metre daha ilerleyen Anzak siperleri, buradaki bir direnek noktasında son bulmaktaydı. Anzak siperlerinin bir kolu da Chatham's Post noktasından denize doğru inen yamaçta yer almakta ve

sahile kadar ulaşmaktaydı.

Chatham's Post mevkiini Arıburnu yönünde geçer geçmez, güney yamacı üzerinde bazı haritalarda "Gül Tepe" olarak da tanımlanan, 75 metre rakımlı Kel Tepe yükselir. Bu tepe, Arıburnu Cephesi'nin güney kanadının uç noktasında yer alan, en önemli yükseltidir. Aynı zamanda burası, Anzak Kolordusu'nun Arıburnu kesiminde içine sıkışıp kaldığı üçgen şeklindeki kıyı başı bölgesinin, güneydeki köşesini oluşturur.

Kocaçimen Tepesi'nin güneybatı yönünde ilerleyen yamacının, Kanlı Sırt'ın denize bakan bölümü üzerinden ilerleyerek Kel Tepe'de son bulur. Ancak Kel Tepe üzerinden güney istikametinde, Kaba Tepe'ye doğru uzanan sırt bir süre daha devam eder ve Karayörük Deresi'nin denize döküldüğü noktanın hemen

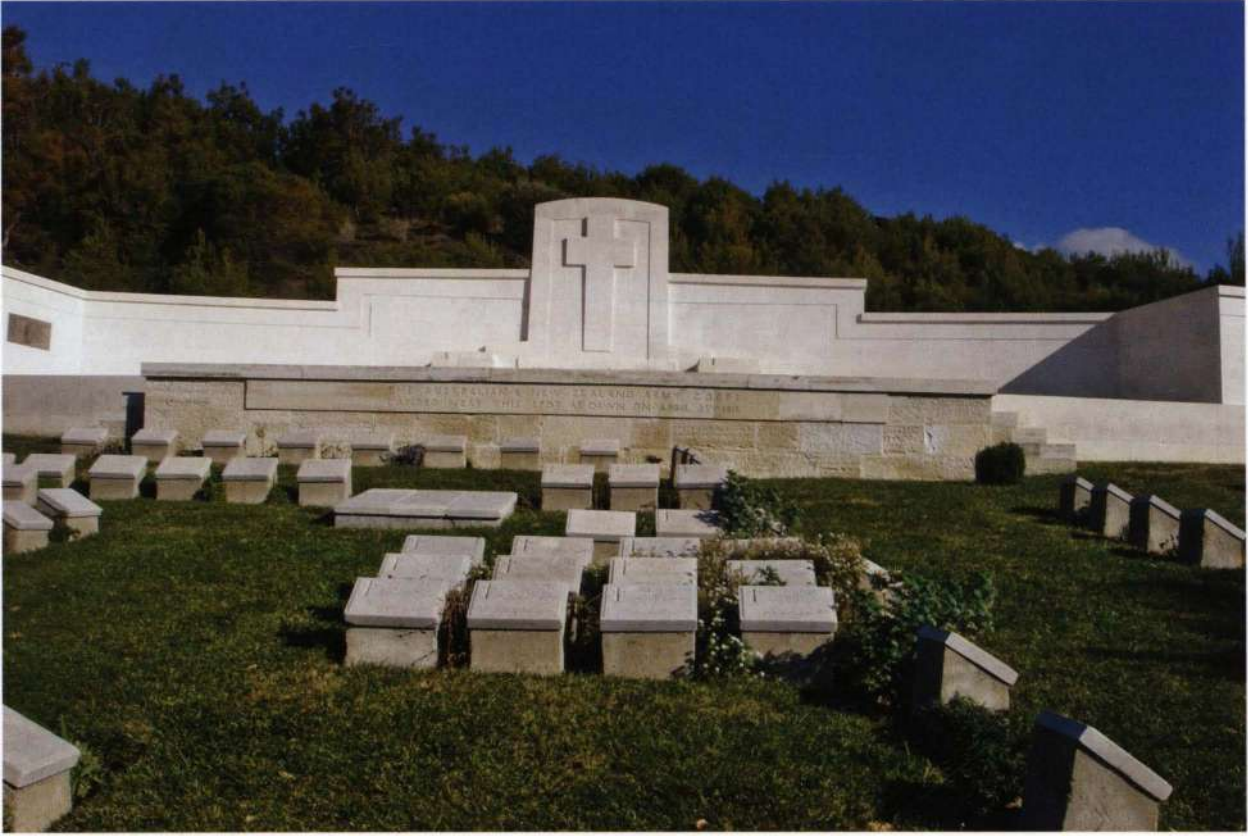
yakınında son bulur. Bu sırtın adı ise Süngü Bayırı'dır.

25 Nisan 1915 sabahı saat 04:30'da Arıburnu sahillerinde Anzak çıkarması başladığında, bu tepe üzerinde 27'nci Alay'ın 2. Tabur'unun Kaba Tepe'de bulunan 7. Bölük'ünden, 70-80 kişilik bir takım bulunmaktaydı.

Asteğmen İsmail Hakkı komutasındaki bu takım, saat 06:30 civarında bölgeye ulaşıp, Kanlı Sırt üzerinden Kel Tepe'ye taarruz eden 3. Avustralya Tugayı'na bağlı 9. Queensland Taburu'nun iki bölümü ile çatışmaya girmiştir.

Takım, kendi mevcudunun 7-8 katı sayısal üstünlüğe sahip düşmanın taarruzu karşısında Kel Tepe'yi bırakmak zorunda kalmış, ancak düşmanın Kaba Tepe yönündeki ilerlemesini durdurmayı başarmıştır ■

Cehennem Kuyusu

Anzak Koyu'na gelmeden önce, yolun sol yanında, deniz tarafında, Şarapnel Vadisi girişi önünde oldukça geniş bir otopark alanı bulunur. Otopark alanının kuzeyinde, üzerinde bir adet taş kitabenin bulunduğu küçük bir tepelik hemen dikkat çeker. Bu tepe; Hain Tepe'nin güneybatı yönünde uzanan yamacının denize ulaştığı noktada yer alır ve denize doğru da bir miktar çıkıntı yaparak, nispeten dik bir yamaçla sahilde son bulur. Burası "Küçük Arıburnu" olarak tanımlanmıştır.

Anzaklar tarafından "Hell Spit" (Cehennem Kuyusu) olarak tanımlanmasının nedeni ise, arazinin bu kesiminin Kaba Tepe'nin doğu yamacında mevzilenmiş Türk topçusunun ateşine tamamen açık olması ve muharebeler süresince bu bölgenin genel olarak sürekli topçu

ateşlerine hedef olmasıdır.

25 Nisan 1915 sabahında, Arıburnu kesiminde Anzak çıkarması başladığında, Küçük Arıburnu olarak tanımlanan bu küçük tepelik üzerinde 9 kişilik bir Türk mangası bulunmaktaydı.

Büyük kısmı ile Hain Tepe üzerinde mevzilenmiş olan 2. takıma bağlı bu munga, Anzak askerlerinin karaya ayak basması ile başlayan çarpışmaya katılmış, bulundukları tepeliğin kendilerine sağladığı olanakla, düşmanı yan ateşine alabilmişlerdir. Ancak düşmanın ilk kademedeki sahile çıkan 1500 kişilik kuvveti ve Anzak askerlerini taşıyan filikaları çeken istimbottardan, bu kuvveti desteklemek için açılan makineli tüfek ateşleri altında, mevzilerini uzun süre koruyamayan bu mungadaki askerlerimizin akıbeti de meçhul kalmıştır.

"Beach Cemetery" (Sahil Mezarlığı) ise Küçük Arıburnu'nun denize bakan batı yamacı üzerinde, nispeten daha az eğimli bölümünde, Anzaklar tarafından muharebeler sırasında oluşturulmuş bir mezarlıktır. Günümüzdeki haliyle, orijinal mezarlığın üzerine yapılmıştır.

Bu mezarlıkta 50'si İngiliz, 295'i Avustralyalı, 22'si Yeni Zelandalı, 3'ü Hintli ve 21'i kimliği belirsiz olmak üzere toplam 391 asker gömülüdür.

Beach Mezarlığı'nda gömülü Anzak askerleri içinde en çok tanınan kişi, muharebeler sırasında "eşekli adam" olarak da ünlenmiş, 19 Mayıs 1915 günü gerçekleşen Türk taarruzu sırasında hayatını kaybeden 148 Anzak askerinden biri olan ve sonradan Avustralya'nın ulusal kahramanlarından biri haline gelen John Simpson Kirkpatrick'tir ■

Korku Deresi'nden Kömür Kuyusu'na

Küçük Arıburnu'ndan Hain Tepe'ye doğru uzanan MacLagan Sırtı'nın güneyinde yer alan dereye ve bunun yakın çevresine verilen isimdir. 1915 dönemine ait bazı Türk haritalarında "Büyük Dere" olarak tanımlanmıştır.

Büyük Dere'nin yatağını oluşturan vadinin doğu yönünde, içirilere doğru uzanan arazi yapısı, bir süre sonra iki ayrı vadi şeklini alır. İkiye ayrılan vadinin sol yanındaki dere, "Korku Deresi" (Monash Gully), sağ yanındaki dere ise "Kömür Kuyusu" ya da "Kömür Kapısı Deresi" (Bridge's Road) olarak bilinir. Bu iki derenin birleşmesi ile oluşan Büyük Dere, Küçük Arıburnu'nun hemen

güneyinde denizle buluşur.

Büyük Dere'yi oluşturan Korku Deresi ile Kömür Kuyusu ya da Kömür Kapısı Deresi, Arıburnu Cephesi'ndeki muharebeler sırasında Anzak kuvvetlerinin Merkez Tepe, Courtney's Post, Quinn's Post ve Pope's Hill mevzilerine ulaşmak için kullandıkları, hayati öneme sahip irtibat yollarıydı. Bunlardan Korku Deresi, önemli ölçüde Türk ateşi altında kalmaktaydı.

Çanakkale Kara Muharebeleri sırasında Kaba Tepe'nin doğu yamacında mevzilenmiş Türk topçusu, Büyük Dere'nin denize döküldüğü bölgeyi ve vadi girişini fırsat buldukça ateş altına almıştır. Türk topçusunun kullandığı, havada ve belli bir yükseklikte

paralanan ve etrafa şarapnel misketleri saçan ihtiraklı mermiler nedeniyle Anzaklar tarafından "Şarapnel Vadisi" olarak adlandırılmıştır.

Bu vadinin girişinde ve MacLagan Sırtı'nın güney yamacı dibinde yer alan mezarlık ise muharebeler sırasında oluşturulan ve içinde bulunduğu vadinin adıyla anılan Şarapnel Vadisi Mezarlığı'dır (Shrapnel Valley Cemetery).

İngilizler tarafından günümüzdeki haliyle 1919 – 1923 döneminde yaptırılan mezarlıkta, muharebeler sırasında buraya gömülmüş 28'i İngiliz, 527'si Avustralyalı, 56'sı Yeni Zelandalı ve 72'si kimliği meçhul olmak üzere toplam 683 asker yatmaktadır ■

Gelibolu'ya Çıkış

Hain Tepe'nin batı yamacının deniz kenarında son bulduğu bölgede yer alan küçük bir koydur. Anzak Koyu; kuzeyindeki Arıburnu ile güneyindeki Küçük Arıburnu arasında kalan, yaklaşık 650 metre uzunluğunda bir sahil şeridine sahiptir.

25 Nisan 1915 sabahı saat 04:30'da, Arıburnu ve civarındaki sahillere çıkan Anzak askerleri, çıktıkları noktaya hâkim

durumdaki Hain Tepe ile Küçük Arıburnu üzerinde mevzilenmiş Türk askerlerinin açtığı tüfek ateşiyle karşılaştılar.

İngilizlere ait bazı kaynaklarda; "bu bölgede Türklerin en az dört makineli tüfekleri vardı" şeklindeki asılsız iddialarına karşılık, burada mevzilenmiş Türk kuvvetinin mevcudu yaklaşık 80 kişiden ibaretti. Onların gözetlediği sahile çıkan ilk kademede 1500

kişilik Anzak kuvvetinin, çıkarma filikalarını sahile yönlendiren istimbolaların üzerindeki makineli tüfeklerin ateşleriyle desteklendiği bilinmektedir. Neredeyse 20/1 oranındaki sayısal üstünlük ve sahile oldukça yakın mesafeden sağlanan makineli tüfek ateşi desteği avantajına sahip bir düşman karşısında buradaki Türk takımının çok fazla varlık göstermesi beklenemedi. Dolayısıyla Anzak Koyu ve bu koyu çevreleyen hâkim durumdaki arazi, saat 06:00 civarında tamamen Anzak kuvvetlerinin kontrolüne girmiştir.

Anzak Koyu; bilhassa Kaba Tepe yönünden gelebilecek, Türk topçusunun yan ateşlerine karşı büyük oranda koruma sağlayan bir konuma sahiptir. Bu korumayı sağlayan arazi kesimi, günümüzde büyük bölümü yok olmuş durumdaki MacLagan Sırtı idi.

Oldukça korunaklı konumu nedeniyle Anzak Koyu, muharebeler boyunca Anzak Kolordusu'nun en önemli ikmal bölgesi olarak kullanılmıştır. Ayrıca, Hain Tepe'nin Anzak Koyu'na bakan yamaçları da Anzak Kolordusu'nun ve bu kolordunun kuruluşunda bulunan ast birliklerin karargâhlarına ev sahipliği yapmıştır.

1985 yılında, buradaki koya resmen "Anzak Koyu" adı verilmiş, buna karşılık olarak, Avustralya hükümeti de benzer bir kararla Canberra yakınlarındaki bir sahile "Gallipoli" (Gelibolu) adını vermiştir ■

Anzak Koyu, korunaklı konumu nedeniyle muharebeler süresince Anzakların en önemli ikmal noktasıydı.

İlk Şehitler

Deniz seviyesinden 102 metre yüksekliğinde, zirve kesimi batıdan doğuya hafifçe yükselen oldukça düz bir yapıya sahip, Küçük Arıburnu ile Küçük Kemikli Burnu arasında uzanan sahil kesimine bütünüyle hâkim, bölgedeki en önemli yükseltilerdir. Özellikle Kanlı Sirt, Kırmızı Sirt, Merkez Tepe ve Bomba Sirtı'nın güney ucuna kadar uzanan ve İngilizler tarafından "İkinci Sirt" olarak adlandırılan silsilenin batı yamaçları ile Kırmızı Sirt'ın denize doğru uzanan kesimi, Hain Tepe üzerinden bütünüyle görülür. Yakın çevresindeki araziye karşı sağladığı hâkimiyet, bu tepeye taktik anlamda büyük önem kazandırır.

Anzak kolordusuna bağlı askerler, daha başlangıçta çıkarma düzenlerini kaybetmişler ve birbirinden yaklaşık 750 metre mesafedeki sahil kesimlerine çıkmaları gerekirken, sahil kesiminin en kuzeyinde belirlenen noktaya, Arıburnu ve civarına çıkmışlardı. Anzaklar, 25 Nisan 1915 Pazar günü sabahı saat 04:30'da Arıburnu ve civarındaki sahillere ayak bastıkları anda, Hain Tepe üzerinde ve yakınında bulunan az sayıdaki Türk askerinin tüfek ateşiyle karşılaştılar. Bu ateş altında karaya çıkan Anzak kolordusunun 1. Avustralya Tümeni'nin 3. Tugay'ına bağlı taburlar, düzenlerini kaybederek büyük bir karmaşanın içine düştüler.

Bu tepenin çevresinde uzanan kıyı hattı boyunca Anzak birliklerini ilk karşılayan birlik 27. Alay, 2. Tabur, 8. Bölük'ün 2. Takım'ıydı. Takım Komutanı Asteğmen Muharrem ve emrindeki 80 kadar askerden oluşan bu küçük Türk birliği, bir süre de olsa düşmanı Anzak Koyu-Arıburnu sahilllerinde oyalamayı başardı. Öncü kuvvet olarak

Çanakkale Muharebeleri sırasında Anzak Koyu sahilinden çekilen fotoğrafta, Hain Tepe'nin sahile doğru uzanan yamacının durumu görülüyor.

sahile çıkan 1500 kişilik Anzak kuvvetine ilk zayıyatını verdiren bu takım, mevcudundan beş altı kişi sağ kalana kadar savunmayı sürdürmüş, ancak takım komutanı yaralandıktan sonra, Hain Tepe'nin doğu yamaçlarından inerek Korku Deresi içinden geriye çekilmiştir. Hain Tepe, 25 Nisan 1915 günü saat 06:00 civarında Anzak kuvvetlerinin eline geçmiştir.

Sayısal üstünlüğü sürekli artan Anzak kuvvetleriyle çarpışırken, bu tepenin üzerinde ve civarında şehit düşen 2. Takım askerleri, Çanakkale Kara Muharebeleri'nin ilk şehitleri olarak tarihe geçtiler. Neredeyse tamamının ismini dahi bilmediğimiz bu meçhul kahramanlar, muharebelerin ilk anlarında burada, Çanakkale Cephesi'ndeki Türk direnişinin sembollerinden biri haline geldiler.

Burası, ilerleyen safhalarda, Anzak kolordusunun yerleşmeyi başardığı kıyı başı bölgesinin en önemli noktalarından biri olarak, Arıburnu Cephesi'ndeki muharebeler boyunca Anzak kuvvetlerinin elinde kaldı. Hem düşmanın

eline geçen ilk tepe olması, hem de Anzak topçusuna sağladığı mevzi-lenme olanakları, bu tepenin "Hain Tepe" olarak tanımlanmasına neden oldu.

Büyük Dere girişinde, Hain Tepe'nin güneybatı yamacında yer alan Şarapnel Vadisi Mezarlığı'nın girişini oluşturan merdivenlerin hemen sol yanında, üzerinde "Plugge's Plateau Cem. – Step Path 570 m" (Plugge Platosu Mezarlığı – Patika Uzunluğu 570 metre) yazılı bir tabela görülür. Bu tabelanın işaret ettiği patika üzerinden yüründüğünde, Hain Tepe'nin Anzak Koyu'na bakan üst kısmına varılır. Patikanın son bulduğu noktada, küçük bir açık alan yer alır. Bu küçük alan "Plugge's Plateau Cemetery" (Plugge Platosu Mezarlığı veya Hain Tepe Mezarlığı) önünde yer almaktadır.

Muharebeler sırasında oluşturulan ve günümüzdeki haliyle orijinal mezarlığın üzerine yapılmış olan Hain Tepe Mezarlığı'nda 12'si Avustralyalı, 8'i Yeni Zelandalı ve 1'i kimliği meçhul olmak üzere toplam 21 asker gömülüdür ■

Kuzey Sahili

Hain Tepe'nin batı yamacının denize uzanan bölümünün en uç noktası, Anzak Koyu'nun kuzey sınırını oluşturan ve deniz kenarında son bulan kesimdir.

Anzak Koyu içinde kuzey-güney doğrultusunda uzanan sahil çizgisi, Arıburnu'nda neredeyse 90 derece açı yaparak doğuya döner ve Anzakların "North Beach" (Kuzey Sahili) adını verdikleri sahil kesimini oluşturur.

North Beach olarak adlandırılan sahil kesimi, Çatal Tepe (No 1 Outpost) önüne kadar uzanmaktadır. Bazı kaynaklarda ve anlatımlarda, Arıburnu'nun doğusunda kalan bu bölgeye, yanlışlıkla Anzak Koyu denildiği tespit edilmiştir.

25 Nisan 1915 sabahında

çıkarmanın öncü grubunu oluşturan ilk Anzak kafesi, Türk topraklarına Arıburnu sahilinde ayak basmıştır ■

Nişancı Zirvesi

Anzak kolordusu; Gelibolu Yarımadası sahillerine yönelik çıkarma harekâtına katılmadan önce Mısır'da, Kahire yakınlarında ve piramitlerin bulunduğu bölgede eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. Anzak askerleri o dönemde piramitleri ve Sfenks'i yakından görmüşlerdir.

Eski Mısır uygarlığından kalmış eserlerden muhtemelen etkilenmiş olan Anzak askerleri, 25 Nisan 1915 sabahının ilk saatlerinde Arıburnu sahillerine yaklaştıkları sırada, arazideki bu doğal oluşumun silüetini Sfenks'e benzetmişler ve bu arazi şeklini "Sfenks" olarak tanımlamışlardır.

En çok bilinen ve kullanılan adıyla Sfenks olarak adlandırılan

bu doğal arazi şekli, Anzaklar tarafından "Cathedral Rock" (Katedral Kayası) ve "Sniper's Peak"

(Gizlenerek Ateş Eden Adamın Zirvesi) şeklinde değişik adlarla da tanımlanmıştır ■

Şafak Ayini

Arıburnu'ndan Anafartalar istikametine giden yol üzerinde, yolun her iki yanında, Anzakların "North Beach" (Kuzey Sahili) olarak tanımladıkları sahil kesiminde ve Sfénks'in hemen önündeki alanda Anzak tören alanı yer alır.

Deniz tarafındaki kısmının sahil kenarındaki alçak duvarın üzerinde, ANZAC "Australia & New Zealand Army Corps" (Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu) yazısı bulunur.

Yol kenarındaki iki ayrı noktada yer alan merdivenlerden bu bölüme inildiğinde, yolun alt kesiminde yer alan duvar üzerinde, Çanakkale Kara Muharebeleri'nin çeşitli evrelerine ait, resimlerle desteklenmiş Türkçe ve İngilizce bilgilerin yer aldığı metinler vardır.

Her yıl 25 Nisan sabahı,

Avustralya ve Yeni Zelanda'dan gelen ziyaretçiler, Anzak askerlerinin 25 Nisan 1915 sabahı Arıburnu civarında karaya ayak bastığı saat olan 04:30'da başlayan bir anma töreni yaparlar. Türkiye'den de bazı kurumların ve ziyaretçilerin katıldığı törenlerde, geçmişte bu topraklarda yaşanan muharebelerde hayatını kaybeden askerler anıldığı gibi acı savaş tecrübelerinin bir daha yaşanmaması için barış ve dostluğun önemi vurgulanır.

1915 yılında, muharebeler döneminde, günümüzdeki bu tören alanının sahilinde, Anzak kuvvetlerinin "William" adını verdikleri bir iskele bulunmaktaydı. 1915 yılı sonbaharı geldiğinde, William İskelesi'nin hemen önünde "Milo" adlı küçük bir buharlı gemi, kış koşullarına hazırlık kapsamında dalgakıran görevi görmesi amacıyla, 26 Ekim 1915

günü İngilizler tarafından karaya oturtulmuştur. Adı geçen geminin enkazı uzun yıllar burada kalmış, ancak 1950'li yıllarda Türk tabyalarındaki toprak, sığ sulardaki gemi enkazları ve muharebe alanlarındaki bazı kalıntılarla birlikte "hurda" olarak satılmıştır.

Denizin durgun ve berrak olduğu günlerde, Milo adlı geminin yaklaşık 5 metre dipte duran karinasına ait bir bölümün koyu renkteki silüeti, hâlâ görülebilmektedir.

Önceki yıllarda Arıburnu Anzak Mezarlığı'nın bulunduğu yerde yapılan Anzak Şafak Ayini'nin, bu ayine katılanların sayısının her geçen yıl artması nedeniyle daha uygun bir alanda yapılması kararlaştırılmış ve 1999 yılında günümüzdeki tören alanının düzenlenmesine başlanmıştır. Anzak tören alanı, 25 Nisan 2000 tarihinde hizmete açılmıştır ■

Efsanevi Anlar

Mehmetçiğe Saygı Anıtı, Albayrak Sırtı üzerinde, yolun sağ yanında yer almaktadır. Anıtın bulunduğu nokta, yaklaşık olarak Albayrak Sırtı'nın güney ucudur. Anıt, 1992 yılında Kültür Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılmıştır.

Anıtın ilk yapıldığı dönemde, eski Avustralya Genel Valisi Lord Casey kaynak gösterilerek kaidesinde yer alan ifadeler şu şekildeydi:

"25 Nisan 1915 günü Conkbayırı'nda Türkler ve Birleşik Kuvvetler arasında korkunç siper savaşları oluyor. Siperler arasında 8-10 metre mesafe var. Süngü hücumundan sonra savaşa ara verildi. Askerler siperlerine çekildi. Yaralılar ve ölümler toplanıyor. İki siper arasında açıkta ağır yaralı ve bir bacağı kopmak üzere olan İngiliz yüzbaşı avazı çıktığı kadar bağıyor, ağlıyor, kurtarın diye yalvarıyordu. Ancak hiçbir siperden kimse çıkıp yardım edemiyordu. Çünkü en küçük bir kıpırdanışta yüzlerce kurşun yağıyordu.

Bu sırada akıl almaz bir olay oldu. Türk siperlerinden beyaz bir iç çamaşırı sallandı. Arkasından aslan yapılı bir Türk askeri silahsız siperden çıktı. Hepimiz donup kaldık. Kimse nefes alamıyor, ona bakıyorduk. Asker yavaş adımlarla yürüyor, siperdekiler kendisine nişan almış bekliyordu.

Asker yaralı İngiliz subayını okşar gibi yerden kucakladı, kolunu omzuna attı ve bizim siperlere doğru yürümeye başladı. Yaralıyı usulca yere bırakıp, geldiği gibi kendi siperlerine döndü. Teşekkür bile edemedik. Savaş alanlarında günlerce bu kahraman Türk askerinin cesareti, güzelliği ve insan

sevgisi konuşuldu.

Dünyanın en yürekli ve kahraman askeri Mehmetçiğe derin sevgi ve saygılar.

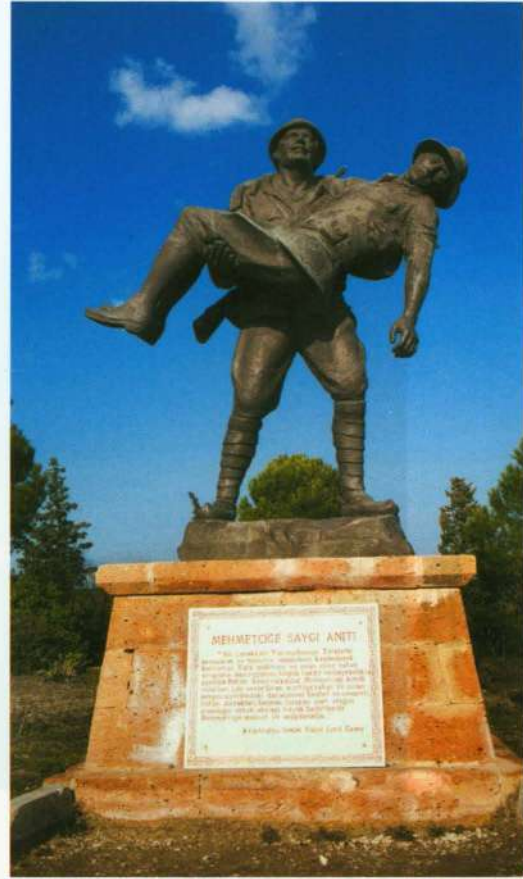
Üsteğmen Casey (Sonradan Avustralya Genel Valisi olmuştur)"

Mehmetçiğe Saygı Anıtı olarak tanımlanan bu anıt, yukarıdaki ifadelerle örtüşen formda tasarlanarak yapılmıştır.

Ancak, sonraki yıllarda yapılan araştırmalar, yukarıda yer alan ifadelerin hiçbir yerde kayıtlı olmadığını ve gerçek dışı olduğunu göstermiştir. Bu haliyle kitabe yazılı olanlara bakıldığında, daha ilk cümleden gerçeğe aykırı ifadeler dikkat çekicidir. Çünkü Çanakkale Kara Muharebeleri'nin ilk günü olan 25 Nisan 1915'te Conkbayırı'nda karşılıklı siperler bulunmadığı gibi herhangi bir çarpışma da olmamıştır. Söz konusu kitabe sonradan kaldırılmış, yerine yine Lord Casey adıyla Türk askerini öven bir başka ifadenin yazılı olduğu, günümüzde mevcut kitabe konulmuştur. Fakat bu kitabe de yer alan metin tartışmaya açık olduğu gibi Türkçe açısından da önemli hatalar içermektedir.

Anıtın kitabesinde yer alan metinlerdeki sözleri söylediği iddia edilen Lord Casey'in genel vali olduğu dönemde, Türkiye'nin Avustralya'daki ilk büyükelçisi olarak görev yapan Baha Vefa Karatay'ın, *Mehmetçik ve Anzaklar* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1987) adlı bir kitabı bulunmaktadır.

Baha Vefa Karatay başta Lord Casey olmak üzere karşılaştığı Avustralyalıların 1915 yılında Gelibolu Yarımadası'nda yaşadıklarını ve Türkler hakkındaki izlenimlerini adı geçen kitabında kaleme almıştır. Lord Casey ile ilk ve sonraki

karşılaşmaları, aralarında geçen konuşmaların ne mealde olduğu anlatılmaktadır. Anlatılanların içeriğine bakıldığında, bugün anıtın kaidesinde yer alan ifadelerden daha farklı olduğu görülmektedir. Karatay, Lord Casey ile ilk kez güven mektubunu sunma töreninde karşılaştığını ve törenden sonra kendisine şu sözleri söylediğini ifade etmektedir:

"Biz Avustralyalılar, sizleri Gelibolu'da tanımış ve sevmişizdir. Ben de o savaşa teğmen rütbesiyle katılmış bir Anzak'ım. O kanlı fakat her iki tarafın da mertçe sürdürdüğü savaşta edindiğim itibaları, aynı sıcaklıkla yüreğimde taşıyorum." ■

Unutulan Kahramanlar

Albayrak Sirtı üzerinde yolumuza devam ederken, Kanlı Sirt Kitabesi'ne gelmeden yaklaşık 150 metre önce yolun sağ yanında tabelası ve genelde gönderinde dalgalanan Türk bayrağının bulunduğu bayrak direğinin dikili olduğu noktadan Karayörük Deresi yatağına doğru inen taş basamaklı bir merdiven bulunur. Karayörük Deresi Şehitliği, bu merdivenin ulaştığı noktada, dere yatağına gelmeden önce, Albayrak Sirtı'nın doğu yamacı üzerinde küçük bir düzlükte yer alır.

Gerçek şehitlik alanının yakınına 2006 yılında yaptırılan temsili bir şehitliktir. Şevki Paşa Haritası'nın 17 no'lu paftasında da işaretlenmiş olan Karayörük Deresi Şehitliği, çoğunlukla Kanlı Sirt üzerindeki

muharebelerde görev yapan 16. tümen personelinden şehit olanların gömüldüğü bir şehitlik alanıdır.

Gerçek şehitlik alanının yer aldığı

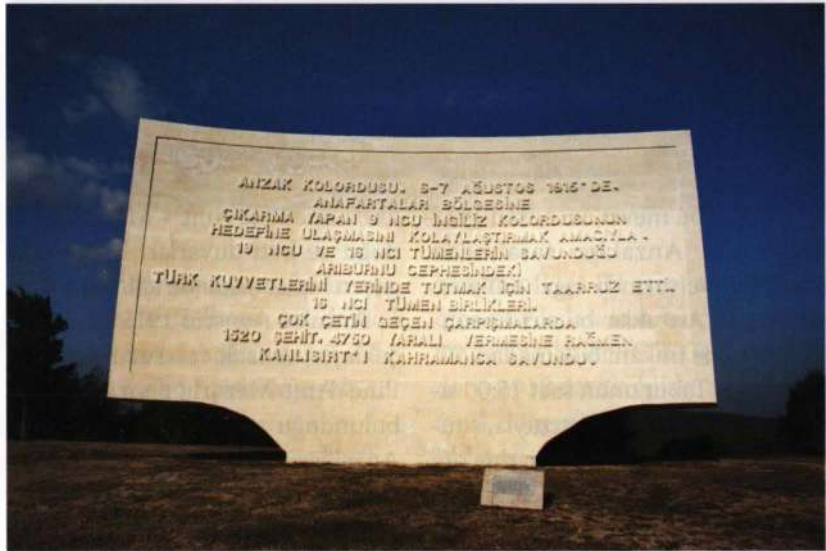
bölümde ise isimleri tespit edilmiş durumdaki 1153 kişiden daha fazla şehidimizin gömülmüş olduğu tahmin edilmektedir ■

Kanlı Sirt Kitabesi

Büyük Savunma

14 Kasım 1980 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından korunması gereken kültürel varlık olarak tescil edilen Kanlı Sirt Kitabesi; Kaba Tepe-Conkbayırı yolu kenarında, Kanlı Sirt'ın doğu ucunda yer alır.

25 Nisan 1915 sabahı Kaba Tepe sahilini ateş altına alabilecek şekilde mevzilenmiş olan, Yüzbaşı Sadık komutasındaki 7. Dağ Topçu Bataryası, muhtemelen kitabenin bulunduğu bölgede veya yakınında mevzilenmiş olmalıdır. 9. Topçu Alayı'nın 3. Tabur'una bağlı olan bu batarya, Arıburnu sahilini görme-
yen bir mevkiye bulunduğundan, 25 Nisan 1915 sabahı Anzak çıkarmasının başladığı saatlerde, çıkarmaya müdahale edememiş ve saat 07:00 civarında Anzakların baskınına

uğrayıp dört topundan üçünü düşmana kaptırmıştır. Düşmana kaptırılan bu toplar, saat 08:00'de Topçular Sirtı üzerinden başlayan 27'nci

Alay'ın taarruzu sırasında, Binbaşı İbrahim (Çetiner) komutasındaki 1. Tabur tarafından saat 15:00 civarında geri alınmıştır ■

Siper Savaşları

Arıburnu Cephesi'nin güney kanadının en önemli direnme noktası olan bu düz arazi, doğudan batıya doğru uzanan küçük bir plato şeklinde olup en yüksek noktasında 126 metre rakıma ulaşır.

Her iki taraf için de önemli ve kritik olan bu mevzi, 25 Nisan 1915 sabahında Anzaklar tarafından saat 07:00 civarında işgal edilmiştir. Ancak Anzaklar bu sırt üzerinde yerleşme imkânı bulamadan, 27. Alay'ın, 1. Tabur'unun saat 15:00 sıralarındaki süngü taarruzuyla, şimdiki Lone Pine Anıt-Mezarlığı'nın denize bakan yamacına kadar geri atılmışlar ve donanmanın ateş desteği altında söz konusu yamaç üzerinde mevzilenmeyi başarmışlardır.

25, 26, 27, 28 Nisan 1915 günleri ile 1 ve 19 Mayıs 1915 günlerinde her iki tarafın taarruz ve karşı

taarruzlarıyla Kanlı Sirt üzerinde çok şiddetli ve kanlı çarpışmalar yaşanmıştır. 1 Mayıs 1915 günü gerçekleşen Türk taarruzundan sonra bu sırt "Kanlı Sirt" olarak anılmaya başlanmıştır.

19 Mayıs-6 Ağustos 1915 tarihlerinde her iki tarafın ön hat siperleri, Lone Pine Anıt – Mezarlığı'nın doğu ve batı duvarları hizasından geçen hatlar şeklinde kalmıştır.

Ancak 6 Ağustos 1915 günü gerçekleşen Anzak taarruzu ile Lone Pine Anıt-Mezarlığı'nın üzerinde bulunduğu arazi parçası tamamen Anzakların eline geçmiştir. 16. Tümen Komutanı Albay Rüştü (Sakarya) komutasındaki Türk birlikleri, "7 bin 164 zayıat" vermesine rağmen Kanlı Sirt üzerindeki Anzak ilerleyişini, Lone Pine Anıt-Mezarlığı'nın doğu yönündeki hatta durdurmayı başarmıştır.

Her iki taraftan da binlerce askerin canına mal olan Kanlı Sirt üzerindeki çarpışmalar, genelde siper savaşları şeklinde geçmiştir. Bu bölgedeki karşılıklı siper hatları, muharebelerin sonuna kadar 6-10 Ağustos 1915 günlerindeki Kanlı Sirt Muharebesi sonucunda aldığı şekliyle kalmıştır.

Lone Pine Anıt-Mezarlığı içindeki şapel şeklindeki yapının bulunduğu nokta, Şehitler Tepesi olarak tanımlanan küçük bir yükseltinin bulunduğu yerdir.

Muharebeler sonrasında bu noktaya, Arıburnu Cephesi'nin sol kanadından sorumlu olarak görev yapan 16. Tümen'in anısına, Türk tarafınca bir anıt yaptırılmıştır. Ancak söz konusu anıt, işgal döneminde Lone Pine Anıt-Mezarlığı yapılırken tamamen yıkılıp, yok olmuştur ■

Kırılan Bedenler

Kanlı Sirt ile Merkez Tepe arasında yer alan ve ortalama olarak 124 metre yükseklikteki bu platonun batıya doğru olan uzantısı neredeyse deniz kıyısına kadar ulaşır.

25 Nisan 1915 günü saat 08:00'de Kemal Yeri üzerinden 27. Alay ile başlayan Türk karşı taarruzunun, doğu yamacına ilerlediği zamana kadar yaklaşık 4,5 saat savunmasız kalan bu sırtta, Anzak birlikleri kolayca ilerlediler. Ancak 27. Alay'ın makineli tüfek bölümünün Sancak Tepe civarında mevzilenerek açtığı makineli tüfek ateşi nedeniyle, Kırmızı Sirt üzerinde yerleşme olanağı bulamadılar ve yolun sol tarafında görülen siperleri (Anzak ön hatları) kazarak sırtın batı kısmına yerleştiler.

Muharebelerin ilk günlerinde, özellikle 27 Nisan 1915 günü saat 07:30'da başlayan Türk taarruzu ile bu sırt üzerinde tesis edilen hatlar, 1 Mayıs 1915 Türk taarruzu sonucunda Anzak hatlarına 40-70 metre kadar yaklaştırılmıştır.

Bu bölgede bulunan her iki tarafın siper hatları, muharebelerin sonuna kadar pek fazla değişikliğe uğramamıştır.

19 Mayıs 1915 Türk taarruzu sırasında Albay Hasan Askeri Bey komutasındaki 2. Tümen birlikleri, kahramanca yaptıkları hücumlar sırasında bu sırt üzerinde ağır zayiata uğramış ve "1479 şehit", "2788 yaralı" olmak üzere, 4,5 saat gibi bir sürede "4267 zayıat" vermiştir.

24 Mayıs 1915 günü 9 saat süreyle ilan edilen ateşkes sırasında 2. Tümen personelinin şehit düşenlerin birçoğu, yattıkları yerin hemen yanında bu araziye gömülmüşlerdir. Bu nedendir ki Çanakkale muharebe alanlarının neredeyse tamamı için geçerli olabilecek bir söz,

İstiklal Marşı şiirinden alınan aşağıdaki dizeler, bilhassa bu daracık alanda bir kez daha hatırlanmalıdır. *"Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı Düşün altındaki binlerce kefensiz yatamı..."*

Çanakkale muharebe alanları dâhilinde gezi güzergâhına yakınlığı itibarıyla günümüze ulaşmış en belirgin siperlerin yer aldığı Kırmızı Sirt üzerinde, söz konusu Anzak siperlerinin hemen karşısında

bulunur. Her iki taraf siperlerinin arasında kalan insansız bölge üzerinde İngilizler (CWGC) tarafından, 1918-1923 yılları arasındaki işgal döneminde yapılmış mezarlıkların en küçük örneklerinden biridir.

Yaklaşık olarak 16x25 metre ebatlarında bir alanı kaplayan Johnston's Jolly Mezarlığı'nda 39'u Avustralyalı, 1'i Yeni Zelandalı ve 141'i kimliği belirsiz olmak üzere, toplam 181 savaş ölüsü gömülmüştür ■

Kritik Mevzi

2 5 Nisan 1915 sabahı Anzak çıkarmasının başladığı anda, Arıburnu Cephesi boyunca uzanan sırt hattının neredeyse tam merkezinde bulunan, yaklaşık 132 metre rakımlı Merkez Tepe, tam anlamıyla savunmasız bir durumdaydı.

Anzak çıkarması başladıktan yaklaşık yarım saat sonra, 27. Alay, 2. Tabur, 8. Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik, ihtiyatta tuttuğu 3. Takım'dan Ahmet Çavuş komutasına verdiği iki mangayı, savunmasız durumdaki bu tepenin denize bakan yamacı üzerinde bulunan siperlere gönderdi.

Merkez Tepe'ye ulaşp buradaki siperlere yerleşen Ahmet Çavuş ve emrindeki iki manga, bir süre sonra, sağ ve sol yanlarında beliren üstün Anzak kuvvetleri karşısında daha fazla dayanamadılar ve saat 07:00 öncesinde Edirne Sırtı (Mortar Ridge-Havan Sırtı) istikametinde, doğu yönünde geri çekildiler.

25 Nisan 1915 günü saat 08:00'de başlayan 27. Alay'ın karşı taarruzu sırasında Merkez Tepe, Binbaşı Halis (Ataksor) komutasındaki 3. Tabur'un sorumluluk bölgesi içindedi. 3. Tabur, Merkez Tepe üzerinden aşmakta olan Anzak ilerleyişini, tepenin doğu yamaçları boyunca geri atmayı başardı. Buna karşılık Anzaklar, Merkez Tepe'nin zirve noktası (Courtney's & Steel's Post Mezarlığı'nın bulunduğu nokta) üzerinde buldukları, muharebeler başlamadan önce Türkler tarafından kazılmış ve bir süre önce Ahmet Çavuş ile askerlerinin terk ettiği siperlere yerleştiler.

Buradaki mevzilerini sürekli güçlendiren Anzaklar, kendi cephe hatları üzerindeki en kritik mevzilerden biri olan Merkez Tepe'yi,

muharebelerin son gününe kadar ellerinde tutmayı başardılar.

1 ve 19 Mayıs 1915 günlerinde Türk kuvvetlerinin Arıburnu Cephesi'nin tamamını kapsayan taarruzları da sonuçsuz kalmıştı. Bu taarruzlar sonucunda elde edilen tek kazanç, Merkez Tepe önlerindeki Türk hatlarının, Anzak hatlarına 35-40 metre kadar yaklaşmış olmasıydı. Buradaki karşılıklı siperler, Anzak kuvvetlerinin Arıburnu Cephesi'ni boşalttığı 20 Aralık 1915 gününe kadar pek fazla değişikliğe uğramamıştır.

Merkez Tepe, 27 Nisan 1915 günü bu tepe ve civarındaki çarpışmalar sırasında hayatını kaybeden 1. Avustralya Tugayı Komutanı Albay Henry Normand MacLaurin'in anısına Anzaklar tarafından, "MacLaurin Tepesi" olarak tanımlanmıştır.

Merkez Tepe üzerinde yer alan Courtney's & Steel's Post Mezarlığı, tepenin güney kesimi üzerinde 1919-1923 yılları arasındaki

dönemde inşa edilmiştir.

Arıburnu Cephesi'ndeki muharebeler sırasında Merkez Tepe ve yakın çevresinde yer alan Anzak mevzilerinin bazı kritik kesimleri iyice berkitilerek, kuvvetli birer direnek noktası haline getirilmiştir.

Bunlardan Merkez Tepe'nin kuzeyinde yer alan direnek noktası; Anzak kolordusundan 14. Tabur Komutanı Yarbay Richard Courtney anısına "Courtney's Post", güneyinde yer alan bir diğeri ise Binbaşı Thomas Steel anısına "Steel's Post" olarak adlandırılmışlardır. Sonradan yapılan mezarlık da söz konusu direnek noktalarının adıyla anılmıştır.

18x17 metre boyutlarında, dikdörtgen şeklindeki mezarlık güneydoğuya dönüktür. Toplam kapladığı alan 306 metrekareyi bulmaktadır. Mezarlıkta; 4'ü İngiliz, 60'ı Avustralyalı, 1'i Yeni Zelandalı ve 160'ı kimliği belirsiz olmak üzere, toplam 225 asker gömüldür ■

Yarbay Hüseyn Avni Bey ve Çataldere Şehitlikleri

Şehit Komutanlar

66

Çanakkale Cephesi'ndeki muharebeler sırasında askerlerinin şevk ve cesaretini artırmak amacıyla alay komutanları dahi ön hatlarda çarpışmalara katılmışlardır. Bunun en belirgin kanıtı, Çanakkale'de şehit düşen 15 alay komutanımızdır.

Şehit düşen ve sadece üçünün mezar yerini bildiğimiz alay komutanlarının, alay numaralarına göre sıralanmış listesi aşağıdadır:

- 1- 14'üncü Alay Komutanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey
- 2- 15'inci Alay Komutanı Binbaşı İbrahim Şükrü Bey
- 3- 16'ncı Alay Komutanı Yarbay Hakkı Bey
- 4- 17'nci Alay Komutanı Binbaşı Hüseyn Hilmi Bey
- 5- 18'inci Alay Komutanı Yarbay Abdülkadir Bey
- 6- 20'nci Alay Komutanı Yarbay Mehmet Halit Bey
- 7- 21'inci Alay Komutanı Yarbay Yusuf Ziya Bey
- 8- 25'inci Alay Komutanı Yarbay Ali Nail Bey
- 9- 33'üncü Alay Komutanı Yarbay Ahmet Şevki Bey
- 10-39'uncu Alay Komutanı Binbaşı Ali Bey
- 11-41'inci Alay Komutanı Yarbay Ahmet Fuat Bey
- 12-45'inci Alay Komutanı Yarbay Mehmet Refik Bey
- 13-47'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tevfik Bey
- 14-55'inci Alay Komutanı Binbaşı Hasan Tahsin Bey
- 15-57'nci Alay Komutanı Yarbay Hüseyn Avni Bey

57'nci Alay Komutanı Yarbay Hüseyn Avni Bey, mezar yeri bilinen komutanlarımızdan biridir. Kendisi, 13 Ağustos 1915 günü saat 17:00 civarında karargâh çadırının yakınında bir top mermisinin

YARBAY HÜSEYİN AVNİ BEY ŞEHİTLİĞİ

ÇATALDERE ŞEHİTLİĞİ

patlaması sonucu şehit düşmüştür. Mezar yerleri bilinen diğer iki alay komutanımız ise Büyük Anafarta Köy Mezarlığı'nda mezarları yan yana olan 20. Alay Komutanı Yarbay Mehmet Halit Bey ile 21. Alay Komutanı Yarbay Yusuf Ziya Bey'dir.

Conkbayırı'na çıkan yoldan Quinn's Post Mezarlığı ve Yüzbaşı Mehmet Şehitliği'nin hemen güneyinden ayrılan bir başka yol ile Yarbay Hüseyn Avni Bey'in mezarına ulaşmak mümkündür.

Üzerinde "57. Alay Komutanı Avni Bey Şehitliği" yazan bir tabela ile işaretlenmiş olan yol, 600 metre kadardır. Yol güneydoğu yönünde Kesik Dere'ye doğru inmekte, sonra da Edirne Sırtı'nın güney ucunda bir otopark ile noktalanmaktadır.

Parmaklıklarla çevrili mezarın kuzey ucunda, üzerinde Yarbay Hüseyn Avni Bey'in fotoğrafı ve aşağıdaki yazı bulunan mermer bir kaide yer almaktadır:

"Kahraman 57. Alay Komutanı Yarbay Ali Oğlu Hüseyn Avni.

Şehit. 31 Temmuz 1331 – 13 Ağustos 1915. Ruhuna Fatiha”

Yarbay Hüseyin Avni Bey’in mezarı, 14 Kasım 1980 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Çataldere Şehitliği ise Yarbay Hüseyin Avni Bey’in mezarının bulunduğu noktanın yaklaşık 25 metre doğusunda Çataldere’nin batı kenarında bulunur. Hüseyin

Avni Bey Şehitliği seviyesinden daha aşağıda olduğundan, yekpare granit bloklardan oluşan basamaklı bir yol ile ulaşılan “temsili” bir şehitliklerdir. Bu bölgede yer alan gerçek şehitlik alanı ise günümüzdeki temsili şehitlik alanının tam karşısında, Çataldere’nin doğu kenarındaki arazidedir.

Şevki Paşa Haritası’nın 17 no’lu paftasından anlaşıldığına göre, Arıburnu bölgesinde bulunan

şehitlikler içinde en geniş alanı kaplayan şehitliklerdir. Harita üzerinden yapılan ölçümde, yaklaşık olarak 3 bin 600 metrekarelik bir alanı kapsadığı tespit edilmiştir.

Bu şehitlikte; 2., 5., 16. ve 19. tümenlere bağlı alayların personellerinden muharebelerde şehit düşenler gömülmüşlerdir. Şehitlerden isimleri tespit edilebilenlerin sayısı 2 bin 835’tir ■

Yüzbaşı Mehmet Şehitliği

Bomba Sırtı’nın Ucunda

5 7. Alay Şehitliği’ne gelmeden önce, Bomba Sırtı’nın güney ucunda, yolun hemen sağ yanında ve Quinn’s Post Mezarlığı’nın tam karşısında Yüzbaşı Mehmet Şehitliği yer alır. Yapım tarihi kesin olarak tespit edilememiştir.

Şehitliğin üzerinde bulunan plakada yer alan isim; “Yüzbaşı Mehmet” olarak belirtilmiştir. Bazı kaynaklarda Yüzbaşı Mehmet’in 27. Alay’da, diğer bazı kaynaklarda ise 57. Alay’da bölük komutanı olduğu yazılıdır. Milli Savunma Bakanlığı Personel Dairesi’nin 1998 yılında yayımladığı *Şehitlerimiz* adlı eserde 57. Alay, 2. Tabur, 6. Bölük Komutanı Kıdemli Yüzbaşı Mehmet Efendi’nin ismi bulunmakta ve 26 Nisan 1915 günü şehit düştüğü belirtilmektedir.

Mehmet İrdesel’in 1973 yılında yayımlanan *Çanakkale Savaşları ve Harp Sahaları Rehberi* adlı eserinin 113. sayfasında Yüzbaşı Mehmet Şehitliği ile ilgili olarak şunlar yazılıdır:

“İngilizlerin Quinn’s Post Mezarlığı karşısındadır. Mezar taşının ön

yüzünde 1915 – 27. Alay Yüzbaşı Mehmet, yan tarafında ise Yüzbaşı Alaattin diye yazılıdır.”

Yukarıda yer alan ifadede belirtilen Yüzbaşı Alaattin ismi, günümüzde söz konusu şehitlikte bulunmamaktadır. Ancak şu husus bilhassa vurgulanabilir ki Yüzbaşı

Mehmet Şehitliği’nin bulunduğu mevki, Türk hatlarının düşman hatlarına en çok yaklaştığı mevki-lerden biri olduğundan dolayı, şehitlik ve yakın çevresinde mezar yeri bilinmeyen birçok şehidimizin gömülü olması kuvvetle muhtemeldir ■

El Bombası Savaşı

Quinn's Post Karakolu, 57. Alay Şehitliği'nin bulunduğu kesimden itibaren güney yönünde uzanan Bomba Sırtı'nın başlangıç bölümüne, Anzaklar tarafından verilen isimdir.

Anzak kuvvetleri, 25 Nisan 1915 sabahında Arıburnu civarında başlayan çıkarma harekâtı sonrasında, kıyıdaki zayıf Türk savunmasını aştıktan sonra derinlikteki araziye ilerlemişler ve öncü kıtalarıyla saat 07:00 civarında bu bölgeye ulaşmışlardır. Yolun sol tarafındaki Quinn's Post Mezarlığı'nın kuzey yönünde kalan ve üzerinde haç işareti bulunan duvarın yer aldığı kesim, güneydeki Kaba Tepe yönünde sahilin hemen yakınında yer alan Kel Tepe'nin az ilersindeki kıyı şeridinden başlayan Anzak hatlarının

Kanlı Sırt, Kırmızı Sırt ve Merkez Tepe üzerinden devam ederek ulaştığı son noktadır. Quinn's Post Mezarlığı'nın kuzeye bakan

duvarının Korku Deresi'ne yönelen kesiminde son bulan Anzak siperlerinin 5-8 metre sonrasında ise Türk siperleri bulunmaktaydı ■

Kesik Dere Şehitliği

Cephe Hattındaki Alaylar

Quinn's Post Mezarlığı ile Yüzbaşı Mehmet Şehitliği'ni geçtikten hemen sonra, yolun sağ yanında yer alan otoparkın kuzey ucunda ve Kesik Dere'nin yatağına yakın bir mevkide yer alır.

Şehitliğin asıl yeri, mevcut şehitliğin karşısında, dere yatağının diğer tarafında, Edirne Sırtı'nın batı yamacı üzerindedir.

Arıburnu Cephesi'nin sağ kanadının bir bölümünü oluşturan buradaki cephe hattında, bilhassa 27. ve 57. alaylara bağlı birlikler görev yapmışlardır. Ancak bu bölgedeki muharebelere 18., 64. ve 72. alaylardan da birliklerin katıldığı olmuştur. 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in emir ve komutası altında

buradaki muharebelere katılan alayların personelinden şehit düşenlerin bir kısmı, bu şehitliğe gömüldü.

Şehitliğin kitabesine göre burada yatan şehitlerimizden isimleri tespit edilenlerin sayısı 1115'tir ■

Muharebelerin Sembol Alayı

Mimar Nejat Dinçel tarafından tasarlanan 57. Alay Şehitliği, 1992 yılında Kaba Tepe-Conkbayırı yolu kenarında Kılıç Bayırı'nın güney ucunda, Bomba Sırtı'nın kuzeyinde ve muharebeler sırasında Anzak askerlerinin "Chess Board" (Satranç Tahtası) adını verdikleri bölgede, Kültür Bakanlığı-Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü tarafından inşa edilmiş, bütünüyle sembolik bir şehitliktir. Şehitlik; şadırvan, açık namazgâh, sembolik mezarlık ve anıttan oluşmaktadır.

Girişin hemen yanında torunun elini tutmuş şekilde tasarlanmış olarak yapılan ve Türkiye'nin en yaşlı gazisi iken 10 Eylül 1994'te, 108 yaşında vefat eden Hüseyin Kaçmaz'ın bronz heykeli bulunmaktadır.

Girişin sol yanındaki çimenlik alanda yere konulmuş mermer üzerinde, Atatürk'ün 1918 yılında gazeteci Ruşen Eşref ile yaptığı mülakat sırasında bizzat kendisinin anlattığı "Bomba Sırtı Vakası" yazılıdır.

Yine girişin tam karşısında şehitliğin doğu duvarında 57. Alay'ın 25 Nisan 1915 günü taarruzunu temsil eden bir rölyef bulunur. Rölyef yaklaşık olarak 45 metre kadardır. Şadırvan ve açık namazgâh şehitliğin güney tarafında yer alır. Şehitliğin sembolik mezarlık kısmının kemerli bir girişi olup, bu girişten başlayan yürüyüş bölümü kuzey duvarında yer alan anıtın önünde son bulur.

Yürüyüş bölümünün önünde son bulduğu kuzey duvarının üstünde, 57. Alay'ın muharebelerdeki safahatını kısaca anlatan ve alayın şehit düşen personelinden bir bölümünün isimlerinin yazılı olduğu mermer bir plaka yer alır.

Şehitliğin eğimli zemini

üzerinde, şehit düşen alay personelinin isimlerinin yazılı olduğu 500 adet baş taşı bulunmaktadır. Milli Savunma Bakanlığı Personel Dairesi Başkanlığı tarafından 1998 yılında yayımlanan *Şehitlerimiz* adlı eser üzerinde yapılan araştırma sonucunda, 57. Alay'ın Çanakkale Muharebeleri sırasında şehit düşen personelinden 1868 kişinin isimlerinin bulunduğu saptanmıştır. Tespit edilen 1868 isim ile şu an 57. Alay Şehitliği'nde yer alan 500 isim karşılaştırılmış ve sadece 3 ismin, belirlenen 1868 isim arasında bulunduğu saptanmıştır.

57. Alay Şehitliği, 2011 yılı 25 Nisan törenlerine yetiştirilmek kaydıyla yeniden düzenlenmiştir. Yapılan düzenleme çalışmaları sonucunda 57. Alay Şehitliği, bünyesindeki hatalardan arındırılmış ve her yıl burada yapılan törenlerin icrasını kolaylaştıracak bir biçime kavuşmuştur.

57. Alay Karargâhı'nın Arıburnu Cephesi'ndeki muharebeler sırasında bulunduğu yer ise şehitlik anıtı hizasında, Kesik Dere'nin batı yamacıdır. Bu karargâh yeri hakkında bize fikir veren en belirgin

ifade, Atatürk'ün "Arıburnu Muharebeleri Raporu" adlı eserindeki ifadesidir:

"Arıburnu Kuvvetleri Kumandanlığından ayrılarak 17 Mayıs 1915 saat 09.20'de Kemalî'ni terk ettikten sonra, Kesikdere membaı yakınında bulunan 57. Alay Karargâhı'na giderek orada bugün doğrudan doğruya emrim altında bulunan 57., 64. ve 72. alay kumandanlarını çağırdım. Kendileriyle gerek mevcut vaziyetleri ve gerek malum olan 19 Mayıs 1915 hücumu için hazırlıklar vesaire hakkında gece yarısına kadar görüştüm..."

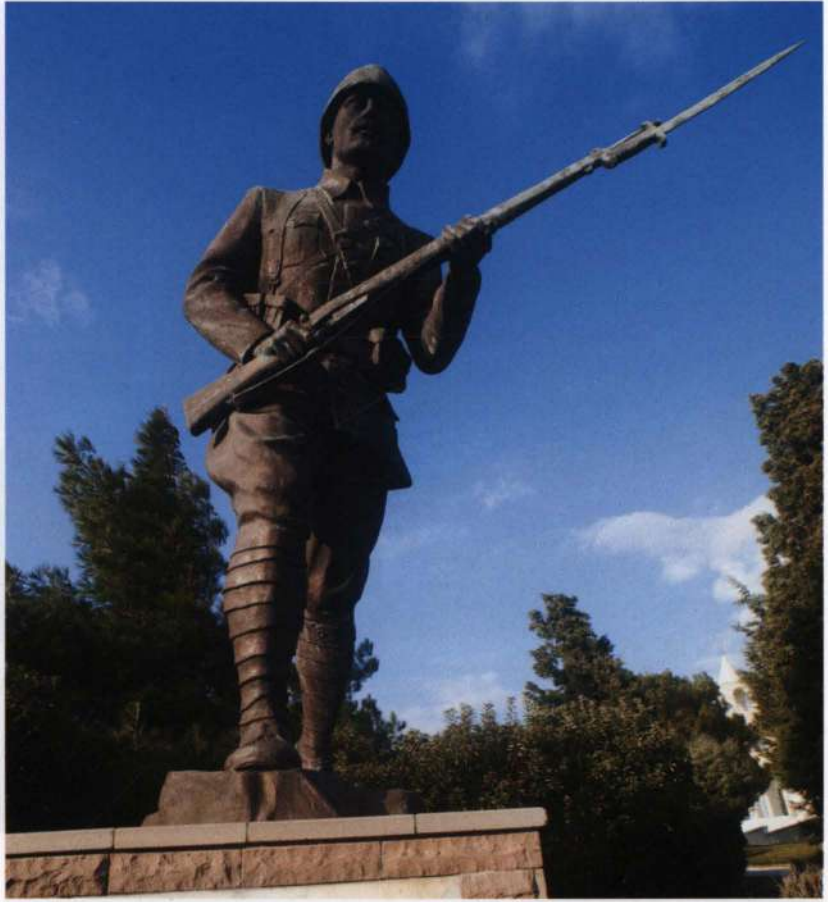
Atatürk'ün, bu ifadesindeki tarife göre 57. Alay Karargâhı'nın, günümüzdeki 57. Alay Şehitliği'nin doğu tarafında, Kesik Dere yatağının adı geçen şehitliğe doğru uzanan yamaç üzerindeki bir noktada yer almış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu nokta ile ilgili muhtemel olan bir diğer konu ise 13 Ağustos 1915 günü saat 17:00 civarında şehit düşen 57. Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey'in de o gün bu karargâh yeri yakınlarında bir top mermisinin patlaması sonucu şehit olmasıdır ■

Cephedeki Asker

Türk Askerine Saygı Anıtı; Kılıç Bayırı'nın güney ucunda, 57. Alay Şehitliği'nin batısında yer alan otoparkın kuzey kenarındadır. Anıt; heykeltıraş Prof. Tankut Öktem tarafından tasarlanmış, taarruza kalkmış Mehmetçigi simgeleyen, bronzdan bir heykeldir.

Kültür Bakanlığı tarafından 1992 yılında yaptırılan anıt, vatani hayatını kaybeden askerlerimize adanmıştır.

Türk Askerine Saygı Anıtı'ndaki heykel, bölgedeki en güzel eserlerden biri olarak değerlendirilir ■

Cesaret Tepe ve Mehmet Çavuş Anıtı

Amansız Mücadele

Cesaret Tepe, deniz seviyesinden yaklaşık 157 metre yüksekte yer alan ve günümüzde üzerinde Mehmet Çavuş Anıtı yükselen küçük bir yükseltidir. Bu mevki, güneybatı yönünde yer alan Hain Tepe'ye doğru uzanan, yaklaşık 700 metre uzunluğunda, 40-100 metre genişliğindeki Yüksek Sirt'ı önce 180 Rakımlı Tepe'ye, sonra ise Kılıç Bayırı ve Düz Tepe üzerinden Conkbayırı'na bağlayan önemli bir noktadır.

25-26 Nisan 1915 gecesi, taarruz hattının denize bakan sağ yanında

yer alan 57. Alay'ın 2. Tabur'u, 180 Rakımlı Tepe'nin geri alınmasından sonra ileri harekâta devam etmiş ve bu noktaya hatta daha da ötesine ilerlemeyi başarmıştır. Ancak 2. Tabur bir süre sonra gece karanlığı, arazi yapısı, takviye olanağı bulunamaması ve Anzak karşı taarruzu nedeniyle kazanılan araziye terk ederek Mehmet Çavuş Anıtı'nın doğu yönünde ve yaklaşık 100 metre sonrasında başlayan Kılıç Bayırı'na doğru uzanan yamaca (180 Rakımlı Tepe eteklerine) geri çekilmiştir.

26 Nisan 1915 sabahı İngiliz donanmasının şiddetli topçu ateşi ardından başlayan Anzak taarruzu, ağır zayıyata uğramış 57. Alay birliklerinin olağanüstü ve özverili direnişi sayesinde, yaklaşık bir saat içinde durdurulmuş ve Düz Tepe'ye ulaşmak isteyen düşman, bir kez daha geri atılmıştır.

64. Alay'ın cephe hattına gelmesiyle birlikte, 27 Nisan 1915 günü saat 10:00'da başlayan Türk taarruzu, düşman donanmasının yoğun topçu bombardımanına ve verilen ağır zayıyata rağmen gelişmiş ve 57.

Alay ile 64. Alay birlikleri Cesaret Tepe-Bomba Sırtı hattını geri almışlardır.

Çanakkale Muharebeleri son bulduktan hemen sonra bölgede yapılan birkaç Türk anıtından biridir. Aslında bu anıt ilk olarak "19. Tümen" anısına yapılmış, yıllar içinde önce "Mehmetçik Anıtı", son olarak da "Mehmet Çavuş Anıtı" olarak tanımlanmıştır. 19. Tümen'e bağlı olarak bölgedeki çarpışmalarda görev alan 64. Alay personelinin biri olan Mehmet Çavuş ve arkadaşları, Cesaret Tepe civarındaki kanlı boğuşmalar sırasında, Türk askerinin gösterdiği kahramanlığın simgelerinden biri haline geldiler. Takım komutanının şehit düşmesi sonrasında komutayı üzerine alan Mehmet Çavuş, arkadaşlarıyla beraber Cesaret

Tepe'de kaybedilen siperi geri almayı başarmıştı. Geri aldıkları siperde düşmanın yoğun piyade ve topçu ateşi ile karşılaşmalarına rağmen Mehmet Çavuş ve arkadaşları, bu siperi elde tutmuşlardı.

Ancak unutulmamalıdır ki 19. Tümen'in sorumlu olduğu cephe hattında "Ahmet Çavuş", "Süleyman Çavuş", "Hamdi Onbaşı" gibi kahramanların adları ile anılan başka mevziler de vardır. Hepsi de 19. Tümen'in askerleri olan ve gösterdikleri örnek davranışların anıları unutulup gitmiş bütün bu kahramanları simgeleyen anıt, "19. Tümen Anıtı" adıyla kalabilseydi, herhalde Mustafa Kemal'in emir ve komutasında olmak ayrıcalığını yaşamış bu mümtaz birliğin şanlı kahramanları, bütünüyle yâd edilmiş olurdu.

Mehmet (Canpolat) Çavuş kimdir?

Mehmet Çavuş, 1891 yılında Kırşehir iline bağlı Çiçekdağı ilçesinin Safalı köyünde doğmuştur. 28 Mart 1913 günü askere alınıp o tarihten itibaren silah altında olan Mehmet Çavuş, Çanakkale'de gösterdiği üstün hizmetler nedeniyle 1 Ağustos 1915 tarihinde "teğmen" rütbesine terfi ettirilmiştir.

Mehmet Çavuş, İstiklal Savaşı'na da katılmış ve 7 Kasım 1923 tarihli 19005 no'lu TBMM kararı ile kendisine İstiklal Madalyası verilmiştir. Ancak savaştan sonra evlenebilen ve dört çocuk sahibi olan Mehmet Çavuş, 1934 yılında "Canpolat" soyadını almıştır. 25 Ocak 1972 tarihinde vefat etmiştir ■

Tepelerdeki Yarık

Cesaret Tepe'nin hemen batısında bulunan Anzak hatlarının yer aldığı bölgeye, Anzak tarafınca verilen isimdir. Yüksek Sırt'ın üzerinde ve 180 Rakımlı Tepe ile birleştiği noktanın 300 metre kadar güneybatısında yer almaktadır.

Bölgenin ismini konumundan dolayı aldığı sanılmaktadır. Çünkü bu bölge, Kılıç Bayırı ve Yüksek Sırt'ı birleştiren dar bir boyun şeklindedir. Anzaklar da zaten bu özelliği nedeniyle "Boyun", "Dağ Geçidi" veya "Tepelerdeki Yarık" anlamlarına gelen bir kelime olan "The Nek" ile arazinin bu kesimini tanımlamışlardır.

1919-1923 yılları arasındaki işgal döneminde inşa edilen mezarlık, muharebeler sırasında bu bölgede yer alan iki taraf ön hatları arasındaki kesime yapılmıştır. 25x33

metre ebatlarında olan ve girişi güney yönüne bakan mezarlık alanının 6'sı Avustralyalı, 4'ü Yeni Zelandalı ve 316'sı kimliği meçhul olmak üzere toplam 326 asker gömülüdür.

Başrollerinden birini Mel

Gibson'ın oynadığı, 1981 yılı yapımı "Gallipoli" filminin son sahnelerine konu olan, 7 Ağustos 1915 günündeki Anzak taarruzu, The Nek Mezarlığı'nın bulunduğu alanda gerçekleşmiştir ■

Yüksek Sirt

“Arıburnu Yarları” tabelasının bulunduğu noktadan ileri, denize doğru baktığınızda tam karşınızda “Arıburnu” ve sarp bir doğal oluşum; “Sfenks” görülür. Sağ yanda ise “Serçe Tepe” (Walker’s Ridge) bulunur. Mehmet Çavuş Anıtı’ndan itibaren Hain Tepe’ye doğru uzanan ve üzerinde bulunan bu sirt ise “Yüksek Sirt” (Russell’s Top) olarak adlandırılmıştır.

25 Nisan 1915 sabahı Anzak kuvvetlerini ilk karşılayan 8. Bölük’ün 2. Takım’ı Hain Tepe üzerinde direnmeye çalışırken, Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik, günümüzdeki 57. Alay Şehitliği’nin bulunduğu mevkiye ihtiyat tuttuğu 3. Takım’ı ile birlikte bu bölgeye hareket etti.

Yüzbaşı Faik ve emrindekiler, Mehmet Çavuş Anıtı yönünden gelip “Arıburnu Yarları” tabelasının bulunduğu noktanın yaklaşık 300 metre sol yanı ilerisinde, daha önceden kazılmış siperlerde mevzilendiler. Hemen sonrasında da Arıburnu’na ve Kuzey Sahili’ne çıkmakta olan düşmana ateş açtılar.

Çarpışmalar devam ederken, Yüksek Sirt’in güneyindeki Korku Deresi (Monash Gully) içinden ilerleyen Anzak birlikleri, Yüksek Sirt’a uzanan yamaçlardan tırmanarak 3. Takım’ın geri bölgesini kuşatmaya başladılar.

Bu durum üzerine sayıları iyice azalan takım efradı, yaralanan bölük ve takım komutanlarını ararak geri çekildiler. Bu takımdan birkaç asker ise Balıkçı Damları’ndan (Fisherman’s Hut) gelip, Sazlı Dere yatağı üzerinden Conkbayırı istikametinde geri çekilen 1. Takım’a katıldılar.

Akşama doğru, Conkbayırı

Yüksek Sirt üzerinde yaralı arkadaşını taşıyan bir Anzak askeri.

istikametinden ilerleyen 57. Alay, 180 Rakımlı Tepe’yi (Baby 700 Mezarlığı’nın bulunduğu tepe) ele geçirdi. Bu tepenin geri alınmasından sonra da devam ettirilen ileri harekât sırasında, 57. Alay’ın Yüzbaşı Ata komutasındaki 2. Tabur’una bağlı bazı gruplar, bu noktaya kadar ilerlemeyi

başardılar.

Fakat bir süre sonra havanın kararması, arazi yapısı, takviye olanağı bulunamaması ve Anzak karşı taarruzunun başlaması gibi nedenlerle buradaki birlikler, Mehmet Çavuş Anıtı gerisine, 180 Rakımlı Tepe’nin batı yamaçlarına kadar geriye alındılar ■

Serçe Tepe (Walker Sırtı) Mezarlığı

Siperler ve Mezarlar

75

Arıburnu Yarıları mevkiine gelmeden hemen önce sağ yanda yer alan Walker's Ridge Mezarlığı, batı yönünde Yüksek Sırt'tan ayrılan ve sahile kadar uzanan bir diğer sırtın hemen kenarında yer alır. Mezarlığın güney yönüne bakan köşesinin ilerisinde, çalıların arasında, ancak dikkatle bakıldığında görülen bir patika bulunur.

Anzaklar tarafından muharebeler sırasında yapılan ve sahile kadar uzanan, günümüzde üzerinde yürünmesi oldukça riskli olan bu patikanın başlangıç noktasından yaklaşık 25 metre sonra küçük bir düzlüğe gelinir.

Arıburnu'ndan Büyük Kemikli Burnu'na kadar bütün sahil ile birlikte, özellikle kuzey yönünde yer alan arazinin bütününe hâkim, oldukça güzel manzaralar sunan

bu küçük düzlüğün hemen altında, deniz tarafında ise yine küçük bir tepecik görülür. Burası Serçe Tepe'dir. Anzaklar tarafından sadece bu tepe değil, mezarlığın bulunduğu noktadan sahile kadar uzanan sırtın tamamı, General Walker'ın adıyla anılmış ve "Walker Ridge" (Walker Sırtı) olarak adlandırılmıştır.

Walker Sırtı Mezarlığı ise 1915 yılında, muharebeler sırasında bazı Anzak askerlerinin buraya gömülmesi ile oluşturulmuştur. Mezarlık, bir siper ile bölünmüş orijinal mezarlığı temsil etmek amacıyla 2 parsel olarak düzenlenmiş, 17x30 metre boyutlarında dikdörtgen şeklinde bir alan üzerinde yer almaktadır. Mezarlığın giriş bölümü, Walker Sırtı'na ve denize yönelik yapılmıştır.

Mezarlıkta yatanların çoğunlu-

ğunun kimlikleri belirlenmiştir. Bu mezarlıkta 30'u Avustralyalı, 49'u Yeni Zelandalı, 1'i İngiliz Kraliyet Deniz Tümeni personeli ve 12'si kimliği meçhul olmak üzere toplam 92 asker gömülüdür ■

180 Rakımlı Tepe (Baby 700) Mezarlığı ve Mesudiye Topu Birinci ve İkinci Sırt

25 Nisan 1915 sabahında Arıburnu sahillerine yönelik Anzak çıkarması planlanırken, Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanlığı Karargâhı'ndaki subaylar, çıkılacak arazi üzerindeki bazı önemli noktaları harita üzerinde belirlemişler ve Arıburnu üzerinden Hain Tepe, Yüksek Sırt, 180 Rakımlı Tepe, Kılıç Bayırı, Düz Tepe, 261 Rakımlı Tepe yoluyla Conk Tepesi'ne ulaşan hattı "First Ridge" (Birinci Sırt) olarak adlandırmışlardır.

180 Rakımlı Tepe ise sahilde Kel Tepe ile başlayıp Yeşil Tarla, Kanlı Sırt, Kırmızı Sırt, Merkez Tepe ve Bomba Sırtı ile devam eden ve yine İngilizler tarafından "Second Ridge" (İkinci Sırt) olarak adlandırılan silsilenin, "Birinci Sırt" ile birleştiği noktayı oluşturur. Bu nedenle Arıburnu Cephesi'ndeki en kritik mevkilerden biridir. Bu kritik mevkiin az ilerisinde ise 216 metre rakımlı Düz Tepe yer alır.

Düz Tepe'nin deniz seviyesinden yüksekliği olan 216 metre; İngiliz ölçü birimi ile 700 foot. Bu nedenle Düz Tepe, çıkarma başlamadan önce İngilizler tarafından haritalara "Big 700" (Büyük 700), bunun hemen güneyindeki 180 Rakımlı Tepe de "Baby 700" (Bebek 700) olarak işaretlenmiştir.

25 Nisan 1915 günü saat 10:00'dan sonra 57. Alay'ın taarruzu, Conkbayırı üzerinden 180 Rakımlı Tepe istikametine doğru, bir başka deyişle bu bölgedeki düşmanın sol kanadına doğru başlamıştır. Taarruzun ilk kademesini oluşturan 2. Tabur Düz Tepe-Kılıç Bayırı civarına ulaştığında, denizdeki gemilerden açılan yoğun bir topçu ateşine hedef olmuştur.

Düz Tepe-Kılıç Bayırı-180 Rakımlı Tepe hattının ve özellikle

Düz Tepe'nin denizdeki savaş gemilerinin top atışları için rahat ve açık bir hedef olması nedeniyle, İngilizler "Big 700" tanımlamasını "Battleship Hill" (Savaş Gemisi Tepesi) olarak değiştirmişlerdir. Buna karşılık 180 Rakımlı Tepe için belirledikleri "Baby 700" tanımlaması olduğu gibi kalmıştır.

25 Nisan 1915 günü akşam saatlerinde 180 Rakımlı Tepe ve civarında süren şiddetli çarpışmalardan sonra tepe, Türk tarafında kalmış ve Anzaklar tarafından bir daha asla ulaşılamamıştır.

25 Nisan 1915'i takip eden günlerde Anzak kuvvetlerinin tutabildikleri kıyı başı, bir kenarı denize dayalı bir üçgen şeklini almış ve bu üçgenin en önemli köşesini teşkil eden 180 Rakımlı Tepe ise muharebeler süresince Türk tarafının elinde kalmıştır.

17 Mayıs-8 Ağustos 1915 tarihleri arasında Arıburnu Cephesi Sağ Kanat Komutanı olarak görev yapan Mustafa Kemal'in 19. Tümen Karargâhı, 180 Rakımlı Tepe'nin hemen güneyindeki küçük bir yarıntının içinde yer almıştır. ATATÜRK, burada bulunan

karargâhını, 4 Haziran 1915 gününden itibaren Düz Tepe güneyindeki dere yatağının içine taşımıştır.

Mezarlık 180 Rakımlı Tepe'nin zirve noktasının üzerinde yer alır. İşgal dönemine İngilizler tarafından, muharebeler sırasında sürekli Türk kuvvetlerinin elinde kalmış olan 180 Rakımlı Tepe'nin üzerine yapılmıştır. Mezarlıkta gömülü olanların çoğunun kalıntıları, işgal yıllarında araziden toplanmış ve bunların gömüldüğü alan mezarlık haline getirilmiştir.

Baby 700 mezarlığında; 1'i İngiliz, 33'ü Avustralyalı, 10'u Yeni Zelandalı ve 449'u kimliği belirsiz

olmak üzere, toplam 493 savaş ölüsü gömülüdür.

Mesudiye Topu ise Baby 700 Mezarlığı'nın 40 metre kadar kuzeyinde yer alan mevzisinde durmaktadır. Kundağı sabit, 150 mm. namli çapında, Mesudiye gemisinden sökülüp getirilen toplardan biri olduğu için "Mesudiye Topu" olarak anılan bir gemi topudur.

Çanakkale Kara Muharebeleri son bulduktan sonra, Ege Denizi'ni ateş altına alabilmek amacıyla, 1917 yılı başlarında muhtelif noktalara bazı toplar yerleştirildiği

bilinmektedir. Bu topların yerleştirilmesi; Çanakkale Boğazı girişini, Gökçeada-Bozcaada ekseninde kontrol altında bulundurmaya devam eden İngiliz donanmasının, bölgedeki faaliyetlerini engellemek amacıyla. Bu amaç doğrultusunda Almanya'dan getirilen biri 210 mm., diğeri 150 mm. namli çapında iki adet top, Ocak-Mart 1917 döneminde Seddülbahir bölgesine yerleştirilmiştir. Mesudiye Topu olarak bilinen topun da aynı dönemde buraya yerleştirildiği tahmin edilmektedir.

Seddülbahir bölgesine yerleştirilmiş olan toplar da tıpkı Mesudiye Topu gibi hâlâ yerlerinde durmaktadırlar.

210 mm'lik top; Yahya Çavuş Şehitliği ve Helles Anıtı'na giden yolun, Seddülbahir-Tekke Koyu yolundan ayrıldığı noktanın sağ yanında, yoldan yaklaşık 500 metre içerde, tarlaların arasındaki mevzisinin yanındadır. 150 mm'lik diğeri top ise Helles Anıtı'nın kuzey tarafında, Gözcü-baba Tepesi'nin üzerindeki tarlada bulunmaktadır ■

Kılıç Bayırı

Top Ateşi Altında Taarruz

5 7. Alay Şehitliği geçildikten biraz sonra Mehmet Çavuş Anıtı ve The Nek Mezarlığı'nın bulunduğu noktaya giden yolun, Conkbayırı istikametinden ayrıldığı görülür. Bu yol ayrımı noktası ile Düz Tepe arasında uzanan sırt, Kılıç Bayırı olarak tanımlanmıştır.

Kılıç Bayırı'nın denize doğru uzanan yamacına ise "Kabak Sırtı" adı verilmiştir. Yolun Kabak Sırtı kesiminde ve her iki yanında, üzerleri bitki örtüsü ile kapanmış birçok Türk siperi kalıntısı mevcuttur.

25 Nisan 1915 günü saat 10:30 sonrasında, 261 Rakımlı Tepe-Su Yatağı hattından başlayan 57. Alay'ın taarruzu sırasında, ön safta yer alan Yüzbaşı Ata komutasındaki 2. Tabur, bu sırt üzerinden taarruzunu devam ettirmiştir. Ancak 2. Tabur'un taarruz istikameti üzerinde yer alan arazi kesimi, 261 Rakımlı Tepe'den itibaren denizdeki düşman topçusunun ateşine tamamen açıktır. Düşman arazinin kendisine sağladığı olanaklarla bölgeye topçu ateşi açmış ve taarruz safları arasında patlayan top mermileri nedeniyle 2. Tabur ağır zayıat vermiştir. Buna rağmen düşmanı Cesaret Tepe'nin gerisine, Arıburnu Yarları olarak bilinen bölgeye kadar geri atmıştır.

25-26 Nisan 1915 gecesi, Arıburnu Yarları'na kadar ilerlemeyi başarmış 2. Tabur'a bağlı gruplar, günümüzdeki Mehmet Çavuş Anıtı hizasına kadar geri çekilmek zorunda kalmışlardır ■

57. Alay Komutanı
Yarbay Hüseyin Avni Bey.

Karargâhın Deresi

GÜRSSEL AKINER

Conkbayırı yönünde ilerlerken 180 Rakımlı Tepe'den sonra bölgedeki en önemli ikinci yükseltidir. Arıburnu Cephe hattına, deniz tarafındaki araziye ve Anafartalar Ovası'na büyük oranda hâkim, 216 metre rakımlı bir tepedir.

Arıburnu'ndan başlayıp Conk Tepesi'ne doğru uzanan ve İngilizlerin ufuk hattı için "First Ridge" (Birinci Sirt), denize uzanan yamaçları için ise "Sarı Bayır" adını verdikleri silsile üzerindeki en belirgin noktalardan biridir. Conkbayırı'na ulaşabilmek veya ulaşılmasını engellemek için mutlaka elde bulundurulması gereken bir arazi parçasıdır.

Düz Tepe; batı yamaçlarında yer alan ve sahile kadar uzanan Sazlı Dere'nin bazı kollarının, tepenin zirve noktası ve bu noktanın daha

kuzeyinde Conk Tepesi'ne doğru uzanan Conkbayırı'nın neredeyse bütününe yönelik yaklaşma olanakları sağlaması nedeniyle, muharebeler sırasında önemli bir arazi kesimi olmuştur.

Düz Tepe'nin böylesine önem arz eden bir konumda olmasının gerekçesi, Sazlı Dere'nin sahil kesiminde yer alan Mahmuz Sırtı ["No 2 Outpost" (2 No'lu İleri Karakol)] ve Şapka Tepe ["No 3 Outpost" (3 No'lu İleri Karakol)] gibi yükseltilerde birer direnek noktası oluşturmuş olan Anzakların varlığıdır.

Anzakların elinde olan bu noktalardan başlatacakları baskın tarzındaki bir taarruz ile derinlikte uzanan arazideki tepecikler üzerinde dağınık durumda tertiplenmiş Türk ileri karakollarını aşmaları halinde, Sazlı Dere yatağını izleyerek, bir – iki saatlik sürede Düz Tepe üzerine

ulaşmaları mümkündür. Böyle bir durumun gerçekleşmesi, Arıburnu Cephesi'nin sağ kanadının geri bölgesinden kuşatılması anlamına gelmektedir. Nitekim Atatürk'ün "Anafartalar Muharebatı'na Ait Tarihçe" adlı eserinde anlattığı "Halit ve Rıza Tepesi Muharebesi" bu görüşü haklı çıkartacak bir düşman girişimidir.

28 Mayıs 1915 günü Anzakların Mahmuz Sırtı üzerinden ve Sazlı Dere içinden düzenledikleri baskın sonucu, önceki adı "Balık Tepe" olan ve sonrasında buradaki çarpışmalar sırasında şehit olan Üsteğmen Halit ile Teğmen Rıza'nın adıyla "Halit ve Rıza Tepesi" olarak anılan tepe, bir süre de olsa Anzakların eline geçmiştir. 30 Mayıs günü geri alınan tepe, güneyindeki Sazlı Dere ile kuzeyindeki Çatlak Dere bölgesi üzerindeki Türk kontrolünün devamını

sağlamıştır.

Ancak bu olay, Arıburnu Cephesi Sağ Kanat Komutanı olarak görev yapan Mustafa Kemal'i bir hayli kaygılandırmış ve 180 Rakımlı Tepe'nin güneyinde bulunan karargâhını, 4 Haziran 1915 günü Düz Tepe'yi Conkbayırı'ndan ayıran dereye taşımaya neden olmuştur. O güne kadar herhangi bir isimle anılmayan bu dere, sonraları Kemal Dere olarak tanımlanmıştır.

Atatürk'ün Çanakkale Cephesi'nde çekilmiş olan o çok bilinen fotoğrafı ise, Kurmay Binbaşı Haydar Mehmet Bey (E. Alb. Alganer) tarafından, 17 Haziran 1915 günü Kemal Dere yatağında ki karargâhının yakınlarında, Düz Tepe üzerindeki bir siperin içinde çekilmiştir. (Bkz. sayfa 70.)

Atatürk, vatan müdafaası yolundaki görevinin 83 günlük

kısmını, "Anafartalar Grubu Komutanlığı" görevine atandığı 8 Ağustos 1915 tarihine kadar, gerek 180 Rakımlı Tepe güneyinde, gerekse Düz Tepe civarında yer alan 19. Tümen Karargâhı'nda sürdürmüştür. Mustafa Kemal'in Çanakkale'de; muhtelif tepeler, sırtlar ve dere yatakları içinde sürdürdüğü görevi sırasında, komutası altındaki Mehmetçiği sevk ve idare etmede gösterdiği üstün başarılar, onun şahsında Türk milletinin var olma direncini, bağımsızlık azmini ve İstiklal Savaşı ruhunu ortaya çıkartmıştır.

Onun 1921'de söylediği şu sözler Türk milletinin bu topraklara akıttığı kanların karşılığında kazandıklarının anlamlı bir ifadesidir: "Bu milletin evlatlarının fedakârlıkları, kahramanlıkları için ölçü bulunamaz. Böyle evlatlara ve

böyle evlatlardan oluşan ordulara sahip Türk milleti, elbette hakkını ve bağımsızlığını tam anlamıyla korumakta başarılı olacaktır. Böyle bir milleti bağımsızlığından yoksun bırakmaya kalkışmak, hayal ile uğraşmaktır." (Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, Milli Eğitim Basımevi, 1988, s. 209)

Düz Tepe'nin hemen kuzeyinde, Düz Tepe ile 261 Rakımlı Tepe'yi birbirinden ayıran ve Dik Dere'nin küçük bir kolu olan dere yatağına verilmiş isimdir. Conk Tepesi'ne doğru giderken yolun sağ yanında yer alır. 4 Haziran-8 Ağustos 1915 tarihleri arasında, 65 gün süreyle Mustafa Kemal Atatürk'ün görev yaptığı 19. Tümen Karargâhı bu dere içinde yer almıştır. Haydar Mehmet Alganer'in anılarında, karargâhın bir çadırdan ibaret olduğu anlatılmaktadır ■

Talat Göktepe Anıtı

Yangın Şehidi

79

Talat Göktepe Anıtı, Conkbayırı'nın güneyinde, Kaba Tepe-Conkbayırı yolunun kenarında yer almaktadır. Anıt; Çanakkale Bölge Müdürü Talat Göktepe'nin Arıburnu'ndaki ağaçları kurtarmak için yangınla mücadele edişini temsil eder tarzda sembolize edilmiş bronz bir heykeldir.

Talat Göktepe, 1994 yılı Temmuz ayında Arıburnu-Anzak muharebe alanlarındaki kızılçam ormanını yok eden büyük yangın sırasında söndürme çalışmalarında, görevi başında şehit olmuştur ■

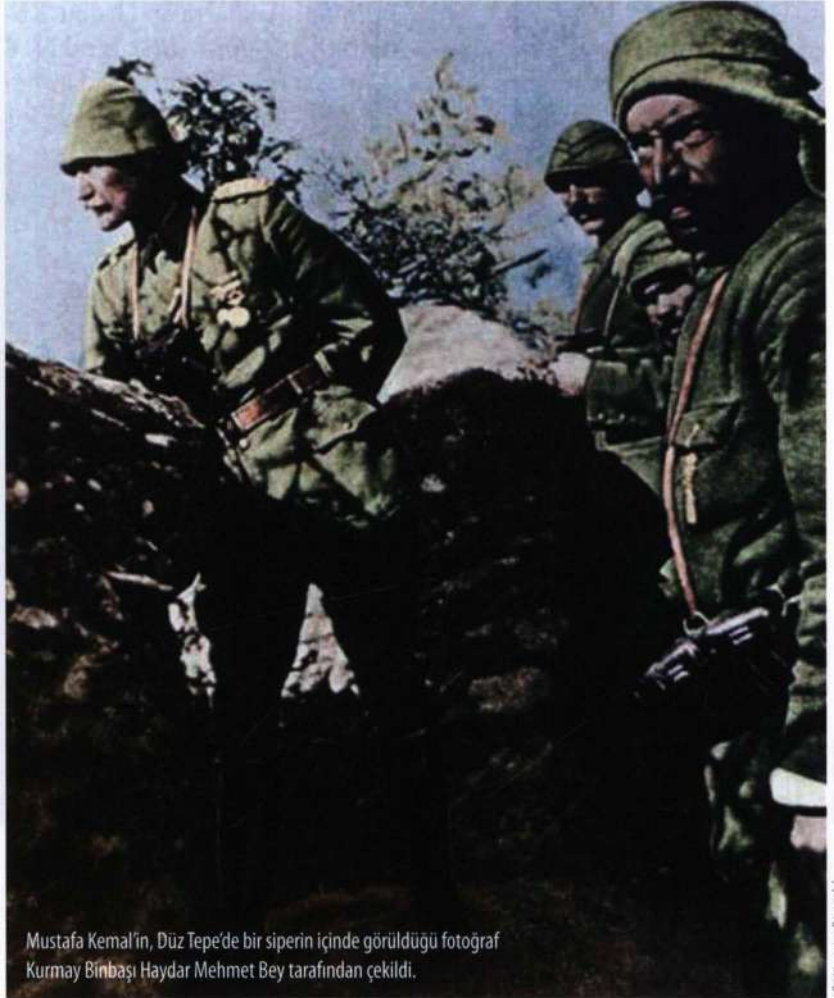
Savaşın Kazanıldığı An

25 Nisan 1915 sabahında 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal; 57. Alay, Dağ Topçu Bataryası ve Sıhhiye Bölüğü'nden oluşan kafil ile birlikte saat 07:39 civarında Bigalı köyünden Kocaçimen Tepesi'ne doğru hareket etmişti. Saat 09:30 civarında Kocaçimen Tepesi'ne vardığında ve oradan baktığında denizdeki gemilerden ve zırhlılardan başka bir şey görmemişti. Bunun üzerine Conkbayırı'na gitmeye karar verdi. Kendisinin peşi sıra gelen ve hâlâ intikal halinde olan kfiledekilere, 10 dakika sonra hareket etmelerini emrettikten sonra yürüdü. Conk Tepesi'ne ulaştılar ama buradan da bir şey göremediler. İlerdeki 261 Rakımlı Tepe'ye doğru yürüdüler. Conkbayırı, 261 Rakımlı Tepe'den itibaren Düz Tepe'ye doğru sürekli alçaldığından, buradan aşağılardaki arazi daha rahat görülüyordu.

Hemen aynı saatlerde, saat 10:00 civarında, Anzak kuvvetlerinden Yüzbaşı Tulloch komutasındaki bir müfreze, Düz Tepe üzerine kadar ilerledi. Conkbayırı'na doğru gelmekte olan Anzak öncü müfrezesinin karşısına çıkanlar, 27. Alay'ın 2. Tabur'una bağlı 8. Bölük'ün 1. Takım'ından sağ kalanlardı.

Asteğmen İbrahim Hayrettin komutasındaki bu takım, çıkarmanın ilk anlarından itibaren sahildeki Balıkçı Damları'nda, bir tabur kadar Anzak kuvvetine karşı yaklaşık üç saat takviye ve irtibat olanaklarından yoksun bir şekilde direnmişti.

Balıkçı Damları üzerinde bulunan mevzilerden, Yüksek Sırt'ın Anzak kuvvetleri tarafından işgal edildiğini fark eden Asteğmen İbrahim Hayrettin ile sağ kalan iki munga asker, mevzilerini terk ederek Conkbayırı istikametini tıkamak

Mustafa Kemal'in, Düz Tepe'de bir siperin içinde görüldüğü fotoğraf Kurmay Binbaşı Haydar Mehmet Bey tarafından çekildi.

amacıyla, Sazlı Dere içinden geri çekildiler. Sarp yamaçları tırmandılar ve bir süre sonra kendilerine katılan 3. Takım'dan birkaç askerle birlikte 261 Rakımlı Tepe'nin Düz Tepe'ye bakan yamacında mevzilendiler. Mevzilendikleri yamaçta Anzak müfrezesini karşıladılar.

Ancak bir süre sonra cephanesi tükenen bu takım, umutlarını kaybettiği ve Conk Tepesi'ne doğru çekilmeye çalıştığı anda, karşısında 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'i buldu. Mustafa Kemal: "Neden kaçıyorsunuz?"

Düz Tepe yönünü işaret ederek yanıtladılar: "Efendim, düşman..."

Mustafa Kemal, Düz Tepe

yönünden bulunduğu yere doğru ilerleyen düşmana baktı ve şunu söyledi: "Düşmandan kaçılmaz."

Bu kez şu cevabı verdiler: "Cephanemiz kalmadı komutanım."

Mustafa Kemal bu kez onlara şu emri verdi: "Cephaneniz yoksa süngünüz var. Süngü tak, yere yat."

Bu emir üzerine 1'nci Takım'dan sağ kalanlar süngü takıp yere yattılar. Geri çekilmekte olan Türk askerlerinin bir anda yere yatıp mevzi alması üzerine Anzak askerleri de yere yatıp mevzi aldılar ve böylece Conkbayırı yönündeki Anzak ilerleyişi durmuş oldu. Mustafa Kemal'in deyişiyle, "Kazandığımız an bu andı"... ■

Kahramanlık Destanı

Conkbayırı Mehmetçik Parkı Kitabeleri, Conkbayırı üzerindeki yolun batısında, 261 Rakımlı Tepe'nin kuzeyinde yer almaktadır. Anıt, gökyüzüne Tanrı'ya çevrilmiş bir elin parmaklarını sembolize etmekte olan beş adet kitabeden oluşmaktadır. Bu şekilde tasarlanmış olan Conkbayırı Mehmetçik Parkı Kitabeleri, bu bölgedeki muharebeler sırasında çarpışırken vatan uğrunda şehit düşen askerlerimize adanmıştır.

Anıtın bütününi oluşturan kitabeler üzerinde yer alan ifadeler, kitabelerin okunuş sırasına göre şöyledir:

1 No'lu Kitabe

"19. Piyade Tümen Komutanı Kur. Yarbay Mustafa Kemal Atatürk, 25 Nisan 1915 günü düşmanın Arıburun'a çıkarma yaptığını öğrenince kendi inisiyatifi ile 57. Piyade Alayı'nı bölgeye sevk etmiş, bu arada kıyı örtmesi yapan, cephanesi bitmiş çok az sayıdaki ere yaptırdığı süngü hücumu ile kazanılan zaman içinde yetişen alaya mevzi aldırarak, düşmanı Conkbayırı'na ulaşmadan durdurmayı başarmıştır."

2 No'lu Kitabe

"Mustafa Kemal Atatürk 25 Nisan 1915 sabahı Conkbayırı'na doğru ilerleyen düşmana karşı 57. Piyade Alayı ile taarruza başlarken;

"Ben size taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum, biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler gelir, başka komutanlar hâkim olabilir" emrini vermiştir. Bu coşku ile şahlanan Mehmetçikler donanmanın yoğun ve şiddetli ateşi altında yılmadan sürdürdükleri taarruzları ile düşmanı Cesaret Tepe'ye kadar geri atmışlardır."

3 No'lu Kitabe

"Arıburun'daki düşman kuvvetleri, aldıkları takviyeler ile daha da güçlenmiş olarak 6 Ağustos 1915 günü Conkbayırı'na doğru yeniden taarruza başlamışlardır. Gece gündüz aralıksız devam eden kanlı muharebeler sonunda iki taraf da ağır kayıplar vermiş ve Türk askeri, düşmanı 9 Ağustos 1915 akşamı Conkbayırı tepeler hattına 25 m. mesafede durdurmayı başarmıştır."

4 No'lu Kitabe

"10 Ağustos 1915 sabahı Türk karşı taarruzu, siperler yakın olduğundan süngü hücumu ile başlamıştır. Düşman donanma topçusunun yoğun ateşi altında cehennemi bir hal alan Conkbayırı'ndaki muharebeler sırasında gözetleme yerinden bir an bile ayrılmayan Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal'in bir şarapnel misketi ile parçalanıp cep saati hayatını kurtarmış ve düşman bu taarruz

sonunda Ağıl Deresi'ne kadar geri atılmıştır."

5 No'lu Kitabe

"Düşman kuvvetlerinin, Gelibolu Yarımadası'nın en önemli bölgesi ve doruk noktası olan Conkbayırı'nı ele geçirerek Türk kuvvetlerini ikiye bölmek ve Çanakkale Boğazı'nı ele geçirmek amacı ile giriştikleri devamlı saldırıları kahraman Türk askerlerinin büyük cesaret ve gayretle yaptığı savunma karşısında başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu bölgede ceyran eden muharebelerde; Türk ordusu 9 bin 200 şehit, düşman 12 bin kayıp vermiştir."

1970 yılında yapılan yarışmayı kazanan mimar Ahmet Gülgönen tarafından tasarlanmış olan kitabeler, 14 Kasım 1980 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından korunması gereken kültürel varlık olarak tescil edilmiştir ■

Süngü Savaşı

Conk Tepesi'nin batı yönünde, az da olsa güneybatıya doğru yönelmiş şekilde denize doğru uzanan, yaklaşık 500 metre uzunluğunda, 20-25 metre genişliğinde, uzun ve dar bir sırttır.

Sırtın deniz tarafına bakan ucunda 200 metre civarında olan yükseliği, 261 Rakımlı Tepe-Conk Tepesi hattı ile birleştiği noktada 250 metreye kadar ulaşır. Muharebeler sırasında bölgede bulunan zakkum ağaçları nedeniyle, Anzaklar tarafından "Rhododendron Ridge" (Zakkum Sırtı) olarak adlandırılmıştır.

Yine Anzaklar tarafından sırtın deniz tarafındaki uç kısmı "Apex", neredeyse tam ortasında yer alan kamburumsu yükselti ise "Pinnacle" olarak adlandırılmıştır. Şahin Sırtı üzerindeki bu noktalara Türk tarafınca herhangi bir isim verilmediğinden, Türkçe karşılıkları yoktur.

Sahilden Conk Tepesi istikametine taarruz eden bir kuvvet için, hedef bölgeye ulaşmak açısından mutlaka elde bulundurulması gereken, önemli bir arazi parçasıdır. Savunma açısından durum değerlendirilirse, Conkbayırı'nı bütün olarak savunan taraf için de aynı şekilde önem taşır.

İngilizler, Arıburnu Cephesi'ndeki Türk kuvvetlerini sağ yarıdan kavramak ve Anafartalar üzerinden aşarak geri bölgesinden kuşatmak amacıyla, 6 Ağustos 1915 gecesi saat 22:00 sonrasında büyük bir taarruz harekâtına başladılar. Bu harekât, Arıburnu bölgesinde toplanan 20 bin kişilik bir kuvvetin Conkbayırı-Kocaçimen Tepesi hattına taarruzu ile Anafartalar sahillerine çıkacak İngiliz 9. Kolordu'sunun taarruzunun, birbiriyle koordineli geliştirilmesi ve sonuçlandırılması esasına

göre düşünülmüştü. Bu kapsamda Conk Tepesi-261 Rakımlı Tepe hattı, hedef olarak Yeni Zelanda tugayına verildi.

Yeni Zelandalılar, Şahin Sırtı ile sahil arasındaki arazi üzerinde yer alan dere yatakları ve sırtları ancak iki günde aşarak 8 Ağustos 1915 akşamı, 261 Rakımlı Tepe-Conk Tepesi hattının denize bakan yamacında dar bir mevziyi tutabildiler. Tutabildikleri mevzi, günümüzdeki Mehmetçik Parkı Kitabeleri'nin 1, 2 ve 3 no'lu kitabeleri ile 3 No'lu Kitabe'nin hemen arkasında, Conk Tepesi yönünde uzanan siperler ve Conk Tepesi'nin zirve noktası üzerinde bulunan Yeni Zelanda Anıtı'na gelmeden, yaklaşık 50 metre öncesinde bulunan siperlerden oluşan bir hattı.

Yukarıda tarif edilen bu hat üzerinde Yeni Zelandalıları durduran kuvvet ise Arıburnu Cephesi Sağ Kanat ve 19. Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal'in, kendi kararıyla bölgeye sevkettiği 14. Alay'dan bir tabur ile 72. Alay'dan iki bölük kadar bir kuvvetti.

10 Ağustos 1915 sabahına kadar bu bölgede Yeni Zelandalılar

kavrayan Türk birlikleri, aldıkları takviyelerle cephelerini sağlamlaştırdılar. Ancak tutunduğu mevzilerden düşmanı söküp atmak mümkün olmadı.

8 Ağustos 1915 akşamı Anafartalar Grubu Komutanlığı'na atanan Albay Mustafa Kemal, 9 Ağustos 1915 gecesi 8. Tümen Karargâhı'nda yapılan toplantı sonucu, baskın tarzında bir süngü taarruzu yapılmasını kararlaştırdı. Yapılacak süngü taarruzunun amacı, düşmanın bu bölgede elde ettiği mevzilere iyice yerleşmesine fırsat vermemek ve oluşan kritik durumdan bir an önce kurtulmaktır.

Albay Mustafa Kemal'in sevk ve idaresi altında 10 Ağustos 1915 sabahı saat 04:30'da başlayan taarruz sonucunda düşman, bulunduğu mevzilerden sökülüp atıldı. Her iki tarafın da ağır zayıat verdiği "Conkbayırı Muharebesi" sonucunda, Şahin Sırtı'nın ortasında yer alan "Pinnacle" mevki Türklerde, ucundaki "Apex" mevki ise Yeni Zelandalılarda kaldı. Tarafların Şahin Sırtı üzerinde tutunabildikleri hatlar, muharebelerin sonuna kadar, herhangi bir değişikliğe uğramamıştır ■

Muharebenin Dönüm Noktası

Conkbayırı, Conk Tepesi'nden itibaren güneybatı yönünde uzanan ve Düz Tepe'nin kuzeyindeki Kemal Dere'de son bulan yamaca verilen isimdir. Conkbayırı'nın kuzey ucunda yer alan ve en yüksek noktasını oluşturan yükselti ise Conk Tepesi olarak bilinir. Conk Tepesi, Kocaçimen Tepesi'nin kuş uçuşu olarak yaklaşık 1200 metre güneybatısında ve Arıburnu ile Kaba Tepe istikametinde uzanan yamacı üzerinde yer alan, 268 metre yüksekliğinde bir noktadır. Kocaçimen Tepesi'nden sonra bölgedeki en hâkim noktadır.

Kocaçimen Tepesi ve bu tepe ile arasında yer alan Besim Tepeler'le birlikte Anafartalar Ovası, Bigalı Ovası, Kilye Ovası ve hatta Çanakkale Boğazı'na hâkim önemli ve kritik bir arazi kesimidir. Bir anlamda Gelibolu Yarımadası'nın güney bölgesinin omurgasıdır.

Bilhassa denizden gelip sahile çıkacak istilacı bir kuvvet için, tesis edeceği kıyı başı bölgesinin güvenliği açısından olduğu gibi, hareketini derinlikte sürdürebilmesi açısından da büyük önem taşır. Zaten bu nedendir ki Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanı General Hamilton ve kurmayları tarafından, Kocaçimen Tepesi ve Besim Tepeler ile birlikte ilk 24 saat içinde ele geçirilmesi düşünülmüş ve yapılan planlar da buna göre şekillendirilmiştir.

25 Nisan 1915 günü sabah saatlerinde gelişen olaylara bakıldığında, aslında Anzak kolordusunun ilk anlarda içine düştüğü karmaşaya rağmen, bir öncü müfrezesi

ile yine de Conkbayırı yönünde, Düz Tepe'ye kadar ilerleyebildikleri bilinmektedir.

Bu öncü müfrezenin karşısına çıkıp Conkbayırı istikametini tıkamak ve o saatlerde Topçular Sırtı üzerinden Bomba Sırtı-Kanlı Sirt hattına taarruza geçmiş 27. Alay'ın açık olan sağ yanını emniyete almak isteyen az sayıdaki Türk askerinin umutsuzca direnmeye çalıştığı anlarda, Kocaçimen üzerinden Conkbayırı'na ilerleyen 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal ile kendisini takip etmekte olan 57. Alay birlikleri yetişip, düşmanı Düz Tepe'den daha geriye, Cesaret Tepesi'nin de ilerisine kadar geri atmışlardır. Düşman o gün, ilk ve son kez Düz Tepe üzerinde bulunabilmiştir.

Ağustos ayına kadar devam eden süreçte, daha ilk 24 saat içinde almayı planladığı hedeflerin çok

uzağında kalan ve giriştiği tüm hamlelere karşılık istediği sonucu bir türlü alamayan General Hamilton, Çanakkale Cephesi'ndeki çıkmazdan kurtulabilmek için aldığı takviye kuvvetlerle yeni bir harekât planlar.

General Hamilton, takviye birlikleri iki cephede kullanmaya karar verir. Bölgeye aktarılan birliklerin bir bölümüyle Anzak kolordusu takviye edilecek ve Arıburnu Cephesi'nin kuzey yanından bir çevirme taarruzuna girişilecektir. Takviye kuvvetlerin ağırlıklı bölümü ise Arıburnu Cephesi'nin kuzeyinde, Anafartalar sahilllerinde karaya çıkarılarak yeni bir cephe açılacaktır. Her iki operasyonun aynı gün, yani 6 Ağustos 1915 tarihinde başlatılması planlanır. Takviyeli 2'nci

Avustralya Tümeni'nin girişeceği bu çevirme taarruzu, "Sarı Bayır Harekâtı" olarak bilinir. Sarı Bayır Harekâtı, İngilizlerin "Sarı Bayır" olarak adlandırdıkları, kuzeydoğu-güneybatı ekseninde uzanan Kocaçimen Tepesi-Besim Tepeler-Conkbayırı ve Düz Tepe hattının işgal edilmesini amaçlamaktadır.

Anzak kuvvetleri, iki kol halinde Arıburnu Cephesi'nin sol kesiminden kuzey yönünde ilerleyecek, daha sonra sağa çark ederek doğu yönünde ilerlemelerini sürdüreceklidir.

Güney kesiminde yer alacak sağ kol, Şahin Sırtı üzerinden Conkbayırı'nı ele geçirecektir. Kuzeyde yer alacak sol kol ise Ağıldere'de ikiye ayrılarak Kocaçimen Tepesi'ni ve Besim Tepe'yi ele geçirecektir.

Anzak tümeni sağ kol görev kuvvetinin Conkbayırı'na karşı girişimleri taarruzlar ile Türk kuvvetlerinin karşı taarruzları, bütünüyle "Conkbayırı Muharebeleri" olarak bilinir.

Bu muharebeler sırasında Yeni Zelanda tugayı, Şahin Sırtı'nın Conk Tepesi-261 Rakımlı Tepe silsilesi ile birleştiği noktanın her iki yanında, deniz tarafındaki yamaç üzerinde yaklaşık 200 metre genişliğinde küçük bir bölümü, 8 Ağustos 1915 sabahı işgal etti. Ancak bölgedeki Türk kuvvetleri, düşmanın işgal etmeyi başardığı hattın yaklaşık 25-30 metre ilerisindeki bir hattı tutmayı başardı ve bu hatlar üzerinde taraflar arasında şiddetli

çarpmalar başladı.

Türk kuvvetlerinin tuttuğu hat, Mehmetçik Parkı Kitabeleri'nin bulunduğu alanın hemen doğu tarafında yer alan ağaçların ve Conk Tepesi'ne doğru ilerleyen yolun oluşturduğu çizgidir. Düşmanın Conk Tepesi-261 Rakımlı Tepe hattının denize bakan yamaçlarında tutmayı başardığı hattı iyice tahkim ederek yerleşmesi olasılığı, bölgedeki Türk kuvvetlerini ve Çanakkale Cephesi'nin bütününe oldukça büyük bir risk altına sokacağından, en kısa zamanda buradaki düşmanın geri atılması gerekmektedir. Bu gerçeği gören Anafartalar Grubu Komutanı

Albay Mustafa Kemal, bölgeye intikal etmekte olan 41. Alay'ın gelmesini dahi beklemeden, emrine verilen 8. ve 9. Tümen birlikleri ile bir süngü taarruzu yapılması kararını almış ve uygulamıştır. 10 Ağustos 1915 sabahı saat 04:30'da başlayan taarruz sonucunda düşman, o ana kadar tutabildiği mevzilerden sökülerek yaklaşık 500 metre geriye atılmıştır. Şahin Sırtı'nın ancak uç kısmı (Apex) ile Ağıl Dere civarında tutunabilen düşman, bölgedeki kritik araziye kaybetmiştir. Conkbayırı Muharebesi, Çanakkale Kara Muharebeleri'nin en kritik safhası ve dönüm noktası kabul edilir ■

Conkbayırı Atatürk Anıtı ve Atatürk'ün Saatinin Parçalandığı Yer Kader Anı

“Conkbayırı Atatürk Anıtı”, Mustafa Kemal Atatürk'ü üniforması ve elinde tuttuğu kılıbıyla tasvir eden, bronzdan yapılmış bir heykeldir. 1993 yılında Conk Tepesi'nin zirvesindeki Yeni Zelanda Anıtı'nın kuzey yanına yerleştirilmiş, sonradan ayrıca yanına bir bayrak direği dikilmiştir.

Anıtın kaidesinin Yeni Zelanda Anıtı'na bakan yüzünde, 10 Ağustos 1915 sabahı saat 04:30'da Atatürk'ün kılıbıyla verdiği bir işaretle başlayan Türk Süngü Taarruzu sırasında, bir şarapnel parçasının göğsüne isabet ederek saatini parçalaması olayı, kendi ifadeleri ile yer almaktadır.

Ancak Atatürk'ün taarruzu başlattığı ve saatine şarapnel misketinin isabet ettiği yerin burası olması

biraz şüphelidir. Arazinin durumu etüt edildiğinde, o anda burada, böylesine açık bir mevkiye, "kolordu komutanı" seviyesindeki bir grup komutanının ayakta duruyor

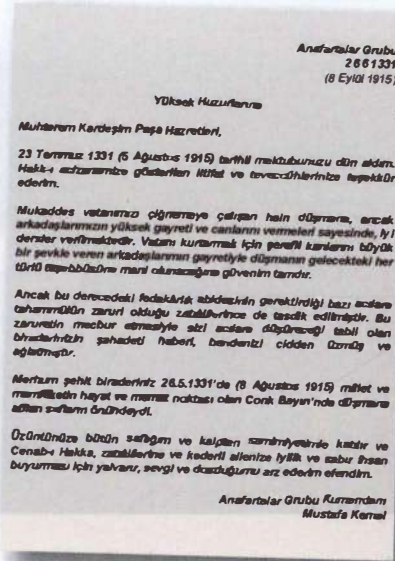
olması pek mantıklı değildir. Söz konusu olayın geçtiği yerin, başka bir nokta olması daha mantıklı ve muhtemel olarak değerlendirilmektedir ■

Üsteğmen Nazif Çakmak Şehitliği Fedakârlık Abidesi

85

Conk Tepesi üzerindeki Atatürk heykelinin denize bakan yanında etrafı alçak duvarlarla çevrili küçük bir anıt şeklindedir. Mehmet İrdesel'in *Çanakkale Savaşları ve Harp Sahaları Rehberi* adlı eserinde 1919 yılında yaptırıldığı belirtilmekteyse de bu tarih, işgal dönemine denk düştüğünden pek uygun bir tarih olarak görülmemektedir. Mermerden küçük bir kaidesi bulunan mezarın üzerinde yer alan ifade şu şekildedir:

"Mareşal Fevzi Çakmak'ın kardeşi Üsteğmen Nazif Çakmak, süngü hücumu sırasında bölüğünün önünde düşman siperlerine atladığı sırada şehit olmuştur. 26 Temmuz 1915." ■

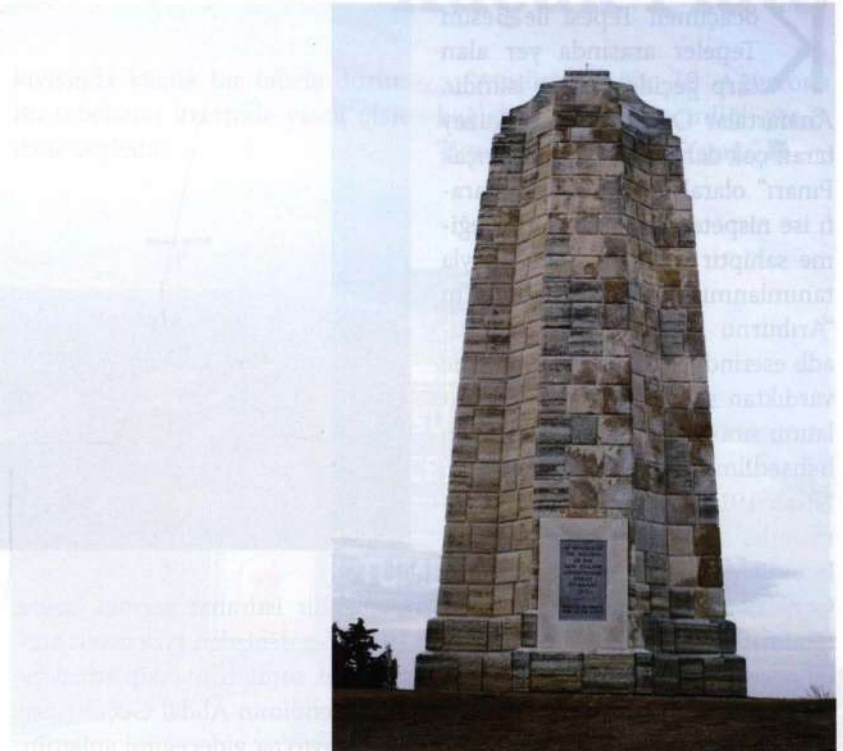

Conkbayırı Yeni Zelanda Anıtı ve Mezarlığı Anıt Taşı

86

1919-1923 döneminde, İngilizler tarafından yaptırılan bir anıt ve mezarlıktan oluşur. Aslında hem anıtın, hem de mezarlığın bulunduğu alanlar, muharebeler sırasında ne Yeni Ze-landalıların ne de İngiliz ordusundan bir başka birliğin ulaşabildiği noktalarlardır.

Bölgenin işgal altında olduğu dönemde, İngiliz Milletler Topluluğu Savaş Mezarlıkları Komisyonu (CWGC) tarafından ve kendi kararları doğrultusunda, Conk Tepesi'nin zirve noktasına anıt, Conk Tepesi'nin Kör Dere'ye bakan yamacına da mezarlık yapılmıştır. Mezarlıkta toplam 632 kişi gömülü olup 622'sinin kimliği meçhuldür ■

Besim Tepeler

Topçu Bataryası Komutanı

Conk Tepesi ile Kocaçimen Tepesi arasında yer alır. Conk Tepesi üzerinden bakıldığında tek bir tepe gibi görünse de aslında iki küçük kabartı şeklindedir.

Bu iki küçük kabartı şeklindeki tepeciklerden Conk Tepesi tarafında olanı "Sinem Sırtı", Kocaçimen Tepesi tarafında olanı ise "Vefik Tepe" olarak anılır. Bu isimlerin nasıl verildiği bilinmemekle birlikte, iki küçük tepeciğin ikisine birden "Besim Tepeler" adı verilmiştir.

Bu tepeciklerin her ikisini birlikte tanımlayan ismin ise 8/10 Ağustos 1915 tarihli Conkbayırı Muharebesi sırasında, yükseltinin doğu yamacı üzerinde mevzilenecek görev yapan

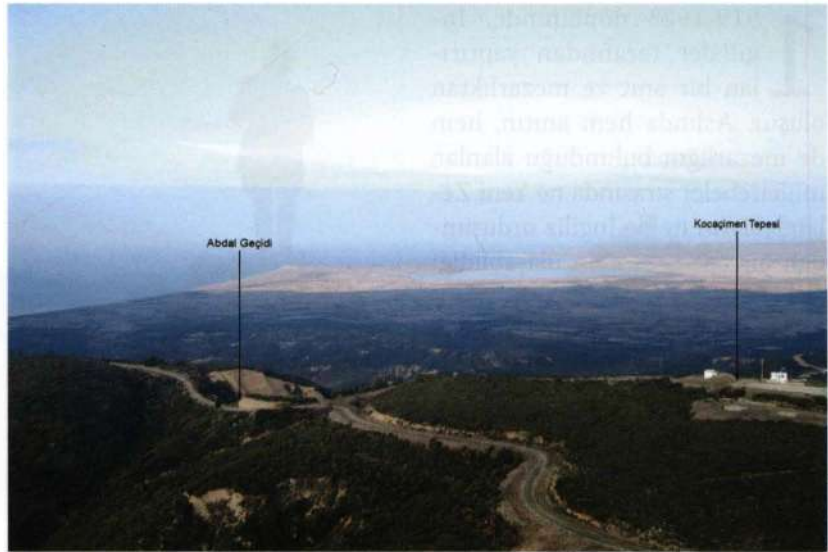

dağ topçu bataryasının komutanı olması muhtemeldir ■
Üsteğmen Besim'in anısına verilmiş

Abdal Geçidi

Zorlu Arazi

Kocaçimen Tepesi ile Besim Tepeler arasında yer alan sarp geçide verilen isimdir. Anafartalar Ovası'na bakan kuzey tarafı çok daha sarp olup, "Çamçak Pınarı" olarak bilinir. Güney tarafı ise nispeten daha uygun bir eğime sahiptir ve "Kurt Dere" adıyla tanımlanmıştır. Mustafa Kemal'in "Arıburnu Muharebeleri Raporu" adlı eserinde, Kocaçimen Tepesi'ne vardıktan sonraki gelişmelerin anlatımı sırasında Abdal Geçidi'nden bahsedilmektedir. Atatürk'ün 25 Nisan 1915 sabahı saat 09:30 sonrasında, beraberinde bulunanlarla birlikte, Kocaçimen Tepesi'nden Conkbayırı istikametine doğru intikal safhasını anlatırken, arazinin bu kesimi ile ilgili söyledikleri şöyledir: "Alay ve batarya kumandanlarına erleri tamamen toplamak ve

küçük bir istirahat vermek üzere 10 dakika denizden gizlenerek durmalarını, sonra beni takip etmelerini ve kendimin Abdal Geçidi'nden Conkbayırı'na gideceğimi anlattım.

Ve yanımda yaverim ve emir subayı ve baştabip ile oralarda tekrar bulduğumuz tümen dağ topçu taburu kumandanı olduğu halde evvela atlı olarak yürümeye teşebbüs ettik." ■

Boğazın Hâkim Noktası

Deniz seviyesinden 305 metre yüksekliğiyle, Gelibolu Yarımadası'nın güney bölgesinin en yüksek noktasıdır. Bu niteliğinden dolayı Anafartalar bölgesi ile Topçular Sırtı'nın doğusunda Çanakkale Boğazı'na kadar uzanan arazi kesimine bütünüyle hâkim, çok önemli bir arazi parçasıdır.

Kocaçimen Tepesi üzerinden Arıburnu, Anzak Koyu ve Kaba Tepe kesimindeki sahiller görülmez. Şahin Sırtı, Conkbayırı, Su Yatağı gibi noktalar, bu sahillerin görülmesini engeller.

Mustafa Kemal'in "Arıburnu Muharebeleri Raporu" adlı eserinde, 25 Nisan 1915 sabahı saat 09:30'da Kocaçimen Tepesi'ne varıldığı an, yine kendi ifadesiyle şöyle

anlatılmaktadır:

"Bizzat yol bulmak ve müfreze-yi oradan sevk etmek suretiyle Kocaçimen Tepesi'ne varıldı. Orada

denizdeki gemilerden ve zırhlılardan başka bir şey görmedim. Düşmanın piyadesinin henüz oradan uzak olduğunu anladım." ■

Su Yatağı

Küçük Plato

261 Rakımlı Tepe hizasında, doğuya doğru uzanan küçük bir plato şeklindedir. Bu küçük platonun güneye doğru uzanan yamacı, Dik Dere ve Uzun Dere'nin başlangıç (memba) noktasının bulunduğu yerdir.

Adı geçen bu iki dere daha güneyde, Edirne Sırtı'nın güney ucunda, Yarbay Hüseyin Avni Bey'in mezarının hemen doğusunda birleşip Karayörük Deresi'ni oluştururlar. Conkbayırı'nın güney kesiminde kalan derelerin önemli bir bölümünün memba noktası olduğu için "Su Yatağı" olarak tanımlanmıştır.

Conk Tepesi bölgesinden ayrıldıktan sonra Su Yatağı üzerinde solda, Kör Dere'ye bakan yamacın

kıyısında küçük bir tabela durur. Bu tabelanın üzerinde yazılı olan ifade şöyledir:

"Atatürk'ün 9'u 10 Ağustos'a bağlayan geceyi geçirdiği yer-8. Tümen Karargâhı-Su Yatağı" ■

Bütünüyle Topçu Mevzisi

Conkbayırı'ndan ayrılıp Su Yatağı üzerinden hareket edildiğinde, güzergâh olarak takip edilen tek yönlü yol, Kaba Tepe Tanıtım Merkezi'nin hemen yanında Eceabat-Kaba Tepe yolu ile birleşir. Su Yatağı'ndan itibaren Kaba Tepe Tanıtım Merkezi'ne doğru ilerleyen güzergâh boyunca sürekli alçalan tepeler hattı üzerinde Sancak Tepe, Kemal Yeri, Gök Tepe ve Kavak Tepe gibi önemli mevkiiler yer alır. Bu önemli mevkiilerin yer aldığı yol boyunca ilerlenirken sol tarafta, doğu yönünde, Kocadere Köyü ve Kocadere Hastane Şehitliği görülür.

Arıburnu Cephesi'ndeki muharebeler süresince, cephenin orta kesiminde görev yapan Türk topçu bataryaları, genelde bu tepeler hattı üzerinde yer alan yolun sol yanında, Kocadere köyüne bakan yamaçlarında mevzilenerek görev yapmışlardır. Bu nedenle de bu sırta "Topçular Sırtı" adı verilmiştir. Topçular Sırtı, Conkbayırı'ndan Kaba Tepe'ye uzanan şekliyle muharebeler sırasında Arıburnu Cephesi'nde çarpışan

TUNCA ÖRSER ARŞİVİ

Türk kuvvetlerinin en önemli geri bölgesi olarak değerlendirilmiştir. Sancak Tepe hizasından itibaren yolun sağ yanına, batı yönüne bakıldığında ise Arıburnu Cephesi'nin ileri hattını oluşturan sırtlar, neredeyse bütünüyle görülebilir.

İngilizler ise daha çıkarmalar başlamadan önceki dönemde, çıkarma ile ilgili planlarını hazırlarken, Anzak kolordusu tarafından ilk aşamada işgal edilecek bu sırtı

belli başlı hedeflerden biri olarak belirlemişler ve kendi haritaları üzerinde "Third Ridge" (Üçüncü Sirt) olarak isimlendirmişlerdir. İngilizlerin bütünüyle ele geçirmeyi planladığı Topçular Sırtı'na ise sadece 25 Nisan 1915 günü Teğmen Liutit komutasındaki küçük bir öncü müfrezesi ulaşabilmiş, onlar da kısa bir süre sonra kendi mevzilerine geri dönmek zorunda kalmışlardır ■

Sel Yarıntısı

Anzakların "Üçüncü Sirt" adını verdikleri Topçular Sırtı üzerinde, çalılarla kaplı belirgin bir çıkıntı olan bu nokta dikkatlerini çekmiş ve "Çalılık Tepceik" anlamında "Scrubby Knoll" adını vermişlerdir.

25 Nisan 1915 sabahı saat 07:55'te bu bölgeye ulaşan 27. Alay Komutanı Yarbay Mehmet Şefik

(Aker), saat 08:00'de alayının taburlarını bu bölge üzerinden Kanlı Sirt-Kırmızı Sirt-Merkez Tepe-Kılıç Bayırı hattına doğru taarruza kaldırdı. Alay muharebe idare yeri olarak da günümüzde bulunan kitabenin hemen kuzeyinde yer alan dere yatağını seçti. 27. Alay, aynı gün 19. Tümen emrine girerek muharebelere devam etti.

19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, 27 Nisan 1915 günü 09:00'dan itibaren burasını "Arıburnu Kuvvetleri Komutanı" sıfatıyla karargâh yeri olarak kullanmaya başlamış ve 17 Mayıs 1915 gününe kadar da görevini buradaki karargâhta sürdürmüştür.

17 Mayıs 1915 tarihinden itibaren Arıburnu bölgesindeki

bütün kuvvetler, Esat Paşa'nın komutası altında "Kuzey Grubu Komutanlığı" olarak yeniden düzenlenmiştir. Dolayısıyla muharebelerin başlangıcından sonuna kadar bu karargâh yeri, Arıburnu Cephesi'nde savaşan Türk birliklerinin komuta merkezi olarak kullanılmıştır.

"Kemal Yeri" ismi ise 3. Kolordu Kurmay Başkanı Kurmay Albay Fahrettin (Org. Altay) tarafından verilmiştir. Mustafa Kemal'i cepheye ziyaret ettiği bir gün yaşanan isim verme olayını, Fahrettin Altay sonraları şu şekilde anlatmıştır:

"Kendilerine:

- Karargâhınız hep burada mı kalacaktır? Diye sordum.

- Evet, şimdilik öyle. Cevabını

verdiler.

- Burasının adı nedir? Dedim.

- Sel yarıntısının adı mı olur?

Cevabını verdiler, güleştük...

Derhal beynimde bir şimşek çaktı, gazalarını tebrik ettim, ayrıldım.

Karargâhımıza geldiğim zaman 19'uncu Tüme yazılacak bir emir müsveddesi getirdiler. Baş tarafına şöyle yazdım:

Kemalyeri'nde 19'uncu Tümen Kumandanlığı'na...

Esat Paşa bunu görünce gülümseyerek:

- Güzel bir isim buldunuz Fahrettin Bey. Dedi.

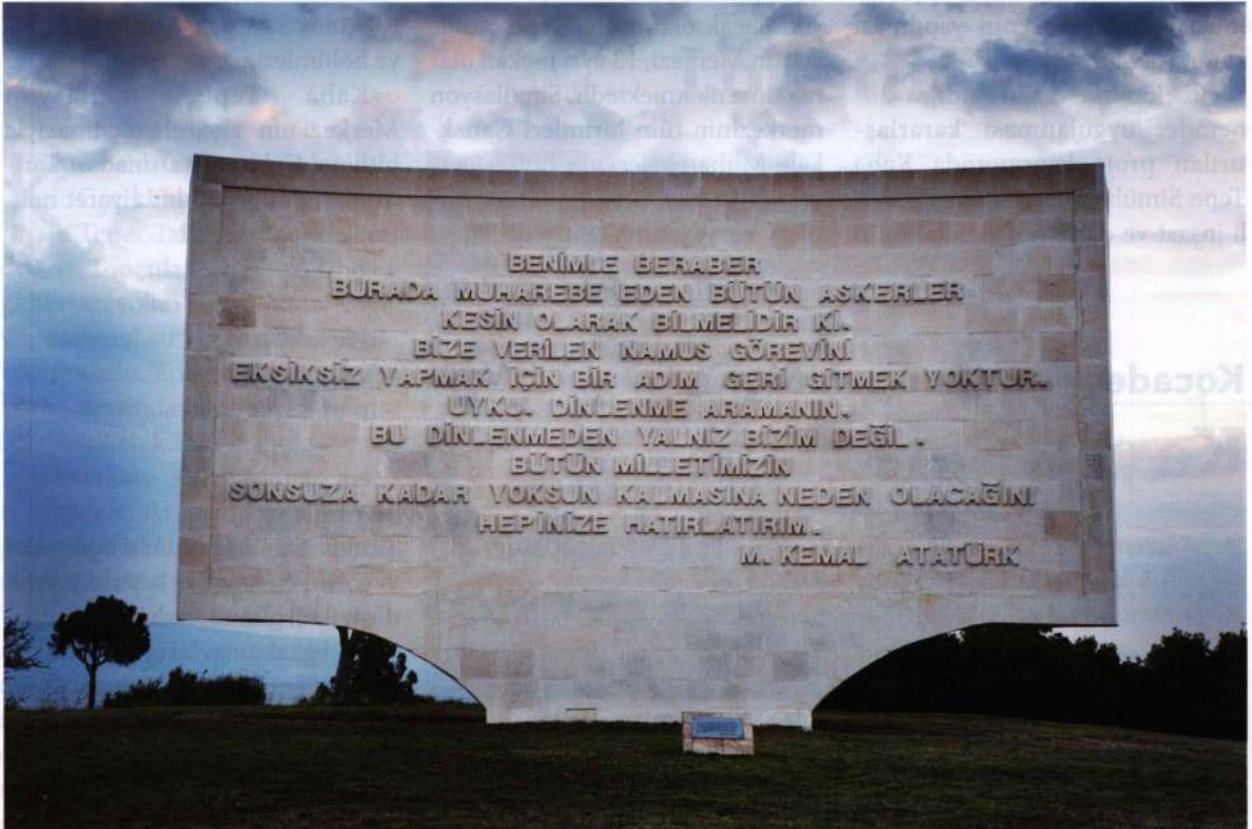
Kâğıdın cevabı bir süre sonra karargâha geldi. İmza yerine şöyle yazılmıştı:

Kemalyeri'nde 19'uncu Tümen

Kumandanı Mustafa Kemal...
Yer kemalini bulmuş oldu..."

Kemal Yeri'nde bulunan kitabe üzerinde, Mustafa Kemal'in Arıburnu Kuvvetleri Komutanı sıfatı ile görev yaptığı dönemde, 3 Mayıs 1915 günü saat 19:00'da kuvvetlerine verdiği emrin beşinci paragrafı yazılıdır. Söz konusu paragraftaki ifadeler şöyledir:

"Benimle beraber burada muharebe eden bütün askerler kesin olarak bilmelidir ki, bize verilen namus görevini eksiksiz yapmak için bir adım geri gitmek yoktur. Uyku, dinlenme aramanın, bu dinlenmeden yalnız bizim değil, bütün milletimizin sonsuza kadar yoksun kalmasına neden olacağını hepimize hatırlatırım." ■

Yeni Ziyaret Noktası

Kavak Tepe'den itibaren Kaba Tepe Burnu'na doğru uzanan sırt, Kavak Sırtı olarak tanımlanmıştır. Kaba Tepe Tanıtım Merkezi, Kavak Sırtı'nın üzerinde yer alır. Kaba Tepe Tanıtım Merkezi bünyesinde bulunan müze, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı bünyesindeki en önemli müzelerden biridir.

Müzenin bulunduğu noktanın doğu tarafında yer alan ve Conkbayırı yönünden gelen yolun sol yanında bulunan çukurluk alan ise, 25 Nisan 1915 sabahı Arıburnu ve civarındaki sahillere yönelik olarak başlayan Anzak çıkarmasını karşılayan 27. Alay'ın, Binbaşı İsmet komutasındaki 2. Tabur'unun karargâhının bulunduğu mevkidir.

Ancak yakın geçmişte hazırlanan yeni bir proje kapsamında Kaba Tepe Tanıtım Merkezi'nin yıkılması ve yerine Kaba Tepe Simülasyon Merkezi'nin yapılması kararlaştırılmıştır.

Bu kitabın hazırlandığı dönemde, uygulanması kararlaştırılan proje kapsamında Kaba Tepe Simülasyon Merkezi ile ilgili inşaat ve diğer faaliyetler, bütün

hızıyla sürmekteydi. Kaba Tepe Simülasyon Merkezi'nin 18 Mart 2012 tarihinde ziyarete açılması planlanmaktadır.

Uygulanan projeye göre 8 bin metrekare genişliğindeki bir alanda çeşitli sosyal tesisleriyle birlikte yer alacak olan Kaba Tepe Simülasyon Merkezi, 13 ayrı mekân olarak düzenlenmektedir. Simülasyon merkezinin tüm birimleri Çanakkale Muharebeleri'nin bütün gerçekliğiyle ziyaretçilere hissettirilmesi ve yaşatılmasını amaçlayan

çeşitli görsel içeriklerle donatılacaktır. 13 mekân içerisinde Genel Çanakkale Köyü, Nusret Mayın Gemisi, Ocean Gemisi, Seyit Onbaşı Odası, Kara Savaşlarını anlatan üç oda, Hava Harekât Odası, Anı Odaları, Çanakkale Geçilmez, Kurtuluş Savaşı ve Modern Türkiye bölümleri yer alacaktır.

Kaba Tepe Simülasyon Merkezi'nin ziyarete açılmasıyla birlikte, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı yeni bir ziyaret noktası kazanacaktır ■

Kayıp Şehitler

Kocadere köyünün yaklaşık 1,5 kilometre kadar güneybatısında, Köyaltı mevkiinde yer almaktadır. Şehitlik, Çanakkale Kara Muharebeleri sırasında, 1915 yılında oluşturulmuştur.

Çanakkale Kara Muharebeleri sırasında, Arıburnu Cephesi'nin geri bölgesinde, Kocadere köyü, Köyaltı

mevkiinde ilk olarak 5. Tümen'in sıhhiye bölüğü tarafından bir sargıyeri kurulmuştur. Daha sonra aynı bölgeye 16. Tümen'in sahra hastanesi de gelmiş ve burada yaralı askerlerimize verilen hizmet geliştirilmiştir.

Bölgede görev yapan 5. Tümen Sıhhiye Bölüğü Sargıyeri ile 16.

Tümen Sahra Hastanesi'nde tedavi görürken hayatını kaybedip şehit düşenler, günümüzdeki şehitliğin yer aldığı alanda, bireysel mezarlara gömülmüşlerdir. Söz konusu şehitlik alanı Şevki Paşa Haritası'nın 16 No'lu paftasında işaretlerle belirtilmiştir.

Şehitlerimizin gömülü olduğu

alan, 2005 yılında günümüzdeki haliyle Orman Bakanlığı tarafından yaptırılana kadar, tamamen kaderine terk edilmiş ve etrafı tarlalar ile çevrilmiş bir halde idi.

Aslında şehitliğin kapladığı alanın önemli bir bölümünün, çevredeki tarlalarda yapılan zirai faaliyetler sırasında yok olduğu anlaşılmaktadır. Muharebeler döneminde şehitliklerin oluşturulduğu alanlar, genellikle yumuşak zeminli olduğu için dere yataklarına yakın bölgelerden tercih edildiği dikkate alındığında, buradaki şehitlik alanının da az ilerideki dere yatağına kadar uzanıyor olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak günümüzde şehitlik içerisinde yer alan şehit mezarlarının sayısı ancak

40-50 civarındadır. Şehitliğin yakın çevresinde önceden var olduğu düşünülen diğer şehitlerimizin

mezarlarına ait herhangi bir iz bulmak ise artık ne yazık ki mümkün değildir ■

Kocadere Köyü

Lojistik Merkez

Kocadere köyü, Conkbayırı'ndan Kaba Tepe Tanıtım Merkezi'ne doğru Topçular Sırtı üzerinden gidilirken, yolun sol yanında, doğu yönünde rahatlıkla görülebilen bir konumdadır. Eceabat ilçesine bağlı köyler arasında hane sayısı ve nüfus olarak en küçük olanıdır.

Çanakkale Kara Muharebeleri sırasında, Arıburnu Cephesi'nin geri bölgesinde, önemli bir lojistik merkez olması yanı sıra, cephedeki Türk birlikleri arasındaki haberleşme trafiğini sağlayan telefon santrali de bu köyde kurulmuştur. Bu nedenlerden dolayı düşmanın hedeflerinden biri haline gelmiş ve muharebeler sırasında oldukça hasar görmüştür.

Kocadere köyü ve yaralı bir askeri tedavi eden hemşireyi gösteren Yüceliş Anıtı.

1930'lu yıllarda Balkanlar'dan gelen Türk göçmenlerin yerleştiği Kocadere köyü, yerleşimin

yeniden başladığı dönemden itibaren yeniden imar edilmiştir ■

Müze Köy

Bigalı köyü, Eceabat'ın kuzeyinde, Taşlı Tepe'nin güney yamaçlarında yer alır; 1915 yılında "Boğalı" adıyla anılan köy, "Çamyayla" adıyla da tanımlanmıştır.

Köy ve yakın çevresi, Yarbay Mustafa Kemal'in komutasındaki 19. Piyade Tümeni kuruluşunda bulunan birliklerin, yaklaşık bir ay süreyle yerleştiği mevkilere ev sahipliği yapmıştır. Bu süre içinde 19. Tümen kuruluşunda bulunan birliklerin, Bigalı köyü ve yakın çevresinde hangi mevkilere yerleşmiş oldukları konusundaki en ayrıntılı tarif, tümenin Kurmay Başkanı Kurmay Binbaşı İzzettin (Orgeneral Çalışlar) tarafından şu şekilde verilmektedir:

"Tümenin konuşlanışının aşağıda olduğu gibi ayrılmış olduğunu beyan etmek muvafık (uygun) olur.

-Tümen Karargâhı: Bigalı Köyü'nde Yel Değirmeni düzlüğünde,

- 2'nci Sahra Topçu Taburu (seriateşli): Bigalı Köyü-Eceabat yolunun Telakki mahallesi civarında,

- 3'üncü Sahra Topçu Taburu (mantelli): Bigalı doğusunda çiftlikte,

- 57'nci Alay: Bigalı Köyü'nün hemen batısında çadırlı ordugâhta,

- 72'nci Alay: Eceabat-Yalova yolunun doğusunda, Kilye kuzeyindeki Sükudlu Çeşmesi civarında çadırlı ordugâhta,

- 77'nci Alay: Maltepe'de çadırlı ordugâhta,

- 77'nci Alay'ın 1'inci Taburu: Merkezi Turşun olmak üzere, Koyun Limanı'ndan Anafarta Azmağı'na kadar sahili gözetlemekte,

- İstihkâm Bölüğü: Bigalı'da,

- Süvari Bölüğü: Bigalı'da,

- Sıhhiye Bölüğü: ... Çiftliği'nde,

- Seyyar Hastane: Eceabat'ta,

- Telgraf Müfrezesi: Bigalı'da."

Genel olarak yöresel yapı örneklerini oluşturan tek veya iki katlı evlerden oluşan Bigalı köyünün nispeten geniş sayılabilecek köy meydanı bu tür konutlar ile çevrilidir. Bigalı köyünde bulunan ve Atatürk'ün 7 gece süreyle ikamet ettiği ev, "Atatürk Evi" adıyla müze haline getirilmiştir. Bigalı köyü girişinden itibaren köy meydanı, meydana bakan binaları, Atatürk Evi ve bu eve ulaşan sokaktaki konutları ile bir bütün olarak 2006 yılında restore edilerek ziyarete açılmıştır. Köyde yaşayanların geçim kaynağını, genellikle zirai faaliyetler oluşturur ■

Büyük Komutanın Hatırası

26 Mart 1915 tarihinde, 5. Ordu'nun genel ihtiyat tümeni olarak görevlendirilen 19'uncu Tümen, karargâhı ve kuruluşundaki birliklerle, peyderpey Bigalı köyü civarındaki çadırlı ordugâhlara yerleşmiştir. 19. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal ise denizden gelebilecek saldırılara karşı Kilitbahir Platosu'nun batı yönünde hazırlanmakta olan savunma mevzilerinin yapım çalışmaları henüz bitmediğinden bir süre daha Eceabat'ta kalmıştır.

18 Nisan 1915 günü Bigalı köyüne gelerek, tamamen asli görevi

olan 19. Tümen Komutanlığı'na dönen Mustafa Kemal, günümüzde müze haline getirilmiş durumdaki evde, sadece 7 gece kalabilmiştir.

25 Nisan 1915 sabahı saat 07:30 sonrasında (57. Alay Harp Ceridesi'nde, Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey'in ifadesine göre saat 07:39'da) 57. Piyade Alayı, 39'uncu Topçu Alayı'ndan bir dağ topçu bataryası, tümenin süvari ve sıhhiye bölükleri ile beraber Kocaçimen Tepesi'ne, bir başka deyişle cepheye hareket edecektir.

Atatürk, Çanakkale Cephesi'nde görev yaptığı süreçte devamlı

muharebe alanına yakın bölgelerde arazide konaklamış, dolayısıyla bir daha ne bu evde, ne de başka bir ev ortamında kalma fırsatı olmuştur.

Atatürk'ün kısa süreli de olsa kullandığı bu ev, küçük bir bahçe içinde, iki katlı, üst katında üç odası, giriş kapısı üzerinde küçük bir balkonlu olan ve yöresel mimarinin izlerini taşıyan bir ev olup günümüzde ziyaret edilebilmektedir.

Genel kabul görmüş gezi güzergâhının son durağını oluşturan Bigalı köyünün meydanında bulunan bir başka bina ise "19. Tümen Müzesi" olarak düzenlenmiş olup ziyaret edilebilmektedir ■

Cephenin Kahramanları

Büyük Anafarta Şehitliği, Büyük Anafarta köyü çıkışında, köyün 250 metre batısında yer almaktadır. Büyük Anafarta köyünden Anzak Koyu ve Küçük Anafarta yönlerine giden yol, şehit mezarlarının da bulunduğu köy mezarlığının ortasından geçmekte ve mezarlığı üç parçaya ayırmaktadır.

Büyük Anafartalar Mezarlığı, oldukça büyük bir mezarlık olmasına ve bilhassa Anafartalar Cephesi'ndeki muharebelerde şehit düşen bazı askerlerimizin buraya gömüldüğü bilinmesine rağmen, kimliği tanımlanabilen sadece 6 şehit mezarı bulunmaktadır. Aslında bu durum, bölge genelinde neredeyse iki elin parmaklarını geçmeyen sayıdaki kimliği tanımlanmış

YARBAĞ HALİT BEY İLE YARBAĞ HALİT BEYİN MEZARLARI

şehit mezarlarımızın çoğunun, Büyük Anafarta Şehitliği'nde olduğunu göstermektedir.

Buradaki bütün şehit mezarları

14 Kasım 1980 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından korunması gereken kültürel varlık olarak tescil edilmiştir ■

Anafarta Topları

İki Cesur Namlu

Büyük Anafarta Şehitliği'nin bulunduğu noktadaki yol ayrımından sağa, Küçük Anafarta köyü istikametinde yaklaşık 1 kilometre ilerledikten sonra yolun sol yanında, mevzileri harap durumda, birinin namlusu tahrip edilmiş şekilde iki adet kısa namlulu kıyı topu durduğu görülür. Şevki Paşa Haritası'nın 8 No'lu paftasında da mevzileri işaretlenmiş olan 210/20 mm'lik bu toplar, muhtemelen 6 Ağustos 1915 akşamı başlayan Anafartalar muharebeleri sırasında bu noktaya yerleştirilmiş olmalıdır. Anafartalar Cephesi'nde görev yapan Türk piyade birliklerinin topçu ateş desteğini arttırmak amacıyla buraya getirilip yerleştirildikleri

aşıkârdır. Bu toplar 6 bin 900-7 bin 300 metre mesafeye atış yapabilme kabiliyetleri ile Büyük Kemikli

Burnu'ndan günümüzdeki Anzak Tören Alanı'na kadar olan bölgeyi ateş altına alabiliyordu ■

Anafarta topraklarının bulunduğu noktadan yaklaşık 200 metre sonra, ancak yakınına gelindiğinde fark edilen, sola sapan bir yol vardır. Bu yol, Küçük Anafarta köyüne gelmeden önce Yusufçuk Tepe-Mestan Tepe istikametine yönelmektedir. Bu yola sapıldıktan yaklaşık 3 kilometre sonra Yusufçuk Tepe'ye varılır. Yusufçuk Tepe, güneyinde yer alan İsmailoğlu Tepeler ile birlikte, 6 Ağustos 1915 gecesi saat 22:00 civarında Küçük Kemikli Burnu güneyindeki ve Suvla Koyu içindeki sahillere çıkarma yapan 9. İngiliz Kolordusu'nun, Anafartalar Ovası'na bütünüyle hâkim olabilmek için ele geçirmeye çalıştığı başlıca hedefler arasındaydılar. 8 Ağustos 1915 günü Yusufçuk Tepe bir ara İngilizlerin eline geçtiyse de kısa bir süre sonra Türk karşı taarruzu ile geri alındı. Düşman, İsmailoğlu Tepelere ise hiçbir zaman ulaşamadı.

Oldukça şiddetli çarpışmalara sahne olan ve Anafartalar Cephesi'ndeki muharebeler süresince Türk ileri hatlarının batıya bakan yamacı üzerinde yer aldığı Yusufçuk Tepe, günümüzde üç kitabeye ev sahipliği yapmaktadır. Kitabeler, Yusufçuk Tepe'nin zirvesinde, Küçük Anafarta köyünden Suvla Koyu ve Mestan Tepe istikametine uzanan yolun sağ yanında, yol seviyesinden biraz daha yüksek bir alanda yer almaktadırlar.

16. Türk Kolordusu Komutan Yardımcısı Albay Hans Kannengiesser'in Yusufçuk Tepe dediği bu tepeye İngilizler "Scimitar Hill" (Pala Tepesi) adını vermişlerdir. Bunun sebebi, üzerindeki sarı taşlar ve çakıl bulunan tırpan şeklindeki bu yükseltiyi eski bir Türk palasına benzetmeleridir.

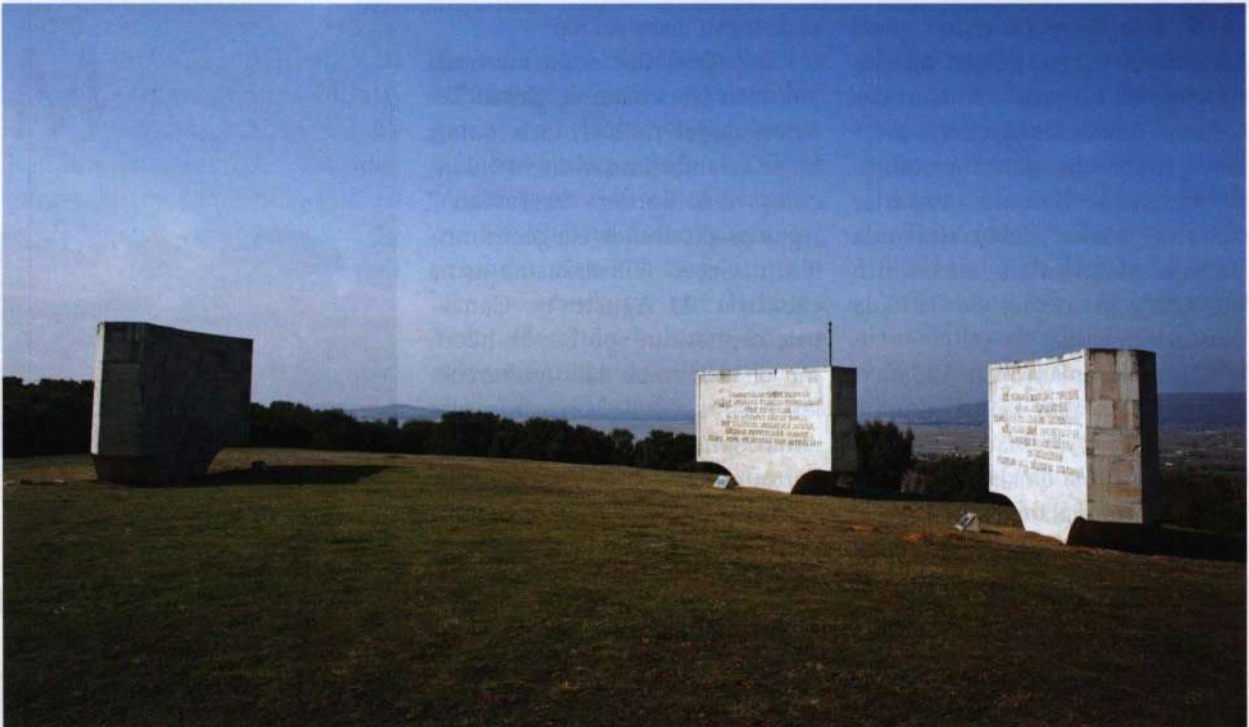
Anıtı oluşturan üç adet taş kaplama kitabelerin üzerinde, güneydeki yazıttan başlayarak sırasıyla şu ifadeler yer almaktadır:

"Arıburun cephesindeki Türk kuvvetlerini kuşatmak için 7 Ağustos 1915 günü Anafartalar limanına çıkan düşman kuvvetleri zayıf gözetleme birlikleri karşısında İsmailoğlu ve Yusufçuk Tepe'lere kadar ilerledi."

"Anafartalar Grubu Komutanı Albay Mustafa Kemal'in komutasındaki Türk Kuvvetleri 9/12 Ağustos 1915'te, 1. Anafartalar Muharebesi'nde düşman kuvvetlerini yenerek, onları Kireçtepe ve Mestantepe hattına attı."

"İki tarafın daha büyük kuvvetleri ile 21/22 Ağustos 1915 günü yapılan II. Anafartalar Muharebesi sonunda düşmanın Sivritepe ve Mestantepe hattında taarruz gücü kırıldı. Bu muharebelerde Türkler 8 bin 155 şehit, düşman da 19 bin 850 kayıp verdi."

Anıt, Kültür Bakanlığı tarafından, 14 Kasım 1980'de korunması gereken kültürel varlık olarak tescil edilmiştir ■

Savaşın Sessizliği

Mestan Tepe (Green Hill) Mezarlığı, Suv-la Koyu tarafında güzel bir manzaraya ve gölgeli ağaçlara sahiptir. Mezarlık, Anafartalar Cephesi'ndeki muharebeler sırasında muharebe alanının muhtelif yerlerinde bulunan mezarlar ile yine muharebeler sırasında burada oluşturulan mezarların bir araya getirilmesiyle 1919'da oluşturulmuştur.

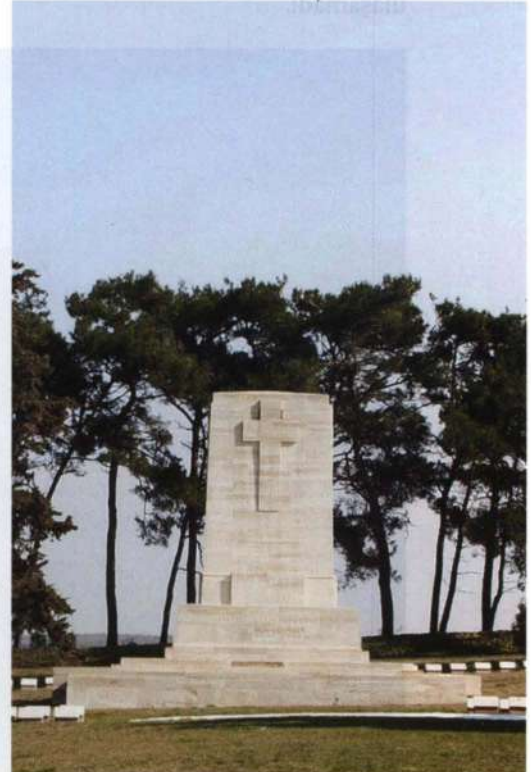
Mezarlık toplam 9 bin 595 metrekairelik bir alan kaplamaktadır. 772'si İngiliz, 2'si Kanadalı, 1'i Hintli ve 2 bin 196'sı da kimliği belirsiz olmak üzere toplam 2 bin 971 kişi buraya gömülmüştür. Tanımlanan mezarların baş taşlarının yanı sıra 2 bin 472 isimsiz mezar ve burada gömüldüğüne inanılan veya bilinen 117 İngiliz askeri anısına anıt

taşları yer almaktadır.

Kapının iç tarafında bulunan plakette şu ibare yer alır:

"Tuz Gölü'nün doğu kıyısında yükselen Chocolate ve Green Tepeleri doğal renklerinden dolayı böyle adlandırılmışlardır ve 6. Lincolns ve 6. Borders tarafından 7 Ağustos akşamında ele geçirilmişlerdir. Green Hill arkasına aşma çabasıyla, 21 Ağustos'ta, Çanakkale cephesinin son büyük hücumu olan Scimitar Hill muharebeleri başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Ama cephe, tahliye tarihine kadar korunmuştur."

Ünlü İngiliz sinema oyuncusu David Niven'in Çanakkale Muharebeleri'nde hayatını kaybeden babası da bu mezarlıkta gömülüdür ■

Mestan Tepe (Green Hill) Mezarlığı'nın bulunduğu noktadan Büyük Kemikli istikametine döndüğünde, kuzey yamacında Hill 10 Mezarlığı'nın bulunduğu Softa Tepe'ye gelmeden önce yolun sağ yanında bulunan yönlendirme levhasının işaret ettiği yol ile ulaşmaktadır. Uzun yıllar boyunca bozuk durumdaki bu yolun 2011 yılında kaplaması yenilenmiş olup ulaşım açısından rahattır. Söz konusu yol, bu noktadan sonra Kireçtepe Jandarına Şehitliği'ne sonrasında da Ece Limanı'na kadar uzanmaktadır.

Yusufçuk Tepe'den gelip Mestan

Tepe (Green Hill) Mezarlığı'nın bulunduğu köşeden sağa sapıldığında Suvla Koyu-Büyük Kemikli Burnu istikametine yol almak mümkündür. Kireçtepe Jandarına Şehitliği'ne giden yolun sağ yanında, Karakol Dağı'nın güney yamacında yer alır. Gelibolu Yarımadası'nda bulunan İngiliz mezarlıkları içinde en kuzeyde yer alan Azmak Mezarlığı, kuzeydeki Azmak Dere yakınlarında bulunmaktadır. Adının kökeni, Anafartalar Ovası'nın kuzeyinde bulunan Azmak Dere'den gelmektedir.

"Azmak" tanımı, genelde yağışlı havalarla birlikte yatağında su akan, diğer zamanlarda kuru olan

dereler için kullanılan bir isimdir. Ece Limanı'ndan Seddülbahir'e uzanan bölgede Azmak adıyla anılan üç dere daha vardır.

Azmak Mezarlığı, güneyde Yılğın Tepe-Mestan Tepe ve Green Hill Mezarlığı'na dönük olarak yapılmış olup 3 bin 875 metrekare alanı kaplamaktadır.

Bu mezarlıkta, Anafartalar Cephesi'ndeki muharebeler sırasında Kireçtepe'deki çarpışmalarla ölenler yatmaktadır. Mezarlıkta 562'si İngiliz, 12'si Kanadalı (New Foundland) ve 500'ü de kimliği belirsiz olmak üzere toplam 174 kişi gömülüdür ■

Zafer İçin

Azmak Mezarlığı'nın bulunduğu noktadan yaklaşık 4 buçuk kilometre daha ileridedir. Kireçtepe Jandarma Şehitliği, Kireçtepe sırtlarında Kapanca Tepe'nin zirvesinde bulunmakta olup muharebeler sırasında oluşturulmuştur.

Mezarların yanında eski bir taşın üzerine oturtulmuş üst üste boş top mermisi kovanlarının yerleştirilmesiyle yapılmış Kireçtepe Jandarma Anıtı bulunmaktadır. Bu anıtın çevresi taştan yapılmış alçak bir duvarla çevrelenmektedir. Mezar taşlarının üzerindeki yazılar Osmanlıcadır. Bu anıt yabancı kuvvetlerin çekilmesinden sonra başarılı Türk savunması anısına yarımada üzerine dikilmiş üç anıttan biridir. Eceabat Jandarma Kuvvetleri tarafından anıt ve mezarlık 1996 yılında onarılmıştır.

Burada yer alan bir diğer anıt, mimar Ahmet Gülgönen tarafından tasarlanan Kireçtepe Kitabesi'dir. Şehitliğin 50 metre doğusunda bulunan taş kaplama bir kitabe olan anıt, 1985 yılında dikilmiştir. Yazıtta şu ibare okunmaktadır:

"6/8 Ağustos 1915'te Gelibolu ve Bursa Jandarma Taburlarının kahramanca çarpışan üç bölüğü, iki tuğay gücüne ulaşan İngiliz kuvvetlerini Karakol Dağı ve Kireçtepe'de durdurup Anafartalar Gurubu'nun kuzey yanını korumuştur."

Kireçtepe Jandarma Şehitliği, Anıtı ve Kitabesi sırasıyla 14 Kasım 1980 ve 17 Haziran 1991 tarihlerinde Kültür Bakanlığı tarafından korunması gereken kültürel varlıklar olarak tescil edilmiştir ■

*Harp Mecmuası Sayı 4
Kireçtepe Jandarma Şehitliği Anıtı ve
Anafartalar Grubu Komutanı Albay Mustafa Kemal.*

10 Rakımlı Tepe

Büyük Kemikli Burnu'na giderken Tuzla Gölü'nü geçtikten sonra yolun sol yanında fark edilir. Tuzla Gölü'nün kuzeyinde küçük bir kabartı şeklinde duran Softa Tepe'nin (Hill 10) kuzey yamacı üzerinde yer almaktadır. Mezarlığa ayrılan yol daha ilerde Tuzla Gölü ve Suvla Koyu kıyısına kadar ulaşmaktadır.

Hill 10 (10 Rakımlı Tepe), İngilizlerin Softa Tepe'ye verdikleri isimdir. Burada yaptıkları mezarlığı da aynı isimle tanımlamışlardır.

Mezarlık kare planlı olup, 2 bin 89 metrekare alana sahiptir. Burada bulunan 699 mezarın 547'si İngiliz, 8'i Kanadalı, 2'si Avusturyalı askerlere aittir. 142 mezarda gömülü olanların ise kimliği meçhuldür ■

GURSEL ANINDIÇ

Büyük Kemikli Burnu Kitabesi

Boş Cepheler

Suvla Körfezi'nin kuzeybatı kıyıları küçük koylarla girintili çıkıntılı bir yapı oluşturmakta ve sarp kayalıklardan oluşan dar bir burun olan Büyük Kemikli Burnu ile son bulmaktadır. İngilizler bu burnu, "Suvla Point" (Suvla Ucu) olarak tanımlamışlardır. Büyükkemikli Burnu, Gelibolu Yarımadası'nın kuzey kıyılarındaki seyreden gemiler için denizden bakıldığında belirgin bir nokta olarak gözükmemektedir. Burun ve Kireçtepe'nin denize ulaştığı yerler kayalık ve uçurumlardan oluşmaktadır. Burada bulunan kitabe, 20 Aralık 1915'te Anafartalar bölgesindeki son İngiliz kuvvetlerinin tahliye edildiği Suvla Koyu'na hâkim küçük bir tepenin üstüne yerleştirilmiştir. Mimar Ahmet Gülgönen tarafından tasarlanan

yazıt taş kaplamadır. Anıtın üzerinde şu yazı bulunmaktadır:

"1915 yılının 25 Nisan sabahı Arıburnu'na, 6/7 Ağustos gecesinde Anafartalar limanına çıkan

düşman kuvvetleri aylar süren muharebelerden sonra Gelibolu Yarımadası'ndaki Türk savunmasının geçilemeyeceğini anlayarak 20 Aralık'ta bu cepheleri boşalttı." ■

Hâkim Yükselti

İngilizlerin "Hill 60" (60 Rakımlı Tepe) olarak adlandırdıkları ve günümüzde batı yamacı üzerinde aynı adı taşıyan bir mezarlığın yer aldığı Bomba Tepe, yine İngilizlerin Sarı Bayır silsilesi olarak tanımladıkları kütlenin en yüksek yeri olan 305 metre rakımlı Kocaçimen Tepesi'nin kuzeydoğu yamaçları üzerinde yer alır. Bomba Tepe adıyla anılan ve Büyük Anafarta Ovası'na hâkim bu yükselti, hemen gerisinde uzanan Abdurrahman Bayırı üzerinden Kocaçimen Tepesi'ne ulaşmak isteyen bir kuvvet için aşılması gereken en önemli engeldir.

Deniz seviyesinden yaklaşık 66 metre yüksekte olan Bomba Tepe'yi, batısındaki Damakçılık Bayırı'ndan ayıran dere ise Kayacık Ağılı Deresi'dir. 27 Ağustos 1915 günü Çanakkale Kara Muharebeleri'nin

son büyük çarpışması burada yaşanmış ve bu nedenle de Türk kaynaklarında Bomba Tepe veya Kayacık Ağılı Muharebesi olarak tanımlanmıştır.

Bu gerçeğin farkında olan Türk birlikleri, İkinci Anafartalar Muharebesi sonrasında Bomba Tepe üzerindeki mevzilerini iyice tahkim ederek, burasını güçlü bir direnek noktası haline getirmişlerdi. Buradaki Türk direnek noktasının varlığı, Anafartalar bölgesindeki İngiliz 9. Kolordusu ile Arıburnu bölgesindeki Anzak kolordusunun birbirleri ile olan bağlantısını ve ara hattını tehdit etmekteydi.

7. Tümen birliklerinin savunduğu Bomba Tepe'yi ele geçirmek ve ilk aşamada İngiliz 9. Kolordusu ile Anzak kolordusunun bağlantısını ve ara hattını güven altına almak için General Cox emrinde

oluşturulan mürettep bir kuvvetin, 27 Ağustos 1915 günü saat 17:00'de taarruza geçmesi planlandı. Taarruz öncesi saat 16:00'da bölgedeki Türk mevzilerini hedef alan topçu ateşi açıldı. Bir saat süren topçu bombardımanının ardından İngiliz piyadeleri, Kayacık Ağılı Deresi'nin oluşturduğu vadiciğin kuzey ve güney kısmından Bomba Tepe'ye doğru üç hat halinde taarruza geçtiler.

Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlerce kuzeyden yöneltilen taarruz durduruldu. Ancak Bomba Tepe'nin güneybatı yönünden gelen İngiliz kuvvetleri, bu bölgedeki bazı Türk siperlerini ele geçirmeyi başardılar.

İhtiyatta tutulan Türk birliklerinden 33'üncü Alay'dan iki tabur ile 6. Tümen'in 17. Alay'ının, 7'nci Tümeni takviye etmesi ile birlikte 28 Ağustos 1915 sabahına

kadar bölgede süren çarpışmalar-
da bazı mevziler taraflar arasında
el değiştirdiyse de İngilizler Bomba
Tepe'nin zirve noktasına hiçbir za-
man ulaşamadılar.

İngilizlerin yaklaşık 1100 asker
kaybettikleri ve hiçbir sonuca ulaş-
mayan taarruzları, 28 Ağustos 1915
sabahının ilk saatlerinde sona erdi.
Türk tarafı da bu muharebede şe-
hit ve yaralı olmak üzere 679 kayıp
verdi.

Bomba Tepe Muharebesi son-
rasında düşmanın en son askerinin
tahliye edildiği 9 Ocak 1916 tari-
hine kadar Çanakkale Cephesi'nde
çarpışmalar, bir iki münferit
durum haricinde tamamen

mevzi muharebeleri şeklinde
gerçekleşmiştir.

İngilizler (CWGC) tarafından
işgal yıllarında burada yapılan me-
zarlık, muharebeler sırasında Bom-
ba Tepe zirvesinin güneybatısında-
ki İngiliz siperlerinin üzerine inşa
edilmiştir. Bu mezarlığa gömülen
askerlerin çoğunun kimlikleri bilin-
memektedir. Mezarlığın ortasında
yer alan 6,7 metre yüksekliğindeki
anıtın üzerinde 182 Yeni Zelanda
askerinin isimleri yazılıdır. Bomba
Tepe Muharebesi'nde ölen Avust-
ralyalıların çoğunun isimleri ise
Lone Pine Anıtı'nda geçmektedir.
Anıtın girişe bakan batı tarafında
ise şu yazı bulunmaktadır:

"Burada, Ağustos 1915 ve Eylül
1915'te Hill 60 (Bomba Tepe) mu-
harebelerinde hayatlarını kaybeden
ve yerleri bilinmeyen, Yeni Zelanda
er ve subaylarının isimleri kayıtlıdır."

Büyük Anafarta Köyü-Arıburnu
istikametindeki yolun Mestan Tepe
(Gren Hill) Mezarlığı'ndan gelen
yolla birleştiği noktada yönlendir-
me tabelası bulunan ve toprak bir
yol ile ulaşılan Bomba Tepe (Hill
60) Mezarlığı 42,68 metre çapında
bir daire şeklinde olup, 1663 met-
rekare alan kaplamaktadır. Mezar-
lıkta 20'si İngiliz, 41'i Avustralyalı,
28'i Yeni Zelandalı ve 699'u kimli-
ği meçhul olmak üzere toplam 788
kişi gömülüdür ■

Damakçılık Bayırı Kitabesi

Tehlikeyi Önlemek

SÖZLÜK
107

Damakçılık Bayırı, Bom-
ba Tepe'nin batısında yer
alan ve Bomba Tepe ile de-
niz kıyısı arasında bulunan yegâne
yüksektidir. Bomba Tepe'ye hiçbir
zaman bütünüyle hâkim olama-
yan düşman için, bu nedenle çok
kritik bir arazi kesimidir. Anafar-
talar Muharebeleri sırasında Da-
makçılık Bayırı'nı hedef alan Türk
taarruzları başarıya ulaşmış olsay-
dı Anafartalar ve Arıburnu Cep-
helerinde savaşıyan düşman kuvvet-
lerinin birbiriyle irtibatı kesilmiş
olacaktı.

Mimar Ahmet Gülgönen'in
tasarladığı kitabe, Damakçılık
Bayırı'nın batı ucunda yer almak-
tadır. Taş kaplama kitabe, Arıbur-
nu istikametinde giderken yolun
sol yanında ve yoldan yaklaşık 80
metre içerde yer almaktadır. Yol-
dan kitabeğe ulaşan, fakat her

geçen yıl biraz daha kaybolan pa-
tika kullanılarak yakınına gitmek
mümkündür.

Damakçılık Bayırı Kitabesi'nde
yazılı olan ifade şudur:

"Anafartalar Grup Komutanı

Albay Mustafa Kemal 7. Tümeni
9 Ağustos 1915 günü Damakçılık
Bayırı'na taarruz ettirerek Anzak
Kolordusu'nun, 9. İngiliz Kolordu-
su ile işbirliğini ve Çimentepe yö-
nünde belirecek tehlikeyi önledi" ■

7'th Field Ambulance (7'nci Sahra Hastanesi) Mezarlığı

Üç Tepeler

Damakçılık Bayırı'nı geçerek geçmez sol tarafta, içerilere doğru uzanan ve etrafı muhtelif yükseltilerle çevrili küçük bir düzlük şeklinde önce Ağıl Dere, sonrasında ise küçük bir tepelik halinde başlayan yükselti, Üç Tepeler görülür. Türk haritalarında Üç Tepeler olarak adlandırılan bu yükseltiye Anzaklar, "Walden Grove" (Walden Korusu) adını vermişlerdir.

Bu küçük yükselti, doğu yönündeki Conkbayırı-Kocaçimen Tepesi hattından bölgeye yönelecek Türk ateşlerine karşı doğal bir koruma perdesi oluşturmaktadır. İşte bu doğal koruma perdesini oluşturan tepeliğin yamacına, Anafartalar Cephesi'nin açıldığı tarih olan

6 Ağustos 1915 sonrasında Avustralyalılar tarafından Eylül 1915'te 7. Sahra Hastanesi kurulmuş ve bölgedeki muharebelerde yaralanan askerlere hizmet vermeye başlamıştır.

Bu hastanede tedavi görürken hayatını kaybedenler ise hemen hastane önündeki düz alana gömülmüşlerdir. 1919 yılı ve sonrasında İngilizlerin bölgede yaptıkları çalışmalar sırasında yakın çevrede bulunan başka mezarlar da yerlerinden alınarak buraya getirilmiştir. 52x35 metre ebatlarında dikdörtgen şeklindeki mezarlık, 1820 metrekare alanı kaplamaktadır. Yoldan yaklaşık 120 metre uzaklıkta bulunan mezarlığa, mevcut bir patika yardımıyla

ulaşılmaktadır. Batı yönünde bulunan istinat duvarın üzerine yapılan basamaklarla mezarlığa girilebilmektedir. Mezarlıkta 288'i İngiliz, 68'i Avustralyalı, 20'si Yeni Zelandalı, 2'si Hintli ve 262'si kimliği meçhul olmak üzere toplam 640 kişi gömülüdür ■

Emberkation Pier (Tahliye İskelesi) Mezarlığı

Anzakların Kuzey Sınırı

Embarkation Pier (Tahliye İskelesi) Mezarlığı, 7'th Field Ambulance (7'nci Sahra Hastanesi) Mezarlığı'ndan sonra Arıburnu istikametinde, yaklaşık 700 metre ileride yolun sağ yanında ve yol ile deniz kıyısı arasında yer almaktadır. Mezarlığın bulunduğu mevki, 6 Ağustos 1915 akşamı başlayan ve bütünüyle Sarı Bayır silsilesini hedef alan düşman taarruzu sırasında Yeni Zelanda Tugayı tarafından Conkbayırı'na doğru yaklaşma istikameti olarak kullanılmış Çatlak Dere'nin oluşturduğu vadinin girişidir.

Mezarlık, aynı zamanda Anzak muharebe alanlarının kuzey sınırını işaret etmekte olup adını, 6-10 Ağustos 1915

günlerinde gerçekleşen Sarı Bayır Muharebesi'nde yaralananların tahliyesi için 6 Ağustos gecesi yapılan iskeleden almıştır. İki gün içinde terk edilen iskeleden günümüze hiçbir kalıntı kalmamıştır.

1919 sonrasında, 1915 yılındaki muharebeler sırasında mezarlık alanı olarak kullanılan farklı yerlerdeki bazı mezarlar bu alana taşınmıştır. 76x34 metre ebatlarında dikdörtgen şeklindeki mezarlık, 2 bin 584 metrekare alan kaplamaktadır. Giriş, yolun yanındaki kapıdan sağlanmaktadır. Mezarlıkta 93'ü İngiliz, 125'i Avustralyalı, 64'ü Yeni Zelandalı ve 662'si kimliği meçhul olmak üzere toplam 944 asker gömülüdür ■

Şapka Tepe Önündeki Mezarlık

Mezarlık, Emberkation Pier Mezarlığı'nı geçtikten yaklaşık 150 metre sonra hemen yolun sol yanında ve yola bitişik durumdadır. Bölgedeki en küçük mezarlıklardan biridir. Mezarlığın doğu yönünde yer alan küçük tepe, Türk haritalarında Şapka Tepe olarak tanımlanmıştır. Şapka Tepe'nin güney yönünde devamı şeklinde duran ve daha cüsseli olan yükselti ise Mahmuz Sırtı'dır. Anzaklar, 25 Nisan 1915 günü başlayan çıkarma sonrasında bu noktaya kadar yayılmışlar ve Şapka Tepe-Mahmuz Sırtı yükseltileri üzerinde No. 2 Outpost (2 No'lu İleri Karakol) adını verdikleri bir ileri karakol kurmuşlardır. Şapka Tepe-Mahmuz Sırtı yükseltisinin yaklaşık 300 metre doğusundaki Halit ve Rıza Tepesi

ise 6 Ağustos 1915 akşamına kadar Türklerin elinde kalmıştır.

Halit ve Rıza Tepesi Muharebesi adıyla bilinen ve 28-30 Mayıs 1915 tarihlerinde gerçekleşen çarpışmalar sırasında Anzaklar, bir süreliğine Halit ve Rıza Tepesi'ni ele geçirmiş ve buraya da "No.3 Outpost" (3 No'lu İleri Karakol) adını vermişlerdir. Ancak 30 Mayıs günü Türkler tepeyi geri alınca da bu kez Halit ve Rıza Tepesi için "Old No.3 Outpost" (Eski 3 No'lu İleri Karakol) tanımlamasını kullanmışlardır. Bu olaydan bir süre sonra da Anzaklar için Mahmuz Sırtı 2 No'lu İleri Karakol olmaya devam etmiş ancak Şapka Tepe, 3 No'lu İleri Karakol olmuştur. Fakat buradaki Şapka Tepe hizasındaki mezarlık 2 No'lu İleri Karakol adıyla tanımlanmaya

devam etmiştir. Yeni Zelanda 2 No'lu İleri Karakol Mezarlığı, 7x21 metre ebatlarında olup 147 metrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Mezarlıkta 12'si İngiliz, 8'i Avustralyalı, 13'ü Yeni Zelandalı ve 150'si kimliği meçhul olmak üzere toplam 183 asker gömülüdür ■

No. 2 Outpost (2 No'lu İleri Karakol) Mezarlığı

Son Kapı

Yeni Zelanda 2 No'lu İleri Karakol Mezarlığı'nı 100 metre kadar geçtikten sonra, yine yolun sol tarafında, yoldan 50-60 metre kadar içerde ve Mahmuz Sırtı'nın batı yamacı dibindedir. Mezarlığa, Yeni Zelanda 2 No'lu İleri Karakol Mezarlığı yanından başlayan patika ile ulaşmak mümkündür. Muharebelerin neredeyse başından sonuna kadar tamamı boyunca Anzaklar tarafından 2 No'lu İleri Karakol olarak adlandırılmış Mahmuz Sırtı'nın eteklerinde olmasından dolayı aynı isimle anılmıştır. Bölgedeki CWGC (Commonwealth War Graves Commission-İngiliz Milletler Topluluğu Savaş Mezarlıkları Komisyonu) tarafından yapılan bütün anıt, anıtmezarlık

ve mezarlıklar gibi 1919-1923 yıllarındaki işgal döneminde yapılmıştır. Mezarlıkta 20'si İngiliz, 36'sı

Avustralyalı, 34'ü Yeni Zelandalı ve 62'si kimliği meçhul olmak üzere toplam 152 kişi gömülüdür ■

Asteğmen İbradılı İbrahim

Mahmuz Sırtı (2 No'lu İleri Karakol) hizası geçildikten yaklaşık 200 metre sonra yolun sol yanında bir otopark alanı görülür. Bunun hemen arkasında ise denize bakan yamaçta kulübe tarzı bir yapı olan ve zirvesinde Türk bayrağı dalgalanan küçük bir tepe dikkat çeker. Bu küçük tepe, Balıkçı Damları olarak bilinir. 25 Nisan 1915, saat 04:30'da Arıburnu ve civarındaki sahillere yönelik Anzak çıkarması başladığında, bu küçük tepede 27. Alay, 2. Tabur, 8. Bölük'ten yaklaşık 80 kişilik bir takım mevcuttu. 8. Bölük'ün 1. Takım'ını oluşturan buradaki Mehmetçiklerin başında ise Takım Komutanları Asteğmen İbradılı İbrahim Hayrettin Efendi vardı. Arıburnu ve civarına çıkan 1500 kişilik Anzak öncü grubu, ilk olarak Hain Tepe'deki Asteğmen Muharrem

Efendi komutasındaki 8. Bölük'ün 2. Takım'ıyla çarpışmaya girmişti. Düşmanın sayısal üstünlüğü ve denizdeki vasıtalarından sağladığı ateş desteği karşısında Hain Tepe yaklaşık 1,5 saat dayanmış, ancak 2. Takım mevcudunun tamamına yakını kaybetmiş, sağ kalan birkaç kişi de geri çekilmek zorunda kalmıştı.

Bu arada Anzak çıkarmasının ikinci kademesini oluşturanların bir bölümü, Arıburnu kuzeyindeki sahillere (günümüzdeki Anzak tören alanı) yönelmişler ve böylece Balıkçı Damları'nda mevzilenmiş Türk takımının tüfeklerinin menzili içine girmişlerdi. 1. Takım, düşmana ateş açtı. Henüz denizin üzerinde, sahile ilerlemekte olan sandalları hedef alan bu ilk atışlar etkili oldu. Ancak gemilerde bulunan bazı toplar Balıkçı Damları'na çevrilmiştir. Sahile çıkan Anzak kuvveti ise yaklaşık

bir tabur kadar bir kuvvetini Balıkçı Damları'ndaki Türk takımını yerinden söküp atmak için bir süre sonra gemilerin topçu ateş desteği ile birlikte taarruza kaldırmıştır.

İbradılı İbrahim Hayrettin Efendi, Anzak askerlerinin günümüzde üzerinde Mehmet Çavuş Anıtı'nın bulunduğu Cesaret Tepe'ye kadar ilerlemiş olduklarını fark etti. Verilmesi gereken iki karar vardı. Ya burada kalıp son nefese kadar dövüşülecekti ya da o sırada tamamen savunmasız durumda olan Conbayırı istikametinde geri çekilip, düşmanın Conk Tepesi-Kocaçimen Tepesi hattına yönelmesi açıkça belli olan ileri kademelerinin yoluna çıkıp, bir oyalama muharebesi verilecekti. 1. Takım komutanı ikinci seçeneği tercih etti. Çünkü üzerinde bulundukları Balıkçı Damları'nın kritik bir önemi yoktu.

Buna karşılık Conk Tepesi-Kocaçimen Tepesi hattı elden çıkarsa her şey daha ilk günde bitebilirdi. Böylece sağ kalan askerleriyle birlikte Balıkçı Damları'nın bulunduğu noktadan Conkbayırı'na doğru

uzanan Sazlı Dere içinden geri çekildiler. Conkbayırı üzerinde ulaştıkları noktada mevzi alıp bir süre sonra Düz Tepe'ye kadar ulaşan Anzak öncü müfrezesi ile çatışmaya girdiler. Cephaneleri tükenip de

daha geriye, Conk Tepesi'ne doğru geri çekilmeye başladıkları anda da 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'le karşılaştılar. (Sonrası için Bkz. sayfa 70.) ■

Canterbury Mezarlığı İkmal Merkezi

ATLAS
113

Anafarta-Arıburnu istikametinde, Anzak tören alanına yaklaşık 400 metre mesafede, yolun hemen sol yanındadır. Muharebeler sırasında oluşturulduğu bilinmektedir. Ancak bu mezarlığa, 1919'dan sonra çevredeki muhtelif mezarlar da taşınmıştır. Aslında mezarlığın bulunduğu alan, Arıburnu

Cephesi'ndeki muharebeler süresince Anzak kolordusunun bölgede işgal ettiği ve daha çok lojistik ikmal merkezi olarak kullandığı en önemli yerleşim yerinin bir parçasıdır.

Mezarlık adını Yeni Zelanda tuğayı kuruluşunda bulunan Canterbury Taburu'ndan (Canterbury Mounted Rifles) almaktadır.

Bunun nedeni ise bu küçük mezarlıkta gömülü olan askerlerden 22'sinin adı geçen taburun personeli olmasındandır.

12x23 metre ebatlarında 276 metrekairelik bir alanı kaplayan mezarlıkta, kimliği belirlenmiş 26 Yeni Zelanda askerinin yanı sıra kimliği meçhul 1 olmak üzere toplam 27 kişi gömülüdür ■

gelibolu yarımadası tarihi milli parkı rehber

ULAŞIM

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nın merkezi Eceabat. Saros Körfezi'nde Ece Limanı ile Çanakkale Boğazı'ndaki Akbaş İskelesi parkın kuzey sınırını belirliyor. İstanbul'dan TEM otoyolundan Tekirdağ Kınalı sapağından çıkılarak, Malkara ve Keşan-Gelibolu üzerinden Eceabat'a ulaşılır. İstanbul Eceabat arası yaklaşık 320 kilometre. Yolculuk yaklaşık 5 saat sürüyor. Bir diğer alternatif İstanbul Yenikapı'dan feribot ile Bandırma'ya geçmek. Buradan da Çanakkale üzerinden feribotla Eceabat'a ulaşabilirsiniz.

Çanakkale Eceabat ve Kilitbahir arasında sürekli feribot ve vapur seferleri yapılıyor.

Gestaş..... 444 0 752

www.gestadenizulasim.com.tr

İstanbul'dan hareket eden otobüsler Eceabat ilçesine uğrayıp, Çanakkale'ye devam ediyor.

Kamil Koç..... 444 0 562

www.kamilkoc.com.tr

Metro..... 444 34 55

www.metroturizm.com.tr

Truva Seyahat..... 444 00 17

www.truvaturizm.com

Anadolu Jet'in her gün Ankara'dan Çanakkale'ye direkt uçak seferleri var. Diğer şehirlerden uçuşlar Ankara aktarmalı yapıyor.

Anadolu Jet..... 444 25 38

www.anadolujet.com

KONAKLAMA

Çanakkale Savaşı Şehitlikleri'ne en yakın konaklama tesisleri Eceabat'ta. Ancak son yıllarda kurslar açılarak ev pansiyonculuğu destekleniyor. Eceabat, Seddülbahir, Kilitbahir ve Alçıtepe'de pansiyonlar bulabilirsiniz. Ev sahibi iki ya da üç odasını ziyaretçilere açıyor. Pansiyonlarda kahvaltı da veriliyor.

Kaba Tepe'de milli parka bağlı çadır kamp alanı mevcut. Başka yerde kamp kurmak isteyenlerin mutlaka Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park Müdürlüğü'nden izin alması gerekiyor.

Ziyaretçiler için Kaba Tepe, Alçıte-

pe ve Seddülbahir köylerinde lokantalar mevcut.

Hotel Crowded House..... 286-814 15 65

www.crowdedhousegallipoli.com

Aqua Boss Otelleri..... 286-814 28 64

www.heyboss.com

Grand Otel..... 286-814 24 58

<http://www.eceabathotel.com/>

[grandeceabathotel](http://grandeceabathotel.com)

Park Otel..... 286-810 00 00

www.eceabathotel.com

Gelibolu Evleri (Kocadere köyü)

..... 286-814 26 50

<http://gallipoli.com.tr>

Kum Otel (Kum Limanı)..... 286-814 14 55

www.hotelkum.com

Sabancı Öğretmenevi..... 286-814 14 99

www.eceabatogretmenevi.com

ÇANAKKALE

Kolin Otel..... 286-218 08 08

www.kolinhotel.com

Akol Otel..... 286-217 94 56

www.hotelakol.com

İda Kale Resort..... 286-232 83 32

www.kaleresort.com

Büyük Truva Otel..... 286-217 10 24

www.truvaotel.com

Anzac Otel..... 286-217 77 77

www.anzachel.com

İris Otel..... 286- 232 86 28

www.irisotel.com

Kervansaray Otel..... 286-217 81 92

www.otelkervansaray.com

Helen..... 286-212 18 18

www.helenhotel.com

Tusan Otel..... 286 -232 87 47

www.tusanhotel.com

REHBERLİ TURLAR

Eceabat ve Çanakkale'deki turizm acenteleri şehitliklere ve muharebe alanlarına günübirlik rehberli turlar düzenliyor. Eceabat'taki birçok otel de rehberli tur düzenliyor. Alan Kılavuzları Kooperatifi bireysel başvuru taleplerini de karşılıyor. Buradan gruplar için de alan kılavuzu temin edilebiliyor. Ayrıca Kilye Ana Tanıtım Merkezi'nden de rehberlik konusunda yardım alınabiliyor. Alanı kendi araçlarıyla gezmek isteyenlerden hiçbir ücret talep edilmiyor.

Alan Kılavuzları Derneği

..... 539-342 63 39

Kilye Ana Tanıtım Merkezi

..... 533-688 69 02

ÖNEMLİ TELEFONLAR

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park

Müdürlüğü..... 286-814 10 25

<http://gytmp.milliparklar.gov.tr>

Eceabat Belediyesi..... 286-814 19 19

www.eceabat.bel.tr

Eceabat Sağlık Ocağı..... 286-814 10 24

Jandarma Merkez Karakolu

..... 286-814 12 19

Çanakkale Muharebe Alanları Ziyaret Noktaları

1. Akbaş Şehitliği
2. Bigalı Kalesi
3. Kilye Koyu
4. Eceabat
5. Çamburnu Kalesi ve İsimsiz Yüzbaşı Şehitliği
6. Çamburnu Balkan Harbi Şehitler Anıtı
7. Ağadere ve İsimsiz Topçu Yüzbaşı Şehitliği
8. İstihkâm Yüzbaşı Tahir Bey Anıtı
9. Değirmen Burnu Tabyası
10. Dur Yolcu
11. Kaşıklı Dede
12. Kilitbahir Kalesi ve Köyü
13. Namazgâh Tabyası
14. Rumeli Hamidiye Tabyası
15. Rumeli Mecidiye Tabyası ve Seyit Onbaşı Anıtı
16. Rumeli Mecidiye Tabyası Şehitliği
17. Feyzi Efendi'nin Mezarı
18. Halil Paşa Çeşmesi ve Havuzlar Şehitliği
19. Baykuş (Mesudiye) Bataryası
20. Soğanlı Dere Vadisi
21. Melek Hanım Çiftliği
22. Soğanlı Dere Şehitliği
23. Behramlı Köyü
24. Şahin Dere Şehitliği ve Teğmen Mustafa Efendi'nin Mezarı
25. Alçıtepe Köyü
26. Alçıtepe Şehitliği
27. Alçıtepe
28. Fevzi Çakmak Anıtı
29. Kudsi Bey Tepesi
30. Kaymakam Hasan Bey Anıtı
31. 83 Rakımlı Tepe / Kemal Bey Tepesi
32. Çanakkale Şehitler Abidesi
33. Morto Koyu
34. Fransız Mezarlığı
35. Skew Bridge Mezarlığı
36. Seddülbahir Köyü
37. Seddülbahir Kalesi
38. İlk Şehitler Anıtı ve Seddülbahir Cephane Şehitliği
39. Harapkale ve Doughty-Wylie Mezarı
40. Ertuğrul Koyu / Yahya Çavuş Şehitliği
41. Ertuğrul Tabyası
42. V Sahili Mezarlığı
43. Gözcü Baba Tepesi ve İngiliz Helles Anıtı
44. Ay Tepe
45. Lanchashire Landing Mezarlığı
46. İkiz Koyu
47. Pink Farm (Pembe Çiftlik) Mezarlığı
48. Twelve Tree Copse (On İki Ağaç Korusu) Mezarlığı
49. Son Ok Anıtı
50. Sargıyeri Şehitliği
51. Nuri Yamut Anıtı
52. Chatnam's Post ve Kel Tepe
53. Küçük Arıburnu ve Sahil Mezarlığı
54. Büyük Dere (Şarapnel Vadisi)
55. Anzak Koyu
56. Hain Tepe
57. Arıburnu
58. Sfenks
59. Anzak Tören Alanı
60. Mehmetçiğe Saygı Anıtı
61. Karayörük Deresi Şehitliği
62. Kanlı Sırt Kitabesi
63. Kanlı Sırt (Lone Pine)
64. Kırmızı Sırt ve Johnston's Jolly Mezarlığı
65. Merkez Tepe ve Courtney's & Steel's Post Mezarlığı
66. Yarbay Hüseyin Aveni Bey ve Çataldere Şehitlikleri
67. Yüzbaşı Mehmet Şehitliği
68. Bomba Sırtı
69. Kesik Dere Şehitliği
70. 57'nci Alay Şehitliği ve Karargâhı
71. Türk Askerine Saygı Anıtı
72. Cesaret Tepe ve Mehmet Çavuş Anıtı
73. The Nek (Boyun)
74. Arıburnu Yarıları
75. Serçe Tepe (Walker Sırtı) Mezarlığı
76. 180 Rakımlı Tepe (Baby 700) Mezarlığı ve Mesudiye Topu
77. Kılıç Bayırı
78. Düz Tepe
79. Talat Göktepe Anıtı
80. Atatürk'ün Geri Çekilen Askerlere Rastladığı Yer
81. 261 Rakımlı Tepe / Conkbayırı Mehmetçik Parkı Kitabeleri
82. Şahin Sırtı
83. Conkbayırı – Conk Tepesi
84. Conk Bayırı Atatürk Anıtı ve Atatürk'ün Saatinin Parçalandığı Yer
85. Üsteğmen Nazif Çakmak Şehitliği
86. Conkbayırı Yeni Zelanda Anıtı ve Mezarlığı
87. Besim Tepeler
88. Abdal Geçidi
89. Kocaçimen Tepesi
90. Su Yatağı
91. Topçular Sırtı
92. Kemal Yeri
93. Kaba Tepe Simülasyon Merkezi
94. Kocadere Hastane Şehitliği
95. Kocadere Köyü
96. Bigalı Köyü
97. Bigalı Atatürk Evi
98. Büyük Anafarta Şehitliği
99. Anafarta Topları
100. Yusufçuk Tepe Kitabeleri
101. Mestan Tepe Mezarlığı
102. Azmak Mezarlığı
103. Kireçtepe Jandarma Şehitliği
104. Softa Tepe Mezarlığı
105. Büyük Kemikli Burnu Kitabesi
106. Bomba Tepe (Hill 60)
107. Damakçılık Bayırı Kitabesi
108. 7'th Field Ambulance (7'nci Sahra Hastanesi) Mezarlığı
109. Emberkation Pier (Tahliye İskelesi) Mezarlığı
110. Yeni Zelanda 2 No'lu İleri Karakol Mezarlığı
111. No. 2 Outpost (2 No'lu İleri Karakol) Mezarlığı
112. Balıkçı Damları
113. Canterbury Mezarlığı

Çanakkale Muharebe Alanları Ziyaret Noktaları Haritası

ATLAS

Çanakkale
Muharebe Alanları **Gezi Rehberi**